

**КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СІКОРА ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІВНА

УДК 47.191.6:347.19:34(477)+(4)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ
УЧАСНИКІВ (АКЦІОНЕРІВ) КОРПОРАЦІЇ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.Є. Сікора

Наукові керівники: Зозуляк Ольга Ігорівна, докторка юридичних наук,
професорка та Олійник Оксана Степанівна, кандидатка юридичних наук, доцентка

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Сікора В.Є. Правове регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України. – Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація присвячена комплексному теоретико-правовому дослідженню інституту загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації як фундаментального елементу системи корпоративного управління та ключового механізму реалізації корпоративних прав. Ядро дослідження складають акціонерні товариства і товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю як найбільш репрезентативні форми корпорацій, окремі положення роботи можуть бути застосовані до інших юридичних осіб корпоративного типу за відсутності спеціального законодавчого регулювання, що встановлює для них імперативні правила.

У роботі обґрунтовується, що формування ефективної моделі корпоративного управління є однією з ключових умов інтеграції України до європейського правового простору, а якість правового регулювання діяльності загальних зборів визначає ступінь стабільності корпоративних відносин, рівень захисту інвесторів та інституційну спроможність корпоративного сектору.

Дослідження доводить, що сучасна правова конструкція загальних зборів в Україні характеризується низкою проблем доктринального та практичного характеру, серед яких: нечіткість законодавчого визначення правової природи загальних зборів, колізії у формуванні їх компетенції, недосконалість процедур скликання та проведення, прогалини у регулюванні кворуму та процедур заочного голосування, недостатня адаптованість законодавства до електронних та дистанційних форм корпоративного управління, а також відсутність чіткої

системи підстав та наслідків оскарження рішень загальних зборів. Відсутність уніфікованого підходу до визначення категорій недійсності рішень загальних зборів та неузгодженість між загальною і спеціальною нормами обумовлюють численні корпоративні спори та знижують ефективність судового захисту.

На підставі аналізу еволюції корпоративного законодавства України та правопорядків держав ЄС у роботі систематизовано сучасні моделі організації загальних зборів у різних організаційно-правових формах корпорацій, визначено їх місце у структурі органів управління та контролю, виокремлено структурні та функціональні характеристики, що дозволяють розуміти загальні збори як колегіальний орган, через який реалізується цивільна дієздатність корпорації.

Сформульовано та обґрунтовано комплексну концепцію удосконалення правового регулювання діяльності загальних зборів, що передбачає: системну гармонізацію норм Цивільного кодексу України та спеціального законодавства у частині визначення компетенції загальних зборів; розбудову цифрової інфраструктури для проведення електронних і дистанційних форм зборів; уніфікацію строків та процедур скликання, повідомлення і голосування; нормативне закріплення категорій та наслідків недійсності рішень загальних зборів; адаптацію механізмів корпоративного управління до умов одно- та дворівневої систем управління; імплементацію європейських підходів до захисту прав акціонерів та учасників.

Окрему увагу приділено теоретичному обґрунтуванню правової природи рішень загальних зборів як індивідуальних ненормативних актів унікального юридичного значення, що формують волю корпорації та здатні впливати на правове становище не лише учасників, а й третіх осіб.

У дисертації запропоновано чітку класифікацію підстав недійсності рішень загальних зборів (нікчемні та оспорювані), визначено відповідні способи захисту та правові наслідки оскарження рішень загальних зборів учасників (акціонерів) для корпоративної діяльності.

На основі проведеного дослідження сформульовано теоретичні висновки і пропозиції щодо вдосконалення норм чинного законодавства.

Уперше: 1) обґрунтовано авторську концепцію усунення нормативної неузгодженості між загальноцивільстичним і спеціальним підходами до визначення компетенції загальних зборів акціонерних товариств; 2) обґрунтовано доцільність законодавчого врегулювання окремих процесуальних строків у механізмі скликання, проведення та оскарження рішень загальних зборів, зокрема: встановлення мінімального 15-денного строку для подання учасниками товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю пропозицій до порядку денного; строку подання письмових результатів заочного голосування — не пізніше ніж за 5 днів до дати зборів; запровадження єдиного шестимісячного строку для оскарження рішень загальних зборів незалежно від організаційно-правової форми корпорації; 3) обґрунтовано необхідність вдосконалення інституту заочного голосування шляхом запровадження альтернативи нотаріальному посвідченню – подання електронного документа, підписаного КЕП, що забезпечує цифровізацію корпоративних процедур без втрати правової визначеності; 4) розроблено пропозиції щодо уніфікації регулювання дистанційних та електронних загальних зборів акціонерів, включно з їх систематизацією в межах однієї статті Закону та деталізацією технічних аспектів на рівні підзаконних актів; 5) запропоновано стандартизовану модель ідентифікації акціонерів через єдиний державний реєстр учасників електронних зборів, інтегрований із системою КЕП та депозитарною системою, з можливістю використання eIDAS для нерезидентів; 6) аргументовано доцільність оновлення підходів до фінансування зборів за ініціативою акціонерів, які володіють 5 % акцій – покладення початкових витрат на товариство із подальшою компенсацією їх акціонерами у разі необґрунтованого скликання; 7) доведено необхідність чіткої законодавчої регламентації наслідків недійсності рішень загальних зборів: автоматичної недійсності правочинів для нікчемних рішень та обмеження

можливості визнання правочинів недійсними у разі оспорювання лише за умови доведення недобросовісності контрагента.

Удосконалено: 1) науковий підхід до розуміння загальних зборів як центрального органу корпорації, через який реалізується її цивільна дієздатність у межах розмежованих повноважень інших органів управління та контролю; 2) дефініцію рішення загальних зборів як індивідуального ненормативного акта, що має самостійний характер та обов'язкову силу як всередині корпоративних відносин, так і у взаємодії з третіми особами; 3) пропозицію імплементації в українське право інституту повторних загальних зборів зі зниженим кворумом (понад 30 %) для запобігання блокуванню діяльності акціонерних товариств через неявку акціонерів; 4) позицію щодо доцільності визначення чітких підстав для застосування скороченої процедури скликання позачергових загальних зборів акціонерів – у разі необхідності ухвалення рішень щодо правочинів із заінтересованістю, значних правочинів або рішень, неприйняття яких загрожує неплатоспроможністю товариства.

Набули подальшого розвитку: 1) концепція уніфікації термінології «органи управління» та «органи товариства» через визначення загальних зборів як вищого органу та розмежування управлінських і контрольних органів; 2) обґрунтування позитивного впливу диспозитивного регулювання у сфері організації загальних зборів, зокрема щодо вибору моделі корпоративного управління, варіативності статутних положень і впровадження інституту додаткового капіталу; 3) удосконалення підходів до представництва на загальних зборах товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю шляхом деталізації процедур відкликання та заміни представника, запровадження повідомлення про конфлікт інтересів і закріплення інструкцій щодо голосування; 4) пропозиції щодо закріплення базових законодавчих стандартів проведення загальних зборів у режимі відеоконференції, що включають ідентифікацію учасників, уточнення вимог до повідомлення та відеофіксацію перебігу зборів; 5) пропозиція щодо внесення судового рішення про недійсність рішень загальних зборів до

документів, на підставі яких вносяться зміни до ЄДР; б) виокремлення класифікації підстав недійсності рішень загальних зборів на нікчемні та оспорювані, що забезпечує визначеність способу захисту та стабільність корпоративного обороту.

Практичне застосування одержаних результатів полягає в тому, досягнуті в процесі досліджень результати можуть бути використані у *законотворчій діяльності* в частині вдосконалення правового регулювання загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації; у *практичній діяльності* – в процесі скликання, проведення загальних зборів та оскарження рішень останніх у судовому порядку; у *науково-дослідницьких цілях* – становитимуть підґрунтя для наступних наукових досліджень.

Ключові слова: цивільне право; корпоративні правовідносини; корпорація; органи юридичної особи; корпоративне управління; суб'єктивні права та обов'язки; акціонерне товариство; акціонерне право; товариство з обмеженою відповідальністю, учасник; договір; рішення загальних зборів товариства; акції; дивіденди; бізнес-середовище.

SUMMARY

Sikora V.Ye. Legal regulation of activities of general meetings of participants (shareholders) of the corporation – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation is devoted to the complex theoretical and legal research institute of the general meeting of participants (shareholders) of the corporation as a fundamental element of the corporate governance system and a key mechanism for the implementation of corporate rights. The core of the research is joint-stock companies

and limited and additional liability companies as the largest representative forms of corporations, individual provisions of the work can be applied to other legal entities of the corporate type for special legislative regulation, which establishes mandatory rules for them.

The work substantiates that the formation of an effective model of corporate governance is one of the key conditions for the integration of Ukraine into the European legal space, and the quality of legal regulation of the activities of the general meeting increases the stability of corporate relations, the level of investor protection and the institutional efficiency of the corporate sector.

The study proves that the modern legal structure of general meetings in Ukraine is characterized by a number of problems of a doctrinal and practical nature, including: the lack of a legislative definition of the legal nature of general meetings, conflicts in the formation of insufficient competence, imperfection of the procedures for calling and conducting them, gaps in regulating the quorum and voting procedures, the adaptability of the legislation to electronic and remote forms of corporate governance, and also demonstrates a clear system of grounds and consequences for appealing the decisions of general assemblies. The lack of a unified approach to determining the category of invalidity of decisions of general meetings and inconsistency between general and special norms determine the number of corporate disputes and reduce the effectiveness of judicial protection.

Based on the analysis of the evolution of corporate legislation of Ukraine and the legal systems of the EU states, the work systematizes modern models of organizing general meetings in various organizational and legal forms of corporations, determines their place in the structure of management and control bodies, identifies structural and functional characteristics, which require understanding the general meeting as a collegial body through which the civil legal capacity of the corporation is implemented.

A comprehensive concept of improving the legal regulation of the activities of the general meeting has been formulated and substantiated, which ensures: systemic harmonization of the norms of the Civil Code of Ukraine and special legislation in

terms of determining the competence of the general meeting; development of digital infrastructure for conducting electronic and remote forms of meetings; unification of lines and procedures for convening, notifying and voting; regulatory consolidation of categories and consequences of invalidity of decisions of the general meeting; adaptation of corporate governance mechanisms to the conditions of a one- and two-tier management system; implementation of European approaches to protecting the rights of shareholders and participants.

Special attention is paid to the theoretical substantiation of the legal nature of decisions of the general meeting as separate non-normative acts of unique legal significance that form the will of the corporation and are able to influence the legal position not only of participants, but also of third parties.

The dissertation proposes a clear classification of the grounds for the invalidity of decisions of general meetings (null and contested), identifies appropriate methods of protection and legal research on appealing decisions of general meetings of participants (shareholders) for corporate activities.

Based on the conducted research, theoretical conclusions and proposals for improving the norms of current legislation are formulated. *For the first time:* 1) the author's concept of eliminating the regulatory inconsistency between the general civil and special approaches to determining the competence of the general meeting of joint-stock companies is substantiated; 2) the expediency of legislative regulation of certain procedural deadlines in the mechanism of convening, conducting and appealing against decisions of the general meeting is substantiated, in particular: establishing a minimum 15-day deadline for submitting proposals to the agenda by participants of limited and additional liability companies; the deadline for submitting written results of absentee voting - no later than 5 days before the date of the meeting; introducing a single six-month deadline for appealing decisions of the general meeting regardless of the organizational and legal form of the corporation; 3) the need to improve the institution of absentee voting by introducing an alternative to notarization is substantiated - submission of an electronic document signed by a CEP, which ensures the digitalization

of corporate procedures without loss of legal certainty; 4) proposals are developed for the unification of the regulation of remote and electronic general meetings of shareholders, including their systematization within one article of the Law and the detailing of technical aspects at the level of subordinate legislation; 5) a standardized model of shareholder identification is proposed through a single state register of participants in electronic meetings, integrated with the CEP system and the depository system, with the possibility of using eIDAS for non-residents; 6) the expediency of updating approaches to financing meetings at the initiative of shareholders who own 5% of the shares is argued - the imposition of initial costs on the company with subsequent compensation by shareholders in the event of an unjustified convocation; 7) the need for clear legislative regulation of the consequences of the invalidity of decisions of the general meeting has been proven: automatic invalidity of transactions for null and void decisions and limitation of the possibility of recognizing transactions as invalid in the event of a dispute only if the counterparty's bad faith is proven.

Improved: 1) a scientific approach to understanding the general meeting as the central body of a corporation, through which its civil capacity is realized within the delimited powers of other management and control bodies; 2) a definition of the decision of the general meeting as an individual non-normative act, which has an independent character and binding force both within corporate relations and in interaction with third parties; 3) a proposal to implement in Ukrainian law the institution of repeated general meetings with a reduced quorum (over 30%) to prevent the blocking of the activities of joint-stock companies due to the absence of shareholders; 4) position on the expediency of determining clear grounds for applying the abbreviated procedure for convening an extraordinary general meeting of shareholders - in case of need to make decisions on transactions with interest, significant transactions or decisions, the non-acceptance of which threatens the insolvency of the company.

Further developed: 1) the concept of unifying the terminology "management bodies" and "company bodies" by defining the general meeting as the highest body and distinguishing between management and control bodies; 2) substantiation of the positive

impact of dispositive regulation in the field of organizing general meetings, in particular regarding the choice of a corporate governance model, variability of statutory provisions and the introduction of the institution of additional capital; 3) improvement of approaches to representation at general meetings of limited and additional liability companies by detailing the procedures for recalling and replacing a representative, introducing a notification of a conflict of interest and fixing voting instructions; 4) proposals to consolidate the basic legislative standards for holding general meetings via videoconference, including identification of participants, clarification of notification requirements and video recording of the meeting; 5) a proposal to include a court decision on the invalidity of general meeting decisions in the documents on the basis of which amendments are made to the Unified State Register; 6) separation of the classification of the grounds for the invalidity of general meeting decisions into null and void and contestable, which ensures the certainty of the method of protection and the stability of corporate turnover.

The practical application of the results obtained is that the results achieved in the research process can be used *in legislative activities* in terms of improving the legal regulation of general meetings of participants (shareholders) of the corporation; *in practical activities* - in the process of convening, holding general meetings and appealing the decisions of the latter in court; *for scientific and research purposes* - they will form the basis for subsequent scientific research.

Keywords: civil law; corporate legal relations; corporation; bodies of a legal entity; corporate management; subjective rights and obligations; joint stock company; shareholder law; limited liability company, member; contract; decision of the general meeting of the company; actions; dividends; business environment.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сікора В.Є. Порівняльно-правовий аналіз окремих аспектів організації та проведення загальних зборів корпорації в Україні та країнах ЄС. *Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право.* 2020. № 62. С. 157-161.

URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/Visnik-62-1.pdf>

2. Сікора В.Є. Особливості організації та проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2021. Випуск 55. С. 55-64.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.55.55-64>.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/5096>

3. Сікора В.Є. Сучасні тенденції судової практики у сфері визнання недійсними рішень загальних зборів учасників юридичної особи корпоративного типу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2021. Випуск 57. С. 103-112.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.57.34-42>.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6027>

4. Сікора В.Є. Механізми оскарження рішень загальних зборів учасників/акціонерів: теоретичні підходи та практичні аспекти. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки.* Том 15. 2025. С. 133-139.

DOI: <https://10.18523/2617-2607.2025.15.133-139>.

URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/331835>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Сікора В.Є. Окремі аспекти визнання недійсними рішень загальних зборів. *Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи.*

Збірник наукових праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції 23 жовтня 2020 року. Київ – Івано-Франківськ. С.100-104.

URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/17893>.

6. Сікора В.Є. Загальні збори акціонерів: нові правила гри. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Одеса, 19 лютого 2021 року / редкол. В.П. Маковій та ін. Одеса, ОДУВС, 2021. С. 133-136.

URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/8>.

7. Сікора В.Є. Вплив визнання недійсними рішень загальних зборів на недійсність правочинів. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і аспірантів м. Івано-Франківськ, 30 квітня 2021 року / ред.кол. В.А. Васильєва, Ю.І. Микитин, І.В. Козич, С.М. Квасниця. м. Івано-Франківськ, 2021. С. 126-129.

URL:https://law.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/100/2023/01/conf_stud2021.pdf.

8. Зозуляк О.І., Сікора В.Є. Електронні збори акціонерів в Україні: європейські стандарти, національні виклики та шляхи правового вдосконалення. *Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції*: Збірник наукових праць за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Васильєвські читання», Івано-Франківськ, 2025. С. 57-62.

URL:https://www.researchgate.net/publication/396190674_Conflicts_of_Interest_in_Private_Companies_a_Company_Law_Perspective_from_Ukraine_and_Selected_European_Jurisdictions_In_Korporatyvne_upravlinnia_u_pidprijemnytskykh_tovarystvakh_v_umovakh_yevrointegr.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ (АКЦІОНЕРІВ) ЯК ОРГАНУ УПРАВЛІННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ.....	26
1.1 Система органів управління юридичної особи корпоративного типу.....	26
1.2 Загальні збори учасників, акціонерів як основний орган управління корпорації	56
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИМИ ЗБОРАМИ УЧАСНИКІВ, АКЦІОНЕРІВ.....	81
2.1 Процедурні особливості організації та проведення загальних зборів учасників (акціонерів).....	81
2.1.1 Особливості організації та проведення загальних зборів акціонерів.....	81
2.1.2 Процедурні питання організації та проведення загальних зборів інших юридичних осіб корпоративного типу.....	111
2.2 Порядок прийняття рішень загальними зборами корпорації.....	133
РОЗДІЛ 3. ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ (АКЦІОНЕРІВ).....	154
3.1 Підстави та порядок визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів).....	154
3.2 Правові наслідки визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів).....	182
ВИСНОВКИ.....	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	208
ДОДАТКИ	231

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТ	Акціонерне товариство
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ВС	Верховний Суд
ГК України	Господарський кодекс України
ЕЦП	Електронний цифровий підпис
ЄДР	Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань
ЄС	Європейський Союз
ЗУ	Закон України
КГС	Касаційний господарський суд
КЕП	Кваліфікований електронний підпис
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ТДВ	Товариство з додатковою відповідальністю
ТОВ	Товариство обмеженою відповідальністю
ЦК України	Цивільний кодекс України
eIDAS	Електронна ідентифікація, автентифікація та довірчі послуги - Electronic IDentification, Authentication and trust Services

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Формування ефективної системи корпоративного управління в Україні є однією з ключових умов забезпечення інвестиційної привабливості, стабільності корпоративних відносин і розвитку економіки в умовах ринкової трансформації та реформування корпоративного законодавства у напрямку інтеграції нашої держави до європейського правового простору. Дієвість функціонування корпоративних структур напряму залежить від належної організації системи органів управління юридичних осіб корпоративного типу. Саме загальні збори учасників (акціонерів) як вищий орган управління корпорації, що наділений стратегічними повноваженнями та забезпечує реалізацію корпоративних прав учасників, акціонерів, відіграють фундаментальну роль у системі корпоративного управління.

Сучасна правова конструкція загальних зборів в Україні, попри низку реформ законодавства, яке регулює діяльність товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю та акціонерних товариств, досі має низку проблемних аспектів, які стосуються як доктринального розуміння поняття корпорації загалом, правової статусу, ознак загальних зборів, їх дієздатності, правової природи рішення загальних зборів, так і законодавчого та правозастосовного аспектів, які, у тому числі, але не виключно, полягають у особливостях однорівневої системи корпоративного управління в українських реаліях, неоднозначності у питанні застосування кворуму, використання скороченої процедури скликання загальних зборів як механізму зловживання, прогалинах в адаптації корпоративного управління до цифрової епохи у межах впровадження електронної та дистанційної форм проведення загальних зборів та низці інших.

Зазначені проблеми зумовлюють численні оскарження рішень загальних зборів, однак і при порушенні та необхідності відновлення прав учасників,

акціонерів судовий захист часто транслює неефективність. Першочергово, на законодавчому рівні і досі відсутні підстави оскарження рішень загальних зборів, чітка класифікація порушень, яка впливає на дійсність останніх. На практиці застосовуються такі способи захисту як визнання недійсним та скасування рішення загальних зборів, проте нормативно останні не врегульовані, що зумовлює низку спорів щодо оскарження рішень загальних зборів, які завершуються негативними наслідками у результаті обрання неефективного способу захисту. Відсутність законодавчого розмежування відповідних способів захисту породжує труднощі й у застосуванні наслідків скасування чи визнання недійсним рішення загальних зборів для компанії, контрагентів останнього та самих учасників, акціонерів.

Зазначені виклики обумовлюють необхідність наукового переосмислення статусу загальних зборів як колегіального органу, який відображає волевиявлення самої юридичної особи корпоративного типу, виявлення недоліків корпоративного законодавства та розроблення обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням не тільки європейських стандартів та досвіду країн ЄС, а й особливостей національної правової системи і суспільно-економічних умов, у яких розвивається сучасне бізнес-середовище.

У сучасній науці цивільного права відсутні комплексні дослідження правового регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації. Окремі проблемні аспекти визначення компетенції та правомочностей загальних зборів учасників, акціонерів, їх скликання та проведення, правової природи рішень загальних зборів досліджували Бойчук Р.П., Васильєва В.А., Васильєва В.В., Гарагонич О.В., Зеліско А.В., Зозуляк О.І., Ковалишин О.Р., Крупчан О.Д., Луць В.І., Олійник О.С., Парута Ю.І., Саракун І.Б., Смітюх А.В., Спасибо-Фатєєва І.В., Сіщук Л.В., Цікало В.І., Яворська О.С. та інші. Проблеми законодавчого визначення та застосування кворуму опрацьовували у своїх наукових працях Короташ Я.О., Печений О.П., Черненко О.А. Особливості визнання недійсними та скасування рішень загальних зборів учасників, акціонерів

становили предмет наукових пошуків Галіяна І.М., Жорнокуй В.Г., Негіної В.Р., Остапенко О.О., Сливінської А.В., Сліпенчук Н.А., Стригунова О.М., Сіщук Л.В. та інших. Доцільно також виокремити праці з проблематики даного дослідження іноземних авторів, таких як Baglioni A., Biermeyer T., Carlos G., Duffy M., Holtrichter T., Paul P., Reese Thomas K., Roth M., Ryan C., Vargova P. тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 9 від 3 листопада 2020 року). Дисертаційна робота виконана на кафедрі цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає у формулюванні теоретичних засад і правових механізмів удосконалення інституту загальних зборів учасників (акціонерів) юридичних осіб корпоративного типу з урахуванням європейських стандартів, гармонізованих до національної правової системи.

Незважаючи на те, що до складу юридичних осіб корпоративного типу за законодавством України належать низка інших організаційно-правових форм, предметне поле дослідження свідомо обмежено аналізом акціонерних товариств і товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що зумовлено їх домінуючою поширеністю у корпоративній практиці, через яку саме вони визначають ключові підходи законодавця до регулювання інституту загальних зборів, що, втім, не виключає можливості імплементації окремих висновків дослідження до інших корпоративних форм у межах, що не суперечать особливостям їх правового статусу.

Для досягнення мети поставлено наступні *завдання дослідження* за послідовністю реалізації дослідницьких процедур:

- охарактеризувати систему органів управління корпорації та визначити місце загальних зборів у цій системі;
- розкрити правову природу загальних зборів як органу управління юридичної особи корпоративного типу;
- проаналізувати процедурні особливості організації та проведення загальних зборів акціонерних товариств та інших юридичних осіб корпоративного типу;
- з'ясувати порядок прийняття рішень загальними зборами та визначити його ключові правові елементи;
- дослідити підстави для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів) та порядок такого визнання;
- проаналізувати правові наслідки визнання недійсними рішень загальних зборів для учасників (акціонерів), самої корпорації та третіх осіб;
- визначити проблеми та колізії чинного національного законодавства у сфері правового регулювання діяльності загальних зборів та розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення останнього.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у сфері корпоративного управління юридичними особами корпоративного типу, зокрема у процесі діяльності загальних зборів учасників (акціонерів).

Предметом дослідження є норми національного законодавства, судова практика, доктринальні вітчизняні та іноземні джерела, що регулюють порядок організації, компетенцію, процедурні та матеріальні аспекти функціонування загальних зборів, порядок прийняття ними рішень, а також підстави та правові наслідки визнання таких рішень недійсними або їх скасування.

Методи дослідження. У процесі виконання даного дослідження використано сукупність загальнонаукових (історичний, діалектичний, логіко-семантичний, формально-логічний, системно-структурний) і спеціально-юридичних методів (порівняльно-правовий, техніко-юридичний, спеціально-юридичний).

За допомогою історичного методу досліджено закономірності розвитку моделей корпоративного управління та інституту загальних зборів як органу, в діях якого відображається волевиявлення самої корпорації, виокремлено еволюцію їх правового статусу у національному праві через призму адаптації до європейського простору (підрозділи 1.1, 1.2).

Діалектичний метод дозволив проаналізувати місце загальних зборів у системі органів юридичної особи корпоративного типу, їх співвідношення з іншими органами корпоративного управління та контролю (підрозділ 1.1).

Логіко-семантичний метод застосовувався для з'ясування змісту та специфіки організації та проведення загальних зборів учасників, акціонерів, а також при дослідженні порядку прийняття ними рішень (підрозділи 2.1, 2.2.).

За допомогою формально-логічного та системно-структурного методів проаналізовано корпоративне законодавство, яке регулює порядок скликання та проведення загальних зборів, а також досліджено судову практику підстав і правових наслідків визнання недійсними їхніх рішень (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

У межах спеціально-юридичних методів застосовано:

- порівняльно-правовий метод - для розмежування регулювання діяльності загальних зборів у законодавстві України та окремих країн ЄС, порівняння одно- та дворівневої систем корпоративного управління, виокремлення особливостей проведення дистанційних, електронних та очних загальних зборів акціонерів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1);

- техніко-юридичний метод - при аналізі юридичної техніки формулювання норм, які регулюють окремі проблемні аспекти проведення загальних зборів учасників, акціонерів, прийняття рішень загальними зборами, підстави, способів їх оскарження та наслідків останніх (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2);

- спеціально-юридичний метод – для проведення правового аналізу судової практики щодо визнання недійсними, скасування рішень загальних зборів

учасників (акціонерів), виявлення прогалин та колізій правового регулювання у цій сфері (підрозділи 3.1, 3.2).

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дана робота є першим комплексним цивілістичним дослідженням дисертаційного рівня, яке присвячене правовому регулюванню діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) корпорації. Наукова новизна результатів відповідного дослідження конкретизується у наступних положеннях і висновках, які виносяться на захист:

у перше:

1) обґрунтовано авторську позицію щодо усунення нормативної неузгодженості загальноцивілістичного та спеціального підходів у визначенні компетенції загальних зборів акціонерів. Так, оскільки норма Цивільного кодексу України фактично дублює положення Закону України «Про акціонерні товариства», але не повністю корелює зі спеціальним регулюванням акціонерних товариств, що руйнує принцип законодавчої ієрархії та суперечить вимогам внутрішньої узгодженості нормативно-правової системи, запропоновано системне узгодження обсягу компетенції загальних зборів з приписами спеціального законодавства шляхом чіткого нормативного закріплення, що особливості компетенції загальних зборів визначаються відповідними спеціальними законами;

2) обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення окремих строків у межах удосконалення правового механізму проведення загальних зборів та оскарження рішень останніх, зокрема:

- визначення строку, протягом якого учасники товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю можуть направляти товариству пропозиції до порядку денного – не менше 15 днів до запланованої дати проведення зборів;

- закріплення строку для надіслання учасниками товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю результатів свого голосування з питань порядку денного у письмовій формі (у межах процедури заочного голосування) - не пізніше ніж за 5 днів до дати проведення зборів;

- встановлення єдиного шестимісячного строку для оскарження рішень загальних зборів незалежно від організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу.

3) внесено пропозицію щодо вдосконалення правового регулювання інституту заочного голосування на загальних зборах учасників шляхом обґрунтування доцільності закріплення альтернативи нотаріальному посвідченню подання електронного документа, підписаного КЕП учасника, що сприятиме спрощенню та цифровізації процедур корпоративного управління без зниження рівня правової визначеності та захисту прав учасників;

4) запропоновано необхідність вдосконалення нормативно-правового регулювання у частині практичного застосування електронних та дистанційних форм проведення загальних зборів акціонерів, а саме:

-обґрунтовано доцільність уніфікації правового регулювання дистанційних та електронних загальних зборів акціонерів шляхом їх систематизації в межах однієї статті Розділу VII Закону України «Про акціонерні товариства» з деталізацією технічних аспектів на рівні підзаконних нормативно-правових актів, що дозволяє усунути дублювання норм та спростити правозастосування;

-подано модель стандартизованого механізму ідентифікації акціонерів через створення єдиного державного реєстру учасників електронних зборів, інтегрованого з системою кваліфікованих електронних підписів та депозитарною системою, з урахуванням можливості використання міжнародних засобів ідентифікації (зокрема, eIDAS) для акціонерів-нерезидентів;

5) запропоновано новий підхід до фінансування загальних зборів акціонерів, скликаних з ініціативи акціонерів, які володіють пакетом акцій від 5 %, шляхом обґрунтування доцільності первинного покладення витрат на скликання зборів саме на акціонерне товариство та впровадження інституту фінансової відповідальності акціонерів (у розмірі фактично понесених витрат) перед товариством, який застосовується у разі необґрунтованого скликання зборів, як запобіжника від можливих зловживань;

б) доведено доцільність закріплення на законодавчому рівні норм, що прямо визначають правові наслідки недійсності рішень загальних зборів та момент настання останніх залежно від їх категорії: для нікчемних рішень – автоматична недійсність правочинів, вчинених на їх підставі; для оспорюваних – можливість визнання правочинів недійсними лише за умови доведення недобросовісності контрагента;

удосконалено:

7) науковий підхід до розуміння загальних зборів учасників (акціонерів) як центрального органу корпорації, через який реалізується її цивільна дієздатність, з урахуванням меж, визначених виключною компетенцією інших органів управління та контролю з метою забезпечення більш ефективного балансу інтересів усіх учасників корпоративних правовідносин;

8) дефініцію рішення загальних зборів учасників (акціонерів) як індивідуального ненормативного акту, що має самостійний характер і обов'язкову силу для суб'єктів корпоративних правовідносин, шляхом розкриття його правової природи в аспекті поширення впливу не лише на внутрішні корпоративні відносини, а й на взаємовідносини з третіми особами;

9) пропозицію впровадження в українське корпоративне право інституту повторних загальних зборів зі зниженим кворумом (мінімальна частка голосуючих акцій (понад 30 %), необхідна для правомочності зборів у разі неявки на первинні збори), що унеможливить блокування діяльності акціонерних товариств через відсутність кворуму;

10) пропозицію щодо визначення підстав для застосування скороченої процедури скликання позачергових загальних зборів акціонерів шляхом конкретизації двох підстав: необхідності прийняття рішень щодо правочинів із заінтересованістю та значних правочинів відповідно до статуту та/або рішень, неприйняття яких може призвести до неплатоспроможності товариства;

набули подальшого розвитку:

11) позиція щодо закріплення єдиного підходу до термінології «органи управління» та «органи товариства», а саме: визначення загальних зборів як вищого органу товариства та системного розмежування понять «органи управління» та «органи товариства», відносячи до останніх поряд з управлінськими й контрольні органи;

12) позиція щодо позитивного впливу диспозитивного підходу законодавця у частині організації діяльності загальних зборів, який відображається, зокрема, у можливості обрання одно- або дворівневої моделі корпоративного управління; визначенні у статуті відмінних від закону умов скликання загальних зборів, розширенні меж виключеної компетенції останніх; прийнятті рішення про облік часток товариства в обліковій системі часток; впровадженні інституту додаткового капіталу;

13) позиція щодо удосконалення інституту представництва на загальних зборах учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю шляхом конкретизації механізмів відкликання та заміни представника, запровадження обов'язку повідомлення про конфлікт інтересів, а також закріплення права учасника надавати представнику чіткі інструкції щодо голосування з питань порядку денного;

14) обґрунтування доцільності закріплення на законодавчому рівні базових вимог до проведення загальних зборів учасників у режимі відеоконференції, а саме: запропоновано визначити обов'язкову ідентифікацію учасників за допомогою КЕП або іншого засобу, визначеного статутом, деталізувати вимоги до повідомлення про скликання зборів із зазначенням технічних параметрів реєстрації та участі, а також закріпити обов'язкову відеофіксацію перебігу загальних зборів;

15) підхід з приводу того, що судові рішення, яке набрало законної сили, про визнання недійсним рішення загальних зборів є підставою для внесення змін до відомостей про юридичну особу у ЄДР;

16) аргументація щодо незалежності розміру частки учасника у статутному капіталі від можливості оскарження рішень загальних зборів, що відповідає принципу рівності учасників та гарантує реальність корпоративних прав усіх учасників;

17) класифікація підстав недійсності рішень загальних зборів на безумовні (нікчемні) та умовні (оспорювані), що дозволяє чітко визначати спосіб захисту порушених прав учасника, акціонера при конкретному виді порушення, правові наслідки оскарження таких рішень та забезпечувати баланс між корпоративними правами учасників, акціонерів та стабільністю цивільного обороту компанії.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень проблематики правового регулювання діяльності загальних зборів учасників (акціонерів) як органу управління юридичних осіб корпоративного типу, у тому числі, у контексті гармонізації чинного законодавства до стандартів Європейського Союзу; *у правотворчій діяльності* – для удосконалення національного законодавства, зокрема Цивільного кодексу України, Законів України «Про акціонерні товариства» та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у частині деталізації процедур організації та проведення загальних зборів з урахуванням електронних та дистанційних форм, унормування підстав і наслідків оскарження рішень загальних зборів тощо; *у правозастосовній практиці* – для підвищення ефективності та забезпечення єдності судової практики у сфері розгляду корпоративних спорів щодо оскарження рішень загальних зборів; *у навчальному процесі* – при розробці навчальних посібників, методичних матеріалів та у безпосередньому викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Корпоративне право України», «Корпоративне право Європейського Союзу».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Сформовані висновки і практичні рекомендації, що виносяться на захист, є авторськими. Усі праці виконано без співавторства.

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на наступних науково-практичних конференціях: XVIII Міжнародна науково-практична конференція (23 жовтня 2020 року, м. Київ – м. Івано-Франківськ); Міжнародна науково-практична конференція «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права» (19 лютого 2021 року, м. Одеса); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених і аспірантів «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (30 квітня 2021 року, м. Івано-Франківськ); XXIII Міжнародна науково-практична конференція «Васильєвські читання» (03-04 жовтня 2025 року, м. Івано-Франківськ).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у восьми наукових працях, зокрема у чотирьох наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України із юридичних наук, та в чотирьох тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою й завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють шість підрозділів, двох пунктів, висновків, списку використаних джерел та двох додатків. Загальний обсяг дисертації складає 238 сторінок. Список використаних джерел містить 197 найменувань і викладений на 23 сторінках. Два додатки містяться на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ (АКЦІОНЕРІВ) ЯК ОРГАНУ УПРАВЛІННЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ КОРПОРАТИВНОГО ТИПУ

1.1 Система органів управління юридичної особи корпоративного типу

Корпоративне право в Україні формувалось за відсутності попереднього досвіду нормативно-правового врегулювання, що пов'язано з доволі довгим соціалістичним періодом, у якому перебувала наша держава. Відсутність форм ведення бізнесу та права власності взагалі спричинили труднощі у становленні корпоративних правовідносин на практиці, а тим більше на законодавчому та науковому рівнях. Хоча сьогодні поняття юридичної особи корпоративного типу є загальноживаним, воно системно трансформується внаслідок розвитку відповідних суспільних відносин та вдосконаленню наукових досліджень.

Перед тим, як переходити до дослідження системи органів управління юридичної особи корпоративного типу, вважаємо за доцільне першочергово з'ясувати сам зміст поняття юридична особа корпоративного типу, яке дуже часто ототожнюють з терміном корпорація. Слід зазначити, що поняття юридичної особи корпоративного типу не передбачається у законодавстві європейських зарубіжних держав, натомість у наукових джерелах останніх застосовується термін корпорація [61, с.10].

Досліджуючи сутність поняття корпорації у континентальній правовій системі Ю.М. Жорнокуй пояснює ототожнення юридичної особи і корпорації постримською епохою, де правами юридичної особи наділялась виключно організація з корпоративним устроєм. Однак ускладнення господарської діяльності викликало необхідність у створенні об'єднання, відокремленого від складу учасників останнього та їх волі. Таким чином, терміном корпорація об'єднання капіталів, результатом якого є новий самостійний суб'єкт права [28].

Для країн англосаксонської правової системи широке застосування має саме поняття корпорації, що фактично вважається і юридичною особою. Натомість О.Р. Кібенко зазначає, що більш вузьке тлумачення поняття корпорацій включає виключно комерційних юридичних осіб, де учасники за зобов'язаннями несуть обмежену відповідальність [61, с. 11]. У свою чергу, І.В. Лукач виводить дві головні доктрини у сучасному корпоративному праві США – обмеженої відповідальності учасників корпорації та корпорації як власне юридичної особи [71].

Як вбачається з доктрини та практики іноземних держав доцільність застосування поняття корпорації є неоднозначною та залежить від правової системи. В одних випадках відповідне поняття є законодавчо визначеним, а в інших – виключно доктринальним.

Неоднозначність досліджуваних понять має місце і у вітчизняній правовій системі. Різні концепції тлумачення відповідних понять на науковому рівні спричинені фрагментарним закріпленням таких термінів у різних нормативно-правових актах. Як зазначає В.А. Васильєва хибність такої практики полягає у перенесенні правових понять, властивих англосаксонському праву, у національну правову систему за відсутності належної адаптації [10, с.92].

Таку ж позицію займає В.В. Луць, який зазначає, що хоча й поняття корпорації використовується й у вітчизняному праві, проте його тлумачення та розуміння не містить єдиних підходів як на законодавчому, так і на науковому рівнях.

Таким чином, на практиці складається суперечлива ситуація, за якої в українську правову систему переносять поняття корпорації з англосаксонського права без належної адаптації та з порушенням концептуального правила, за якого досягається тільки зовнішня подібність законів та/або норм та нівелюються певні (спільні) цілі правового регулювання, на яке власне й спрямовується будь-яка адаптація.

Погоджуємось з позицією В.А. Васильєвої, що теоретичну конструкцію корпорації доцільно застосовувати у правовій системі нашої держави виключно за умови розроблення правових критеріїв змісту відповідного поняття та особливостей формування самої правової системи [10, с.93].

Слід зауважити, що термін юридичної особи корпоративного типу на законодавчому рівні не визначений. Натомість термін корпорація містився у ст.120 Господарського кодексу України [20] та визначався однією з організаційно-правових форм об'єднань підприємств, а саме договірним об'єднанням, створеним шляхом об'єднання комерційних, наукових і виробничих інтересів певних підприємств, які делегували органам управління корпорації окремі повноваження централізованого регулювання діяльності кожного з учасників. З огляду на вказані положення законодавства, М.К. Галянтич визначав корпорацію як організаційно-правову форму об'єднань виробничих та інших підприємств, з метою централізованого управління [16, с.34]. Однак вищезазначений термін корпорації був надто вузьким, не узгоджувався з цивільним законодавством та не збігався з поняттями корпоративних прав та корпоративного підприємства, передбачених ч.1 ст.96-1 Цивільного кодексу України та ч.5 ст.63 Господарського кодексу України відповідно. У будь-якому разі зміст норм Господарського кодексу України використовується лише ретроспективно для історико-правового аналізу, оскільки відповідно до Закону № 4196-ІХ, який набрав чинності 28.02.2025 року, з 28.08.2025 року Господарський кодекс України скасовано.

На підставі проведеного дослідження варто відзначити, що поняття «корпорація» належить англосаксонській правовій традиції, в Україні воно розкривається на доктринальному рівні, натомість законодавче визначення відсутнє. Навіть те визначення корпорації, яке містилось у ст.120 Господарського кодексу України, не відображало природу товариств як об'єднань капіталу/осіб у цивілістичному розумінні.

На наш погляд, сьогоdnішній зміст поняття корпорації у національній правовій системі фактично відповідає поняттю підприємницького товариства, яке

діє з метою одержання прибутку, його подальшого розподілу між учасниками товариства, а також характеризується виникненням в учасників останнього специфічного комплексу майнових та немайнових прав, які прийнято називати корпоративними.

З огляду на вказані висновки доцільно також проаналізувати поняття корпоративних прав. Донедавна поняття корпоративних прав закріплювалось у ст.167 Господарського кодексу України та визначалось як права учасника господарської організації, пов'язані з реалізацією правомочностей щодо управління останньою, отримання дивідендів - при розподілі прибутку та активів – при ліквідації відповідної організації, а також інших правомочностей, передбачених установчими документами та законом. У п.14.1.90 Податкового кодексу України й надалі закріплено ідентичне визначення корпоративних прав [84]. Однак з прийняттям у 2022 році Закону України «Про акціонерні товариства» [34] статтю 167 Господарського кодексу України виключено, натомість Цивільний кодекс України доповнено статтею 96-1 - права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичних осіб (корпоративні права), якою під останніми розуміється сукупність правомочностей, які належать особі як учаснику, акціонеру, засновнику чи пайовику юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. Частиною другою вказаної статті моментом набуття корпоративних прав визначається набуття права власності на частку/акцію, пай чи інший об'єкт цивільних прав, який засвідчує участь особи в юридичній особі, у статутному капіталі юридичної особи.

Частиною третьою досліджуваної статті закріплено перелік корпоративних прав, який не є вичерпним. Серед них: брати участь в управлінні юридичною особою, у розподілі прибутку останньої та відповідно одержувати його частину, вийти з юридичної особи, здійснити відчуження часток у статутному капіталі товариства, цінних паперів, отримувати інформацію про діяльність юридичної особи, у разі ліквідації останньої одержати частину майна товариства тощо.

У ч.6 ст.96-1 Цивільного кодексу України закріплено поняття корпоративних відносин, під якими розуміються відносини між засновниками/учасниками/ акціонерами, у тому числі тих, що виникають між останніми до державної реєстрації юридичної особи, а також відносини між учасниками та юридичною особою щодо виникнення, здійснення, зміни і припинення корпоративних прав.

З аналізу чинної нормативно-правової бази простежується підхід, за якого природа корпоративних відносин, які функціонують щодо юридичних осіб корпоративного типу, полягає у сукупності певних прав, які виникли внаслідок внесення певною особою частки у статутний капітал корпоративної юридичної особи. Вказана позиція розроблена В.А. Васильєвою та є найбільш поширеною та універсальною у сучасній доктрині. Ключовим фактором у контексті дослідження правової природи юридичної особи корпоративного типу є особливий стійкий суспільний зв'язок між такою особою та її засновниками, який виражається у формі корпоративних прав [63, с.139]. Вищевказана позиція відображається у низці праць сучасних вчених. Так, Л.В. Сіщук вважає наявність в учасників корпоративних відносин відповідних прав – ключовою ознакою віднесення певної організації до юридичних осіб корпоративного типу без обмеження кола останніх [154, с.344].

О.Р. Кібенко наголошує на особливостях відносин між юридичною особою і її учасниками (засновниками), які у свою чергу складають предмет самого корпоративного права [61, с.32].

В.М. Кравчук та Ю.М. Жорнокуй трактують поняття юридичної особи корпоративного типу як організації, заснованій на відносинах участі [69, с.47;28, с.18]. Зазначена позиція обґрунтовується самою сутністю корпоративних відносин як таких, що виникають внаслідок участі у товаристві, що й аналогічно стосується корпоративних прав.

Таким чином, досліджуючи систему юридичних осіб згідно з Цивільним кодексом України [172] через призму вищевказаних позицій, товариства

доцільно ідентифікувати як юридичні особи, засновані на відносинах участі [41, с.97]. В даному контексті слід зазначити думку О.І. Зозуляк, яка виділяє критерій поділу юридичних осіб на установи і товариства в залежності від ступеня участі засновників (учасників) в управлінні юридичною особою. Саме завдяки вказаному критерію відбувається відмежування юридичних осіб корпоративного типу від всіх інших [46, с.81].

Однак за умови концентрації уваги виключно на участі в юридичній особі як визначальній ознаці спричинить два негативні наслідки:

- у переліку юридичних осіб корпоративного типу опиняться як прибуткові, так і неприбуткові особи;

- приватне підприємство, яке хоча й вважається пережитком історичного минулого нашої держави, однак продовжує функціонувати, взагалі залишиться поза таким переліком.

У даному аспекті В.А. Васильєва пропонує майновий компонент корпоративних прав як додатковий конститутивний критерій віднесення певних товариств до юридичних осіб корпоративного типу [11, с.135]. Саме зазначений критерій слугуватиме відмежуванням юридичних осіб корпоративного типу від родового поняття.

Наступною ознакою, яка відображає корпоративність устрою юридичної особи є складний механізм корпоративного управління, що виражається системою органів управління. В даному аспекті В.І. Борисова слушно відзначила роль таких органів, яка полягає у двох ключових факторах:

- вираженні волі юридичної особи;
- представництві та обстоюванні інтересів такої особи [8, с.113].

Таким чином, вищезазначене підтверджує особливу роль органів управління юридичної особи корпоративного типу, яка полягає у тому, що дії відповідних органів є діями самої юридичної особи.

Крім цього, слід звернути увагу, що у науковій літературі міститься низка інших ознак юридичної особи корпоративного типу, таких як соціально-корисна

мета, об'єднання капіталів, об'єднання осіб тощо. Однак вказані ознаки внаслідок стрімкого розвитку соціально-економічних відносин все більше набувають статусу фіктивності. Так, соціально-корисна мета не може бути вирізняльною ознакою юридичної особи корпоративного типу, оскільки характерна для будь-якої юридичної особи. Ознаки об'єднання капіталів та осіб хоча й припускаються, однак у сучасних умовах трансформувались і навпаки усталений складний механізм корпоративного управління все більше видозмінюється на спрощений, який не змінює корпоративність устрою самої юридичної особи.

На підставі проведеного дослідження, погоджуємось з концептуальними розробками сучасних вчених І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.А. Васильєвої та інших, що віднесення певної юридичної особи до корпоративного типу пов'язано з наявністю між засновниками (учасниками) та юридичною особою стійкого майнового правового зв'язку у вигляді майнових та немайнових прав. Саме вказаний особливий зв'язок йменується корпоративним та підтверджує корпоративність устрою відповідної юридичної особи.

Враховуючи те, що юридичні особи корпоративного типу створюються і діють з метою отримання прибутку та його подальшого розподілу, такі особи повинні володіти належним рівнем свободи для участі у приватноправових, особливо зобов'язальних правовідносинах. У зв'язку з цим останні в силу ст.91 Цивільного кодексу України наділяються загальною (універсальною цивільною) правоздатністю, що цілком очевидно, оскільки таким чином забезпечується можливість ведення господарської діяльності для досягнення мети створення. Вказаному загальному підходу відповідає і цивільна дієздатність юридичної особи корпоративного типу. Стаття 92 Цивільного кодексу України не містить точних положень щодо моменту виникнення цивільної дієздатності, тому припускається, що відповідний момент збігається в часі з виникненням правоздатності.

Однак у науковій літературі наявна й протилежна позиція. Для прикладу, Л. Соловійова вважає моментом виникнення цивільної дієздатності – створення

виконавчого органу юридичної особи [161, с.27]. При дослідженні даної позиції слід враховувати відповідний аспект на практиці. Так, при створенні юридичної особи корпоративного типу засновники приймають відповідне рішення, яке у тому числі й включає обрання конкретного виконавчого органу. Тобто при державній реєстрації створення юридичної особи відбувається одночасне внесення у Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань відомостей щодо найменування виконавчого органу (згідно з установчими документами юридичної особи) та даних відповідної посадової особи (якщо виконавчий орган одноособовий) або посадових осіб (якщо відповідний орган колегіальний). Тому вважаємо, що розмежовувати моменти настання цивільної правоздатності та дієздатності неприпустимо, оскільки реєстратор за відсутності відомостей про виконавчий орган відмовить у державній реєстрації створення юридичної особи.

Чинним цивільним законодавством передбачаються наступні способи реалізації юридичною особою корпоративного типу цивільної дієздатності:

- через учасників такої особи згідно з ч.2 ст.92 Цивільного кодексу України – притаманно виключно командитним та повним товариствам;
- через органи такої юридичної особи у відповідності до ч.1 ст.92 Цивільного кодексу України;
- через представників згідно з ч.3 ст.237 Цивільного кодексу України.

У контексті останнього способу слід чітко розмежовувати дії органу управління юридичної особи корпоративного типу та представника останньої. Відповідь знаходимо у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» від 29.05.13 р., у якій чітко встановлено, що виконавчий орган юридичної особи в межах своєї компетенції діє без довіреності, проте юридична особа може реалізовувати цивільну дієздатність (для прикладу, вчиняти письмові правочини) на підставі довіреності [141]. Актуальна судова практика підтверджує відповідну концепцію відображення волевиявлення самої юридичної особи у діях органу

товариства у межах його компетенції. Вказані висновки сформовано на підставі аналізу, зокрема, але не виключно, Постанови КГС ВС від 10.09.2019 року у справі № 910/567/18, Постанови КГС ВС від 14.02.2024 року у справі № 910/4293/22.

Слід зауважити, що у ч.2 ст.65 ГК України було закріплено, що власники реалізують свої права на управління безпосередньо або ж через уповноважені ними органи у відповідності до установчих документів юридичної особи.

У науковій літературі виокремлюють низку видів органів управління юридичної особи за різними критеріями, серед яких: порядок формування, склад, компетенція, строк діяльності, однак ключовою для даного дослідження є класифікація за характером виконуваних функцій (органи контролю та органи управління), оскільки саме форми управлінської діяльності дозволяють зрозуміти яким чином відповідні органи здійснюють свою компетенцію. Так, за допомогою правових форм управління відбувається фіксація дій, які мають юридичний зміст, та управлінських рішень. Завдяки організаційним формам управління здійснюються конкретні індивідуальні чи колективні дії. Організаційно-правові форми управління підтверджують коректність правових форм виключно у разі додержання відповідних організаційних процедур [64, с.106-107]. Саме вищеперелічені форми дозволяють визначити місце та роль того чи іншого органу управління юридичної особи корпоративного типу у системі правовідносин останньої та розмежувати їх компетенцію.

Таким чином, поділ органів юридичної особи на: органи управління, до яких належать - загальні збори та виконавчий орган, та органи контролю, серед яких – ревізор або ревізійна комісія, наглядова рада, виконує не тільки теоретичну роль, а й важливу практичну.

Правовий статус органів управління та контролю деталізується в установчих документах юридичної особи. Проте у даному контексті звертаємо увагу, що спеціальне чинне законодавство містить поняття органи управління (ст.88, 154 Цивільного кодексу України, ч.5 ст.11 Закону України «Про

товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [37], ч.2-3 ст.4 Закону України «Про акціонерні товариства»), органи товариства (ч.1 ст.4 Закону України «Про акціонерні товариства»), яке містилось у ст 82 Господарського кодексу України, що була виключена вищезгаданим Законом. Вищевикладене свідчить про відсутність єдиного підходу стосовно відомостей про останні в установчих документах та водночас пояснюється активним реформуванням корпоративного законодавства у руслі спрощення корпоративного управління. Втім, слід зазначити, що категорія органів товариства є більш ширша, ніж категорія органів управління, оскільки перша включає, крім останніх, й органи контролю.

На доктринальному рівні пропонується визначати органи товариства як:

1. особливу частину юридичної особи, за допомогою якої остання виражає свою волю та бере участь в цивільному обороті [29, с.69];

2. частину юридичної особи, у яку входять одна чи декілька осіб, які діють в межах встановленої установчими документами та законом компетенції, виражаючи при цьому волевиявлення на вчинення конкретних дій юридичною особою та відповідно породження прав та обов'язків останньої [165, с.8];

3. організаційно оформлену та представлену однією чи декількома фізичними особами частину товариства, створену на умовах та в порядку, передбаченими статутом та законом, наділену певними повноваженнями, реалізуючи які при здійсненні функцій корпоративного управління, формує волю самого товариства [73, с.67].

Щодо розмежування чи ототожнення понять органу товариства та органу управління, погоджуємось з позицією О.Р. Кібенко, яка в основу даного питання ставить тлумачення категорії управління. Так, якщо розглядати поняття управління у широкому розумінні: орган товариства та орган управління вважатимуться тотожними поняттями, натомість у вузькому розумінні – поняття органу товариства більш ширше, оскільки в такому випадку основними

функціями органів управління будуть представництво юридичної особи корпоративного типу та поточна організація діяльності останньої [65, с.139].

У межах дослідження таких правових категорій як органи товариства, органи управління, доцільно проаналізувати саме поняття корпоративного управління. Передусім, слід зауважити, що корпоративне управління є передумовою та однією з ключових складових успішного функціонування компанії. Метою останнього є забезпечення оптимального балансу інтересів усіх стейкхолдерів: учасників/акціонерів, менеджменту, кредиторів, постачальників, клієнтів та самого товариства. В залежності від структури органів управління компанії, побудови взаємозв'язків між ними виділяють різні моделі корпоративного управління. Під моделлю корпоративного управління розуміється сукупність правил, яка забезпечує належне управління компанією та контроль над нею, за яких остання функціонує в інтересах учасників/акціонерів та інших стейкхолдерів. Моделі корпоративного управління формувалися у кожній державі з певними відмінними особливостями, пов'язаними впливом політичних, правових, історичних, економічних та інших факторів. Проте попри окремі особливості, властиві системі корпоративного управління кожної окремої держави, прийнято виділяти чотири загальні моделі корпоративного управління.

Так, на підставі дослідження досвіду іноземних країн можна виокремити наступні моделі корпоративного управління:

- дворівневу – загальні збори, виконавчий та наглядовий орган (Австрія, Данія, Німеччина, Литва, Польща, Чехія, Нідерланди); функції управління та контролю (нагляду) розмежовано між двома органами: виконавчим та наглядовою радою [55, с.287];

- однорівневу – загальні збори та рада директорів (виконавчих та наглядових) (Великобританія, Італія, Греція та інші); функції нагляду та управління поєднуються в одному органі – раді директорів;

- альтернативну – товариство самостійно приймає рішення щодо створення чи нестворення наглядового органу, відповідно й розмежування вищезгаданих функцій (Португалія, Франція, Фінляндія);

- змішану – ґрунтується на однорівневій, однак за певних обставин передбачається обов'язковість створення наглядової ради (Швеція, Нідерланди) [65, с.345].

Слід зазначити, що модифіковані структури корпоративного управління різняться між собою у низці країн-членів ЄС. Так, за традиційної північної системи управління здійснюють правління, що здійснює поточну діяльність від імені компанії, та підпорядковується раді директорів, яка є вищим органом управління. У вказані моделі управління, на противагу німецькій дворівневій системі, відсутній чіткий розподіл між органами компанії прав та обов'язків. Хоча правління відповідальне за поточне управління компанією, воно не може вимагати виключних прав на окремі повноваження, як це дозволено виконавчому органу у Німеччині [192].

У Данії ще з 2009 року компанія може самостійно обирати модель управління. При цьому, у кожному товаристві з обмеженою відповідальністю повинен функціонувати виконавчий орган. Державним компаніям надано право вибору традиційної скандинавської чи альтернативної моделі. Остання схожа на німецьку дворівневу систему, а скандинавська є модифікованою однорівневою моделлю, за якої рада директорів як стратегічну управлінську, так і наглядову функцію. При цьому, у скандинавській моделі дозволяються подвійні мандати, а в альтернативній – ні.

Як приватні, так і державні компанії Фінляндії, мають право обирати структуру управління з єдиною радою директорів чи розмежуванням виконавчого органу та ради директорів.

У скандинавських країнах приватні компанії не зобов'язані мати раду директорів.

В Італії та Португалії модифіковані структури корпоративного управління базуються на факультативному підході, за якого акціонери обирають одну з наступних:

- дворівневу модель німецького стилю;
- традиційну модель з правлінням та радою аудиторів, яка виконує функцію контролю;
- однорівневу з невиконавчими директорами.

У Литві, Португалії, Франції та Люксембурзі компаній мають право створювати чи не створювати наглядову раду на свій розсуд.

У законодавстві Нідерландів закріплено режим «великої компанії», який стосується приватних і державних компаній, статутний капітал яких більший, ніж 16 мільйонів євро, а кількість працівників компанії – 100 і більше. За вказаного режиму відповідні компанії можуть обирати дворівневу або однорівневу модель, за умови наявності в останній невиконавчих директорів.

В Україні для акціонерних товариств характерна дворівнева модель корпоративного управління, для товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю притаманна альтернативна модель корпоративного управління, оскільки учасники самостійно приймають рішення щодо доцільності/недоцільності створення розгалуженої системи управління та відповідного залучення значної кількості менеджерів. Однак з 01.01.2023 року набрав чинності новий Закон України «Про акціонерні товариства», яким внесено зміни щодо моделі корпоративного управління, структура якого може бути однорівневою та дворівневою. За звичної для акціонерних товариств дворівневої структури органами управління є загальні збори, наглядова рада, яка виконує функцію контролю за виконавчим органом та іншими керівниками товариства, і колегіальний/одноосібний виконавчий орган, що виконує операційну діяльність. Органами управління акціонерним товариством за однорівневої структури є загальні збори та рада директорів або ж одноосібний виконавчий орган (у приватному АТ з кількістю акціонерів до 10 осіб) [175, с.170].

Однак, як слушно зауважив А.П. Єфименко, конструкція відповідної структури управління «мовою» нашого законодавця не зовсім відповідає оригінальній моделі, яка є домінуючою у корпоративному праві країн-членів ЄС. Основною відмінністю є те, що законодавство країн-членів ЄС не забороняє включати до складу ради директорів (у нашому розумінні - наглядової ради) членів виконавчого органу, більше того на практиці до складу ради майже в обов'язковому порядку включають кількох менеджерів (CEO, CFO) [196]. При цьому, наш законодавець витлумачив включення до складу ради представників менеджменту як потребу поєднання в раді директорів наглядової ради і виконавчого органу. Очевидно, що не найкращою ідеєю є об'єднання контролюючого органу та виконавчого, якого контролюють, в єдине ціле. Так, невиконавчі директори не можуть виконувати функцію виконавчого органу, натомість рада директорів, що загалом складатиметься з менеджерів, не зможе належно реалізувати контрольну функцію за менеджерами, оскільки у разі наявності хоча б половини останніх у складі ради директорів, вони домінуватимуть на засіданнях [25].

За таких умов напрашується справедливий висновок, що виконавчі директори матимуть більший вплив, аніж невиконавчі, оскільки перші – здійснюють фактичне управління, звідси - більше поінформовані про поточний стан справ компанії, у той час як невиконавчі – володіють виключно відомостями, отриманими від виконавчих директорів, а разом обидві категорії збираються виключно на засіданні ради.

Ключовою проблемою на практиці може стати реалізація ефективного внутрішнього контролю за умов, коли невиконавчі директори звітуватимуть тим самим менеджерам (виконавчим директорам), чію діяльність перевіряють. Звідси вбачається очевидна несумісність даної моделі корпоративного управління класичній «однорівневій» раді, де до складу саме наглядової ради включають кількох менеджерів, натомість за логікою нашого законодавця – достатньо до працюючого виконавчого органу доєднати кількох невиконавчих директорів, які

не матимуть ні реальних повноважень, ні інформаційних ресурсів, ні авторитету, а виконуватимуть статистичну функцію.

З наведено впливає слухне питання чи потрібна Україні так звана однорівнева рада? На нашу думку, так, оскільки включення до складу ради декількох незалежних невиконавчих менеджерів надасть їм рівні права у співвідношенні до інших членів ради, підвищить ефективність комунікації та взаємодію між виконавчим органом та радою.

Ще однією перевагою застосування однорівневою ради директорів є їх поширеність за кордоном, що зручно для іноземних інвесторів, оскільки вони матимуть перевірені та звичні для себе механізми управління бізнесом. Завдяки цьому досягається баланс інтересів інвесторів щодо ефективного контролю та скеровування менеджменту без надмірного втручання у рутинні справи.

У порівнянні з дворівневою моделлю корпоративного управління, за однорівневої структури повинен відбутись перехід від вже давно неефективного способу одноосібного керуючого власника до ефективно працюючої ради, що сприятиме залученню інвестицій від міноритаріїв.

За однорівневої структури зменшуватиметься і навантаження на загальні збори, скликання та проведення яких у певних випадках є ще тим викликом. Так, чим більша кількість акціонерів, тим складніше прийняти рішення, оскільки останні можуть не брати участі у загальних зборах або мати вкрай протилежні погляди щодо погодження правочинів чи інших рішень. Окреслені ситуації спричиняють суттєві затримки в ефективній роботі компанії, або ж взагалі її «простій». Відповідно за однорівневої системи значні угоди погоджуватимуться радою, а вже найкритичніші – загальними зборами.

Варто також звернути на ризик однорівневої моделі, який впливає з переваг останньої. Мова йде про можливість внутрішнього саботування менеджерами виконання радою функції контролю за виконавчим органом, що підтверджується і досвідом країн-членів ЄС. Однак законодавці останніх створили певні запобіжники для уникнення відповідної ситуації, а саме шляхом:

- заборони зайняття посади голови виконавчого органу та голови наглядової ради одночасно;
- заборони обрання до складу наглядової ради колишнього члена виконавчого органу;
- проведення регулярних засідань наглядової ради, за відсутності виконавчих директорів, з метою справедливої оцінки діяльності останніх;
- обмеження кількості виконавчих директорів у складі ради (типово не більше третини складу останньої і вкрай рідко - більше трьох осіб);
- наділення невиконавчих директорів правом вимагати проведення закритого засідання ради за відсутності виконавчих директорів у будь-який момент [19].

Серед вчених, які досліджують проблеми корпоративного права, набуває поширення думка щодо зменшення значення загальних зборів. Дійсно на практиці загальні збори, особливо в акціонерному товаристві, є простою формальністю - для більшості акціонерів, проте водночас є потужним інструментом контролю та впливу на функціонування товариства – для відносно великих акціонерів [64, с.111]. Однак як слушно зазначає О.Р. Кібенко, має місце не відмова від загальних зборів загалом, а зміна порядку їх проведення на більш гнучкі – без спільної присутності в одному місці, наприклад, шляхом вираження волевиявлення в електронній формі [50, с.34]. Таким чином, відбувається не позбавлення ролі загальних зборів, а видозмінення способів волевиявлення учасників юридичної особи корпоративного типу.

Вищезазначена ситуація є наслідком швидкого розвитку соціально-економічних відносин, електронної комерції, більш зручним та ефективним функціонуванням бізнесу в онлайн-умовах, що серед іншого спричинено й обмежувальними заходами, продиктованими коронавірусом COVID-19 та воєнним станом в Україні.

Відповідні тенденції знайшли відображення й у вищезгаданому Законі України «Про акціонерні товариства», яким закріплено три способи для

голосування з питань порядку денного загальних зборів акціонерів: очне, електронне та опитування, а також передбачено скорочену процедуру скликання позачергових зборів.

Щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю також внесено певні зміни. Передусім, з метою активізації так званих сплячих товариств закріплено обов'язкове скликання загальних зборів щороку протягом 6 місяців наступного за звітним року. Важливою новелою є певне обмеження компетенції загальних зборів учасників, які можуть вирішувати тільки ті «будь-які питання» діяльності товариства, які законом чи статутом не віднесені до виключної компетенції інших органів (ч. 1 ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). На нашу думку, зазначена позиція є дуже доцільною з точки зору практики, оскільки часто трапляється випадки, коли загальні збори переймають на себе повноваження інших органів управління, чим фактично нівелюють їх правовий статус, однак суди не визнають недійсними відповідні рішення з посиланням на попередню редакцію відповідної норми – будь-які питання.

Таким чином, загальні збори учасників (акціонерів) як центральний орган управління юридичною особою перебувають на етапі концептуального видозмінення, пов'язаного з адаптацією українського корпоративного законодавства до нормативної бази ЄС та світовими викликами бізнес-середовища, які потребують встановлення гнучких та спрощених механізмів для функціонування з метою не тільки посилення інвестиційної привабливості, а глобально – покращення якості корпоративного управління та пожвавлення фондового ринку.

Наглядова рада – це контролюючий орган, який у період між загальними зборами покликаний захищати інтереси власників юридичної особи корпоративного типу. Наявність наглядової ради є прямим фактором, який впливає на вибір моделі корпоративного управління, оскільки відбувається розмежування пріоритетних питань діяльності юридичної особи між загальними

зборами та наглядовою радою, а виконавчий орган підпадає під подвійну підзвітність.

Наглядова рада відіграє важливе значення серед органів управління акціонерного товариства, оскільки останнє є об'єднанням капіталу та такою організаційною формою, що спрямована на збільшення фінансування ведення бізнесу відповідним капіталом для реалізації приватних та публічних розміщень на ринках капіталу.

Донедавна основна роль наглядової ради полягала у забезпеченні зростання акціонерної вартості шляхом співвідношення капіталізації до рівня прибутковості однієї акції. Наразі наглядова рада стала інститутом управління над операційною діяльністю, ведення контролю над останньою та забезпечення колективного прийняття рішень, що життєво необхідно для товариства при врегулюванні суперечливих позицій щодо управління, мобільності складу акціонерів та невисоких показників концентрації пакетів акцій у публічних акціонерних товариствах [148, с.103].

Слід зазначити, що у відповідності до попереднього Закону України «Про акціонерні товариства» [33] обов'язок створення наглядової ради виникав виключно у разі наявності в акціонерному товаристві 10 і більше акціонерів. Натомість, в акціонерному товаристві з кількістю акціонерів менше 10 наглядова рада створювалась за волевиявленням акціонерів. Зазначений механізм не відповідав реальним викликам, з якими стикалися акціонери у вкрай нестабільних умовах ведення бізнесу, за яких вони виконували одночасно і функції управління, і контролю, і розподілу прибутку, що є не тільки не раціонально, а й недоцільно з огляду на сучасні стандарти корпоративного управління [186]. Така ситуація негативно позначалась на діяльності всієї компанії та її інвестиційній привабливості серед західних партнерів.

На шляху до приведення корпоративного законодавства у відповідність до європейських стандартів корпоративного управління Законом № 2465-IX змінено підхід до структури корпоративного управління акціонерним товариством. Так,

тепер все залежить від вибору структури управління. У разі обрання класичної для нашої держави дворівневої структури у товаристві обов'язково повинна бути створена наглядова рада. Якщо ж у компанії обрано однорівневу структуру управління, формується рада директорів, у складі якої виконавчі директори здійснюватимуть поточне управління справами, а невиконавчі – забезпечуватимуть функції контролю та нагляду. При цьому, законодавець закріпив виключення для приватних акціонерних товариств (до 10 акціонерів), у яких може формуватись одноосібний виконавчий орган з такими ж повноваженнями як у ради директорів. З однієї сторони, таке виключення виправдане тим, що не завжди доцільно формувати раду директорів у товариствах з невеликою кількістю акціонерів. З іншої сторони, складно уявити реалізацію відповідної конструкції на практиці, коли одна особа виконуватиме кардинально різні функції одночасно.

Щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, статтею 38 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачається можливість створення наглядової ради, члени якої можуть виконувати свої функції на підставі цивільно-правового або трудового договору. Законом № 2465-ІХ також внесено зміни у частині надання можливості створення ради директорів у товариствах з обмеженою відповідальністю за аналогією з акціонерними товариствами.

Суттєвою перевагою чинного корпоративного законодавства є введення механізмів обмеження конкуренції для посадових осіб товариства, серед яких неможливість здійснення господарської діяльності (як учасника/посадової особи інших товариств чи фізичної особи підприємця) у сфері діяльності відповідного товариства, без попередньої згоди загальних зборів. Зазначений механізм також виступає вдалим запобіжником для акціонерів/учасників та компанії загалом.

Профільними законами, які регулюють діяльність товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерним товариств, встановлюються чіткі критерії, яким повинні відповідати особи, які обираються до наглядової ради чи ради директорів

і, що найбільш важливо, передбачається обов'язок включення до їх складу незалежних менеджерів (у наглядовій раді - незалежного директора, у раді директорів – незалежного невиконавчого директора), вимоги до яких також чітко закріплені у статтях 69 та 73 Закону № 2465-IX.

Слід зауважити, що відповідні зміни покликані вирішити таку багаторічну проблему функціонування наглядових рад в Україні як відсутність незалежних директорів, які не лобюватимуть інтереси окремих акціонерів, а намагатимуться досягнути балансу інтересів усіх акціонерів. Зазначена ситуація була викликана тим, що після приватизації в Україні практично половина акціонерних товариств контролюється менеджментом останніх, тобто попри де-юре зміну форми власності, директорат де-факто продовжує контролювати всі управлінські процеси, що негативно позначалося на ефективності функціонування товариства та недовірі акціонерів до наглядових рад, які в основному існували номінально.

Попри вищезазначені факти, значення наглядової ради в управлінні акціонерним товариством останніми роками все більше зростало, що спричинено запровадженням кумулятивного голосування при обранні членів такої ради, чітким закріпленням на законодавчому рівні їх повноважень, а також визначенням порядку прийняття рішень на засіданнях наглядової ради.

Саме тому встановлення можливості створення в акціонерному товаристві повноцінної ради директорів, яка може виконувати функції не тільки колегіального виконавчого органу, а й об'єднати функції контролю, що належать наглядовій раді, та управління, які покладені на виконавчий орган, в залежності від обраної структури управління товариством. Звідси вбачається, що сам факт існування наглядової ради в акціонерному товаристві залежатиме від обраної структури управління. Так, за типової дворівневої – наглядова рада виконує звичну функцію контролю, за однорівневої – повноваження останньої фактично поглинаються радою директорів. Зазначена норма розширює поле маневрів для акціонерів, зокрема, при залученні додаткових інвестицій, розширенні бізнесу, та,

відповідно, зумовлює необхідність розмежування сфер управління між органами товариства.

Ще однією ключовою, на нашу думку, новелою є запровадження субсидіарної відповідальності для посадових осіб акціонерного товариства за невжиття заходів щодо фінансової стабілізації. Так, у разі визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з моменту зниження вартості чистих активів більш як на 50 % згідно з відомостями останньої річної фінансової звітності у порівнянні з показниками попереднього року, субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями товариства несуть всі члени наглядової ради чи ради директорів, які не вчинили дій з підготовки, проведення загальних зборів з метою вжиття заходів щодо покращення фінансового становища товариства, зменшення статутного капіталу, ліквідації, розгляду звіту виконавчого органу за наслідками зменшення власного капіталу та затвердження заходів за результатами останнього [27, с.128].

Безумовно, запровадження відповідальності для посадових осіб акціонерних товариств є особливо важливим нововведенням, покликаним вирішити вищезокреслену проблему неефективності товариств у результаті недобросовісності управлінців. Щодо впровадження однорівневої структури управління, за якої функцію контролю перебирає рада директорів, наразі неможливо однозначно стверджувати, оскільки вагомою перевагою дворівневої структури є незалежність наглядової функції ради. Так, члени останньої мають чітко виражений мандат: попередній аналіз, погодження та контроль виконання рішень менеджменту. Натомість в однорівневій структурі повноваження невиконавчих директорів можуть бути розмиті, оскільки на практиці доволі складно розмежувати повноваження членів ради директорів з управління та контролю. Тому, за дворівневої структури члени наглядової ради на відміну від ради директорів уникають потенційного конфлікту між ухваленням та одночасним контролем власного рішення.

З практичної точки зору існує менша ймовірність побудови наглядовою радою тісних відносин з менеджментом товариства, оскільки вона не зустрічається з останнім постійно та рідше проводить засідання. Звідси можна стверджувати про більшу безсторонність наглядової ради у порівнянні з радою директорів та відповідно мати справедливі очікування на ухвалення менш заангажованих рішень.

Окреслені переваги дворівневої структури особливо актуальні для великої публічної компанії, у якій незалежність членів наглядової ради є ключовою вимогою. У даному контексті, важливо, що законодавець закріпив можливість переходу з однорівневої до дворівневої моделі і навпаки.

У свою чергу, однорівневі ради мають свої переваги, серед яких: періодичні часті зустрічі, що дозволяє оперативно контролювати стан справ компанії; тісні взаємовідносини з менеджментом дозволяють невиконавчим директорам мати постійний доступ до внутрішньої інформації компанії, відповідно швидше надати оцінку інформації та об'єктивні рекомендації менеджменту. Таким чином, невиконавчі директори контролюватимуть менеджмент об'єктивніше, ніж за дворівневими системами, оскільки наглядова рада одержує відомості від менеджменту, який до засідання наглядової ради може змінювати чи вилучати інформацію взагалі.

Отже, менеджмент і невиконавчі директори, на яких покладено наглядову функцію, функціонуватимуть як один орган, що відповідно вимагатиме виключно єдиного порядку ухвалення та погодження рішення. Також у порівнянні з дворівневою моделлю, не виникатиме часових розривів між ухваленням менеджментом рішення та схваленням останнього невиконавчими директорами.

В будь-якому разі обрання структури управління та розмежування компетенції між органами залежатиме від низки внутрішніх чинників кожної компанії індивідуально, основною перевагою є можливість вільного переходу з однієї до іншої структури, що дозволить акціонерному товариству обрати найбільш ефективну для себе структуру управління.

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю на законодавчому рівні закріплена можливість утворення наглядової ради за умови встановлення відповідних положень у статуті. Основна функція відповідного органу – контроль і регулювання діяльності виконавчого органу товариства. Однак з 2022 року набрали чинності зміни до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», згідно з якими до складу наглядової ради, за аналогією з акціонерними товариствами, можуть обиратись незалежні члени (ч. 3 ст. 39-1), які відповідають вимогам, закріпленим у ст.67 Закону України «Про акціонерні товариства» та статутом.

Окрему роль у системі органів управління юридичної особи корпоративного типу виконує виконавчий орган. Слід зауважити, що чинне законодавство містить низку суперечностей щодо створення та функціонування відповідного органу, а саме – органів, компетентних приймати рішення про створення останнього та призначення/відкликання його членів. Так, ст.99 Цивільного кодексу України зазначене питання віднесено до виключної компетенції загальних зборів будь-якого товариства. Вказане положення кореспондує і з ст.30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Щодо акціонерних товариств раніше Закон України «Про акціонерні товариства» прийняття рішень про обрання виконавчого органу та припинення повноважень останнього було покладено на наглядову раду. При цьому, положеннями ст.43 Закону України «Про акціонерні товариства» у контексті врегулювання голосування на загальних зборах визначались вимоги до бюлетеня у разі організації голосування щодо обрання членів виконавчого органу, зі змісту якої можна трактувати, що саме на загальні збори покладено відповідне повноваження. І.В. Спасибо-Фатєєва у даному контексті розмежовувала поняття створення виконавчого органу та призначення його членів як визначення загальними зборами кількісного і посадового складу виконавчого органу акціонерного товариства та обрання наглядовою радою членів такого органу відповідно [65, с.223].

Однак відповідні положення зазнали змін з набранням чинності 01.01.2023 р. Законом України «Про акціонерні товариства», згідно з яким, як вже зазначалось, запроваджено можливість обрання однорівневою або дворівневою структури управління товариством, що позначилось на зміні виконавчого органу як такого. За звичною дворівневою структурою органами управління акціонерним товариством є загальні збори, наглядова рада і колегіальний чи одноосібний виконавчий орган. За однорівневою структурою органами управління є загальні збори та рада директорів, яка поєднує функції контролю та поточного управління. У приватному акціонерному товаристві (до 10 акціонерів) може формуватися одноосібний виконавчий орган з аналогічними раді директорів повноваженнями.

Таким чином, колегіальним виконавчим органом є рада директорів, яка складається мінімум з трьох осіб, діє від імені товариства, здійснює управління останнім у межах визначеної компетенції, забезпечує контроль за діяльністю виконавчих директорів, самостійно забезпечує виконання своїх рішень та є підзвітною загальним зборам акціонерів. З наведеного вбачається, що на раду директорів покладено вирішення усіх питань діяльності товариства, за винятком тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів.

До складу ради директорів входять виконавчі та невиконавчі директори, які обираються загальними зборами строком не більше трьох років, проте допускається необмежена кількість переобирань. До компетенції виконавчих директорів належить управління поточною діяльністю товариства. До повноважень невиконавчих директорів належить управління ризиками та забезпечення контролю за діяльністю виконавчих директорів і товариства загалом. Частина зі складу невиконавчих договорів можуть бути незалежними процесі прийняття рішень щодо товариства, тобто такими, на яких відсутній сторонній вплив.

Зі складу членів ради директорів обирається голова останньої простою більшістю голосів від новообраного загального складу ради на першому засіданні, на якому також обирається головний виконавчий директор, який одночасно може

виступати головою ради директорів, якщо інше не встановлено статутом. Тобто, за однорівневої структури управління, головний виконавчий директор з виконавчими директорами діє як виконавчий орган, а невиконавчі директори виконують функцію нагляду та контролю, яка фактично відповідає функціям наглядової ради у дворівневій структурі.

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю виконавчий орган є одноосібним та іменується «директор», якщо інша назва не передбачена статутом. Локальним актом товариства може встановлюватись колегіальний виконавчий орган (наприклад, дирекція з головою «генеральний директор») та визначатись його кількісний склад.

Виконавчий орган підзвітний загальним зборам та наглядовій раді у разі її утворення.

Обрання одноосібного виконавчого органу чи членів колегіального та його голови здійснюється голосуванням на загальних зборах щодо кожного кандидата окремо. У статуті може передбачатись інша процедура обрання членів виконавчого органу: кумулятивним голосуванням, списком або в іншому порядку.

Питання базових повноважень одноосібного чи колегіального виконавчого органу товариства чітко визначені Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», яким одночасно надається можливість врегулювання низки питань їх діяльності у статуті. Так, положеннями статуту можуть визначатись обмеження повноважень виконавчого органу на зайняття аналогічними видами діяльності як фізична особа-підприємець; прийняття певних рішень, вчинення правочинів, які вимагають попереднього погодження загальними зборами чи їх наступного схвалення; обмеження щодо суми, типу, предмета правочинів, для прийняття рішення щодо яких голова колегіального виконавчого органу повинен скликати засідання виконавчого органу.

Нещодавними змінами до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачено можливість обрання до складу колегіального виконавчого органу виконавчих та невиконавчих директорів.

Невиконавчим членом колегіального виконавчого органу товариства є фізична особа, яка обрається членом ради директорів та здійснює функції нагляду/контролю за діяльністю виконавчих директорів/товариства, забезпечує управління ризиками. Так званий невиконавчий директор не може втручатися у поточну діяльність товариства, а виключно брати участь у прийнятті рішень радою директорів або комітетом (у разі утворення) (ч. 5 ст. 39-1 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

З виконавчими/невиконавчими директорами може укладатись цивільно-правовий чи трудовий договір (контракт).

Цікавим нововведенням є поняття «незалежний член виконавчого органу», який може виступати невиконавчий директор. Вимоги до незалежного члена органу товариства встановлені ч. 1, ч. 2 ст. 39-1 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», згідно з якими це фізична особа, яка відповідає вимогам, передбаченим ст. 67 Закону України «Про акціонерні товариства», на яку не вчиняється будь-який вплив інших осіб під час прийняття рішень в процесі виконання нею своїх обов'язків, та відповідає додатковим вимогам у разі їх визначення статутом.

Якщо протягом строку своїх повноважень невиконавчий директор, незалежний директор перестає відповідати встановленим ст. 39-1 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» вимогам, він повинен одразу скласти повноваження. У разі невиконання вказаного обов'язку, товариство може розірвати договір (контракт) з таким членом органу товариства без виплати компенсації (ч. 7, ч. 8 ст. 39-1 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»).

Таким чином, на законодавчому рівні закріплено можливість обрання виконавчих та невиконавчих директорів до колегіального виконавчого органу,

функцією яких є управління ризиками, контроль та нагляд за діяльністю товариства й виконавчих директорів, що, безумовно, покликано забезпечити баланс інтересів між товариством та його учасниками.

На підставі проведеного дослідження системи органів управління юридичної особи корпоративного типу слід зробити наступні висновки.

1. Поняття корпорації найбільш кореспондує визначенню підприємницького товариства, яке діє задля отримання прибутку, подальшого його розподілу між учасниками товариства та виникнення в останніх особливого виду майнових та немайнових прав, які прийнято йменувати корпоративними. Саме належність певної юридичної особи до корпоративного типу визначається за допомогою критерію наявності між засновниками, учасниками та юридичною особою корпоративного зв'язку у вигляді певної сукупності майнових та немайнових прав.

2. Під органом юридичної особи варто розуміти особливу організаційно оформлену частину юридичної особи, у яку входять одна або декілька фізичних осіб, які діють у межах компетенції, встановленої установчими документами та законом, виражаючи при цьому волю самої юридичної особи та забезпечуючи у такий спосіб участь останньої у цивільному обороті. Тобто, правову категорію органу юридичної особи доцільно розглядати у трьох вимірах:

- як частину юридичної особи, через яку формується і реалізується волевиявлення останньої;
- як організаційно оформлену складову корпоративної структури, наділену компетенцією відповідно до закону та установчих документів;
- як інструмент реалізації функцій корпоративного управління.

3. У розрізі співвідношення понять «орган юридичної особи» та «орган управління» варто відзначити, що у сучасній доктрині цивільного та корпоративного права доведено, що категорія органу юридичної особи є родовою у співвідношенні до терміну органу управління. Орган юридичної особи є елементом її правового статусу, через який юридична особа формує та

виражає своє волевиявлення у цивільному обороті (І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Борисова). Натомість, орган управління є лише одним із різновидів органів юридичної особи, функціонально роль якого полягає у визначенні та реалізації стратегії діяльності компанії, здійсненні поточного керівництва та забезпеченні виконання завдань, визначених установчими документами товариства. Відтак, орган управління є вужчим поняттям, яке належить до ширшої категорії органів юридичної особи.

У межах дослідження органів юридичної особи також варто зробити висновки у частині розмежування органів управління та органів контролю.

Виходячи з аналізу законодавства та цивілістичної доктрини, органи управління доцільно визначити структурними елементами юридичної особи, які забезпечують безпосереднє формування і реалізацію її волевиявлення. До цієї групи належать: вищий орган (загальні збори учасників/акціонерів); виконавчий орган (одноособовий директор, колегіальне правління чи рада директорів).

На противагу вищезгаданім, органи контролю спрямовані на забезпечення балансу інтересів учасників та моніторинг відповідності діяльності виконавчого органу вимогам закону та установчих документів. До них належать: наглядова рада (як обов'язковий елемент дворівневої моделі акціонерного товариства та факультативний – у товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю); ревізійна комісія чи аудитор.

Таким чином, органи контролю та органи управління не можна ототожнювати, оскільки перші виконують функції моніторингу і стримування, а останні – функцію волевиявлення.

4. Щодо моделей корпоративного управління варто відзначити, що сучасне українське корпоративне право передбачає можливість функціонування однорівневої, дворівневої та альтернативної системи управління.

Дворівнева система є класичною для континентально-європейської моделі корпоративного права, передбачає розмежування між виконавчим органом та органом контролю, характеризується наявністю трьох ключових ланок: загальних

зборів, наглядової ради та виконавчого органу. Саме чітке відокремлення функцій управління і контролю вважається перевагою відповідної моделі корпоративного управління; натомість, потенційним недоліком останньої є ризик дублювання повноважень та формального характеру нагляду.

Однорівнева система, яка відносно нещодавно закріплена на нормативному рівні у новій редакції законодавства про акціонерні товариства, поєднує управлінські та контрольні функції у раді директорів, що складається з виконавчих і невиконавчих членів (у тому числі незалежних директорів). Однорівнева система покликана забезпечити оперативність й ефективність управлінських рішень, в той же час, існують ризики концентрації влади у руках менеджменту.

Щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, у контексті змін до законодавства про акціонерні товариства, запроваджено можливість обрання альтернативної моделі корпоративного управління: створення наглядової ради та/або ради директорів (виконавчі, невиконавчі директори), закріплення незалежних директорів та механізмів non-competena рівні статуту та закону.

Підсумовуючи викладене варто відмітити, що у національній правовій системі простежується тенденція до плюралізму моделей корпоративного управління, що відповідає світовим стандартам good corporate governance та надає учасникам/акціонерам компаній можливість обирати найбільш прийнятну структуру залежно від масштабів, цілей і специфіки їхньої діяльності.

5. Система органів управління юридичної особи корпоративного типу залежить від моделі корпоративного управління, яка обирається власниками корпоративних прав з урахуванням інтересів останніх та на основі їх волевиявлення у межах, визначених чинним законодавством. Відповідна свобода вибору пояснюється впровадженням диспозитивності у приватноправові відносини у межах запропонованих законодавцем механізмів корпоративного управління.

Фундамент системи органів управління будь-якої юридичної особи корпоративного типу складають загальні збори як вищий орган та одноособовий або колегіальний виконавчий орган. Крім цього, учасники юридичної особи корпоративного типу в силу прямої вказівки закону або за відсутності такої – на власний розсуд та на умовах, визначених установчим документом, для захисту своїх інтересів можуть створити контролюючі органи – наглядову раду або раду директорів, у складі якої наявні незалежні директори, які повинні відповідати чітким критеріям, визначеним законодавцем. Чіткий розподіл повноважень між органами компанії, порядок обрання членів останніх забезпечать належний рівень корпоративного управління, який відповідатиме міжнародним стандартам корпоративного управління та збільшить інвестиційну привабливість українського бізнесу.

6. Введені законодавцем механізми обмеження конкуренції, серед яких неможливість здійснення господарської діяльності (як учасника/посадової особи інших товариств чи фізичної особи підприємця) у сфері діяльності відповідного товариства, без попередньої згоди загальних зборів; а також запроваджені міри відповідальності посадових осіб товариства забезпечать більшу довіру акціонерів/учасників до останніх та, як наслідок, чітке розмежування повноважень, за якого загальні збори не виконуватимуть одночасно функції управління, контролю та нагляду, що цілком кореспондується зі зміною правової природи останніх, а саме – закріпленням на законодавчому рівні можливості вирішення будь-яких питань товариства, за виключенням тих, які належать до компетенції інших органів. Така система корпоративного управління допоможе українським компаніям вийти на новий рівень розвитку бізнесу, у тому числі, на міжнародній арені, оскільки працюватиме класична система стримувань і противаг, яка необхідна для забезпечення балансу інтересів учасників/акціонерів, кредиторів, менеджменту та самої компанії, а також досягнення основної мети створення будь-якої юридичної особи корпоративного типу – прибутковості.

1.2 Загальні збори учасників, акціонерів як основний орган управління корпорації

Основним органом у системі корпоративного управління є загальні збори учасників/акціонерів, що вбачається з положень ч.2 ст.97 Цивільного кодексу України, ч.1 ст.36 Закону України «Про акціонерні товариства», ч.1 ст.29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Саме загальні збори повноважні приймати рішення з ключових питань функціонування юридичної особи корпоративного типу, які становлять підґрунтя для встановлення стратегії та напрямків діяльності останньої, для погашення значних правочинів, зміни установчого документу, формування персонального складу органів управління, припинення товариства тощо. З наведеного вбачається важливість нормативно-правового забезпечення відносин, пов'язаних з прийняттям загальними зборами рішень, які визначають господарську діяльність компанії загалом.

Відповідні відносини виникають між юридичною особою та її засновниками/учасниками з приводу створення, функціонування та припинення компанії. Змістовне наповнення відносин корпоративного управління між юридичною особою та загальними зборами включає реалізацію останніми у встановленому порядку виключної компетенції, закріпленої статутом/законом. У даних правовідносинах загальні збори є управненою стороною, а юридична особа зобов'язаною.

Перед створенням юридичної особи проводяться так звані установчі збори засновників, на яких вирішується безпосередньо питання самого створення, визначаються види діяльності, розмір статутного капіталу та яким майном він наповнюватиметься, затверджується статут компанії, створюються виконавчі/контролюючі органи та приймаються інші рішення, потрібні для реєстрації та функціонування юридичної особи. У науковій спільноті має місце ідея визначення зборів засновників як органу корпоративного управління [19],

однак з останньою ми не погоджуємось з огляду на те, що на момент проведення зборів засновників юридична особа ще не створена, відповідно немає суб'єкта, над яким здійснюється управління, а також відсутній установчий документ, що мав би врегулювати принципи останнього. У той же час, збори засновників не можна вважати загальними зборами учасників, оскільки у відповідний момент засновники ще не є акціонерами/учасниками.

Загальні збори здійснюють управління у певних організаційно-правових формах з огляду на те, що від дотримання законодавчо визначеного порядку прийняття рішень залежить легітимність останніх. З даного приводу підтримуємо позицію О.Р. Ковалишина, згідно з якою безумовними підставами для визнання недійсним рішення загальних зборів є: прийняття рішень з питань, відсутніх у порядку денному; відсутність кворуму для проведення зборів чи прийняття певного рішення; прийняття зборами рішення про зміну статутного капіталу без додержання процедури надання учасниками/акціонерам відповідних відомостей. Також автор слушно зауважив про неприпустимість відмови у задоволенні позову з мотивів недостатності голосів учасника для впливу на прийняте рішення [51, с.38], оскільки право участі у загальних зборах не обмежується лише голосуванням.

Для повного дослідження правової природи загальних зборів доцільно також визначити їх основні риси, серед яких О.І. Виговський виділяє:

- у системі корпоративного управління загальні збори є вищим органом;
- репрезентативність та колегіальність;
- виражають інтереси та волю власників корпоративних прав;
- виступають центральною формою реалізації акціонерами/учасниками права участі в управлінні компанією;
- відмінний від інших органів порядок утворення – шляхом переліку осіб, які володіють правом участі;
- максимальний обсяг повноважень без обмежень;

- особлива нормативно визначена процедура скликання зборів та прийняття ними рішень [13, с.49].

Загалом погоджуємось з характеристиками загальних зборів, наведених автором, за виключенням необмеженого обсягу повноважень. Так, дійсно, донедавна вважалось, що загальні збори повноважні приймати рішення з будь-яких питань діяльності товариства, однак чинними на сьогодні Законами України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» чітко закріплено право загальних зборів приймати рішення з будь-яких питань, окрім тих, що згідно з статутом/законом складають виключну компетенцію інших органів управління. Відповідна позиція чітко відображена і в судовій практиці [103, 34]. Відповідна позиція законодавця, на наш погляд, є цілком обгрунтованою, оскільки у разі так званого необмеженого впливу загальних зборів на всі питання діяльності компанії, втрачається не тільки сенс діяльності інших органів управління, а ставляться під сумнів межі їх повноважень й знижуються гарантії додержання балансу інтересів у відносинах компанія-учасник, міноритарій-мажоритарій.

У процесі даного дослідження варто також розглянути питання, поставлене А.В. Мягим у порядку наукової дискусії, щодо статусу загальних зборів як органу корпоративного управління самої юридичної особи чи так званого «органу-механізму» об'єднання спільних управлінських рішень власників корпоративних прав та організаційно-господарських повноважень останніх стосовно відповідної компанії. Окреслене питання поставлено з огляду на те, що ст.97 Цивільного кодексу України, ч.1 ст.36 Закону України «Про акціонерні товариства» та ч.1 ст.29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» загальні збори визначається як орган управління саме товариства, у той же час право управління є однією з правомочностей власника корпоративних прав. З даного приводу науковець переконливо обгрунтовує правовий статус загальних зборів як органу управління компанією з огляду на наступні обставини. Під управлінським рішенням загальних зборів

розуміється письмове рішення, прийняте за результатами голосування з додержанням певної процедури. Без участі у зборах власник корпоративних прав не зможе донести своє волевиявлення до товариства, віддати голос за/проти певного питання порядку денного. Натомість, управлінське рішення зборів виникає вже після підрахунку голосів учасників, і навіть за умови, що певний власник корпоративних прав голосував за інше рішення, ніж прийняте більшістю, тобто фактично його воля не здійснена. Звідси, для товариства не може існувати управлінське рішення власника/власників корпоративних прав поза зборами. Таким чином, загальні збори учасників як орган корпоративного управління можливий виключно у разі фактичного існування суб'єкта – компанії, без якої не буде і зборів [3, с.122].

Ще однією ознакою загальних зборів як органу компанії є право останніх розробляти та затверджувати локальні документів, які є обов'язковими для усіх посадових осіб товариства, органів управління та найманих працівників. Серед таких документів О. Блюмхардт виділяє наступні: регламент загальних зборів, положення про порядок розробки та затвердження внутрішніх нормативних актів, положення про порядок створення, реорганізації/ліквідації дочірніх підприємств, положення про розподіл і використання прибутку, положення про ревізійну комісію, наглядову раду, правління, положення про нарахування і виплату дивідендів тощо [5, с.70].

При дослідженні правового статусу загальних зборів учасників, акціонерів як основного органу управління корпорації, важливо розглянути доволі дискусійне серед науковців питання компетенції останніх. Тому надалі по тексту проаналізуємо детально повноваження загальних зборів. Загалом, повноваження загальних зборів поділяють на виключні (ті, що можуть вирішуватись виключно загальними зборами) та ті, які можна делегувати. Виключну компетенцію загальних зборів становить вирішення питань, які чітко регламентовані законом або ж установчим документом. Серед законодавчих актів перелік питань, які належать до виключної компетенції загальних зборів акціонерів, визначається

Цивільним кодексом України та Законом України «Про акціонерні товариства». Так, частиною другою статті 159 Цивільного кодексу України до виключної компетенції загальних зборів акціонерів віднесено прийняття рішень з питань внесення змін до статуту, зміни структури управління товариством, утворення/ліквідації ради директорів чи наглядової ради, обрання та припинення повноважень членів останніх, затвердження річної звітності компанії; припинення товариства. У свою чергу, частиною другою статті 39 Закону України «Про акціонерні товариства» закріплено ще більший, у порівнянні з Цивільним кодексом України, перелік виключних повноважень загальних зборів. До таких питань, окрім тих, що закріплені Цивільним кодексом України, належать: визначення основних напрямів діяльності компанії; зміна типу акціонерного товариства; зміна статутного капіталу; прийняття рішення про емісію акцій, анулювання викуплених чи набутих в інший спосіб акцій; продаж власних акцій товариства; затвердження не тільки річних результатів діяльності самого товариства, а й дочірніх підприємств останнього, затвердження звітів і висновків ревізійної комісії, порядку розподілу прибутку, строку та порядку виплати частки прибутку (дивідендів), визначення порядку покриття збитків; прийняття рішення про емісію цінних паперів, вартість яких перевищує 25 % активів товариства, або цінних паперів, що можуть конвертоватись в акції; дроблення/консолідація акцій; затвердження та/або внесення змін до положень про органи управління товариством, про винагороду членів ради директорів/наглядової ради та виконавчого органу; затвердження звіту про винагороду членів ради директорів/наглядової ради та виконавчого органу; розгляд звітів ради директорів/наглядової ради, виконавчого органу та прийняття рішень за результатами розгляду останніх; призначення суб'єкта аудиторської діяльності, розгляд висновків його звіту та затвердження заходів за результатами розгляду останнього; викуп товариством розміщених ним акцій, за виключенням випадків обов'язкового викупу; затвердження рішення про невикористання акціонерами переважного права на придбання акцій додаткової емісії; затвердження

регламенту загальних зборів акціонерів, прийняття рішень з питань порядку проведення загальних зборів; затвердження умов трудових, цивільно-правових договорів з членами ради директорів/наглядової ради, встановлення розміру винагороди останніх, обрання особи, уповноваженої на підписання таких договорів; обрання/відкликання членів лічильної комісії; прийняття рішень про вчинення значного правочину/правочину із заінтересованістю чи попереднє надання згоди на вчинення останніх; встановлення порядку погодження рішень щодо відчуження чи передачі в користування майна державних акціонерних товариств; створення/припинення філій, дочірніх підприємств та представництв, затвердження положень/статутів останніх; обрання уповноваженої особи акціонерів для представництва інтересів останніх у законодавчо встановлених випадках; прийняття рішення про виділ товариства; визначення порядку та строків ліквідації, обрання ліквідаційної комісії, порядку розподілу між акціонерами майна після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу; прийняття рішення про застосування Кодексу корпоративного управління, затвердженого НКЦПФР, кодексу корпоративного управління оператора організованого ринку капіталу, об'єднання юридичних осіб, чи іншого кодексу корпоративного управління; вирішення інших питань, віднесених статутом товариства до виключної компетенції загальних зборів.

На нашу думку, недоцільно визначати питання виключної компетенції загальних зборів у двох законодавчих актах, оскільки їх обсяг у них є різним, що на практиці створює хибні уявлення та довгі трактування з посиланнями на вищерозглянуті норми. Звідси вбачається доцільність визначення виключної компетенції загальних зборів акціонерів лише Законом України «Про акціонерні товариства», натомість у Цивільному кодексі України закріпити тільки відсильну норму на спеціальний закон.

Щодо загальних зборів учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, виключна компетенція останніх встановлена ч.2 ст.30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» щодо

наступних питань: визначення основних напрямів діяльності компанії; внесення змін до статуту або прийняття рішення про перехід на модельний статут; зміна розміру статутного капіталу; обрання та припинення повноважень виконавчого органу, наглядової ради, встановлення розміру винагороди членам останніх; встановлення форм контролю та нагляду за виконавчим органом; затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника; перерозподіл часток між учасниками товариства; створення інших органів товариства та врегулювання порядку їх діяльності; затвердження результатів діяльності товариства за рік або інший період; придбання товариством частки/частини частки учасника; розподіл чистого прибутку товариства, виплата дивідендів; облік або припинення обліку часток товариства в обліковій системі; виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідація чи перетворення товариства, обрання комісії з припинення/ліквідаційної комісії, затвердження порядку припинення компанії, процедури розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства; прийняття інших рішень, віднесених статутом до виключної компетенції загальних зборів.

Слід зауважити, що до 2022 року у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» відображався загальний підхід, закріплений ч.1 ст. 98 Цивільного кодексу, за якого загальні збори були повноважні ухвалювати й рішення, які належать до компетенції інших органів. Однак частину першу статті 30 було змінено у відповідності до редакції Закону № 2465-IX від 27.07.2022 року та закріплено обмеження повноважень загальних зборів на прийняття рішень з питань, віднесених до виключної компетенції інших органів товариства. На наш погляд, такий підхід є більш виваженим, оскільки формулювання статті у попередній редакції могло використовуватись загальними зборами як механізм свавільного втручання у діяльність інших органів товариства та мати наслідком фактичне всевладдя учасника з часткою, розмір якої в

еквіваленті становить понад 50 % статутного капіталу та відповідно зачіпати інтереси учасників з меншою кількістю голосів і компанії у цілому.

Наведена вище частина друга статті 30 містить невичерпний перелік питань, вирішення яких належить до компетенції загальних зборів, оскільки частинами 3-4 цієї ж статті закріплено, що статутом компанії чи законом до виключної компетенції загальних зборів може бути віднесено й інші питання. Варто звернути увагу, що перелік, наведений у ч.2 статті, відповідно до науково-практичного коментаря відповідного Закону, трактується як такий, що встановлений для окреслення питань, вирішення яких не може бути делеговане іншим органам [86, с.218]. Зазначене тлумачення цілком логічне з огляду на приписи ч.3 ст.30, згідно з якою рішення, передбачені ч.2 останньої та інші питання, які Законом віднесені до компетенції загальних зборів, не можуть належати до повноважень інших органів компанії за умови, що інше не вбачається з Закону. Звідси можна зробити висновок, що деякі з, так би мовити, виключних повноважень зборів, таки можуть бути делеговані іншим органам товариства. Для прикладу, виключним повноваженням загальних зборів згідно з ст.30 Закону є обрання одноосібного чи членів колегіального виконавчого органу, встановлення розміру винагороди останнім, при цьому, з ч.2 ст.38 Закону вбачається, що статутом компанії дані повноваження можуть бути делеговані наглядовій раді. Зазначена позиція законодавця є логічною з практичної точки зору, оскільки недоцільно закріплювати на законодавчому рівні це повноваження як виключне за наглядовою радою, оскільки остання взагалі може не створюватись у товаристві, тому кожна окрема компанія може на власний розсуд визначати, який орган повноважний вирішувати відповідне питання. Крім цього, диспозитивний підхід законодавця відображений і в ч.4 ст.30 Закону, згідно з приписами якої учасники шляхом включення до статуту відповідних положень можуть і розширювати коло питань, які становлять виключну компетенцію загальних зборів.

Загальні збори акціонерів/учасників скликаються з періодичністю, визначеною установчим документом, але в будь-якому разі – не рідше одного разу

на рік в силу положень ст.37 Закону України «Про акціонерні товариства» та ч.2 ст.31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Згідно з чинним законодавством, загальні збори учасників/акціонерів можуть бути:

- черговими, які проводяться щороку, за підсумками роботи минулого звітного річного періоду. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю щорічні загальні збори скликаються протягом шести місяців наступного за звітним року, а в акціонерних товариствах - проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року;

- позачерговими, що скликаються у будь-який час з підстав, визначених статутом компанії чи спеціальним законом та з дотриманням вимог, встановлених останніми.

Ініціаторами скликання позачергових загальних зборів учасників у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю можуть бути виконавчий орган, наглядова рада/рада директорів, учасник або учасники товариства, які на момент подання вимоги про скликання в сукупності володіють десятьма і більше відсотками статутного капіталу компанії (ч.1 ст.31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). В акціонерних товариствах позачергові збори можуть бути скликані з ініціативи наглядової ради або ради директорів; акціонера або акціонерів, який/які сукупно є власником/власниками п'яти і більше відсотків голосуючих акцій; виконавчого органу (за дворівневої структури управління – за потреби вчинення значного правочину або ж у випадку порушення провадження про визнання товариства банкрутом).

Слід зауважити, що ч.3 ст.31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлено обов'язок скликання загальних зборів у випадку зниження вартості чистих активів компанії більш як на 50 відсотків у порівнянні з відповідним показником на кінець попереднього року. Відповідні збори повинні відбутися протягом 60 днів з моменту зниження, а в

порядку денному останніх повинні відображатись питання про заходи, які доцільно вжити для покращення фінансового стану компанії, про зменшення статутного капіталу чи її ліквідацію. Важливо, що ч.4 досліджуваної статті за порушення відповідної вимоги, яке призвело до визнання компанії банкрутом до закінчення трирічного строку з моменту зниження вартості чистих активів, на керівника солідарно покладається субсидіарна відповідальність за зобов'язаннями товариства. Звісно, передбачається і можливість керівника уникнути відповідальності за умови доведення факту, що він не знав і не мав знати про зниження вартості чистих активів, чи приймав відповідне рішення про скликання зборів з цієї підстави. Однак відповідна норма в частині звільнення від відповідальності з підстави «незнання», на наш погляд, є абсурдною, оскільки неможливо довести факт, що керівник, підписуючи фінансову звітність, не знав чи не мав знати про зменшення чистих активів. Так, оскільки керівник є посадовою особою компанії, візує фінансову звітність та несе відповідальність за результати її діяльності, зазначена норма слугує виключно можливістю фіктивного затягування процесу притягнення директора до відповідальності за зобов'язаннями товариства, що негативно впливає як на інтереси самої компанії та її учасників, так і на права кредиторів.

Окрім цього, суттєві ризики нескликання директором загальних зборів у вищезазначеному випадку закладені у ч. 5 ст. 26 Закону, яка пов'язана з виплатою дивідендів. Так, посадові особи компанії, внаслідок діянь яких учасники останньої введенні в оману стосовно фінансового стану товариства, що мало наслідком здійснення неправомірних виплат, несуть солідарну з учасниками відповідальність за зобов'язаннями щодо повернення виплат компанії.

Окремої уваги заслуговує скорочена процедура скликання позачергових загальних зборів в акціонерних товариствах, яка не є новою для українського законодавства, містилась й у редакції Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року та неодноразово розглядалась науковцями. Згідно з ст.45 Закону України «Про акціонерні товариства» у чинній редакції, якщо

цього вимагають інтереси компанії, особа, яка скликає загальні збори, має право прийняти рішення про їх скликання з письмовим повідомленням акціонерів не пізніше, ніж за 15 днів до дати їх проведення, внаслідок чого акціонери позбавляються права на внесення пропозицій до порядку денного. Відповідна процедура покликана оперативно реагувати на невідкладні питання життєдіяльності компанії. Саме з метою якнайшвидшого прийняття рішень з відповідних питань, акціонери позбавлені права включати до порядку денного інші питання, які не вважаються невідкладними. З такою ж ціллю пов'язана заборона ставити на зборах за такою процедурою питання щодо обрання посадових осіб товариства.

Проаналізувавши повідомлення про скликання позачергових загальних зборів за скороченою процедурою, протоколи останніх та певні внутрішні документи окремих акціонерних товариств [80; 81; 83; 85], встановлено, що норма ст.45 Закону часто використовується особами, які скликають збори, як механізм обійти типову громіздку процедуру підготовки до загальних зборів та уникнути небажаних питань, які могли б включити акціонери до порядку денного за звичайної процедури. Яскравим прикладом є вирішення на позачергових загальних зборах акціонерів АТ «Банк Альянс», скликаних за скороченою процедурою, питань щодо внесення змін до статуту та внутрішніх положень органів управління, якими регулюються особливості прийняття на посаду членів останніх, їх винагороди та відкликання, тобто таких питань, які, звісно, є важливими, однак можуть вирішуватись на чергових зборах. Аналогічні приклади зустрічаються й в інших акціонерних товариствах, де за скороченою процедурою розглядають звіти наглядової ради, виконавчого органу, розподіляють збитки та прибутки, іншими словами, приймають рішення з питань, яким типowo присвячуються не позачергові, а річні збори.

Таким чином, при застосуванні ст.45 Закону України «Про акціонерні товариства» допускаються порушення прав акціонерів, що зумовлено відсутністю у конструкції норми чітких умов, за яких скорочена процедура може бути

застосована, оскільки словосполучення «якщо цього вимагають інтереси товариства» може по-різному трактуватись ініціаторами таких зборів та судом - у разі виникнення спору. Звідси вбачається обґрунтована необхідність визначення у законодавстві підстав для скликання позачергових загальних зборів за скороченою процедурою.

Проблема врегулювання підстав скликання позачергових зборів акціонерів неодноразово піднімалась у наукових колах ще задовго до прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року. Досліджуючи ст.45 Закону України «Про господарські товариства», О. Блюмхардт підсумував підставність проведення позачергових зборів за наявності обставин, які можуть мати наслідком неплатоспроможність компанії, або ж інших передумов, закріплених у локальних документах товариства [5, с.209]. Натомість, Законом України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року (в останній редакції до прийняття Закону № 2465-IX) взагалі не визначались підстави скликання позачергових загальних зборів, а ст.45 Закону України «Про господарські товариства» втратила чинність у частині, що стосується акціонерних товариств. Водночас, частиною п'ятою статті 47 Закону № 514-VI від 17.09.2008 року вже закріплювалась загальна підстава скликання позачергових зборів за скороченою процедурою – проведення останніх вимагають інтереси самого товариства. Відповідна норма у частині підстави застосування скороченої процедури кореспондує ч.1 ст.45 актуального Закону України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 року. Однак за Законом № 514-VI від 17.09.2008 року суб'єктом скликання позачергових зборів акціонерів за скороченою процедурою виступала виключно наглядова рада, а за Законом № 2465-IX від 27.07.2022 року відповідним правом наділено усіх ініціаторів позачергових загальних зборів, передбачених ч.5 ст.42 останнього.

Очевидно, що обставини, які можуть мати наслідком неплатоспроможність товариства, є обґрунтованою підставою для скликання не тільки зборів акціонерів за скороченою процедурою, а загалом, будь-яких позачергових зборів, оскільки

відповідне питання вимагає оперативного вирішення задля не те, що інтересів товариства, а взагалі його існування. При цьому, на наш погляд, визначати на законодавчому рівні підстави скликання позачергових зборів недоцільно, як мінімум з огляду на те, що законодавець в силу євроінтеграційного напрямку реформування корпоративного законодавства намагається не зарегулювати бізнес-середовище, а навпаки надавати більше диспозитивності для гнучкості діяльності компаній та ефективного і своєчасного пристосування останніх до постійно змінюваних викликів світового прогресу. Окрім цього, визначення законодавцем суб'єктів, які мають право ініціювати позачергові загальні збори, та чіткої регламентованої процедури їх скликання і проведення гарантує справедливе очікування на своєчасне, ефективне вирішення повсякденних питань товариства з урахуванням як інтересів останнього, так й інших стейкхолдерів. У той же час, необхідно законодавчо закріпити підставність скликання позачергових загальних зборів за скороченою процедурою, оскільки, як попередньо зазначалось, на практиці встановлено численні зловживання відповідною процедурою. З даного приводу слід погодитись з А.В. Мягким, який виділяє перелік питань, оперативне вирішення яких вимагають інтереси самого товариства. Так, науковець зазначає, що застосування скороченої процедури позачергових зборів ефективно при вирішенні таких питань як: прийняття рішень щодо вчинення правочинів із заінтересованістю та значних правочинів, якщо ринкова вартість предмету останніх перевищує 25 відсотків вартості активів компанії за даними останньої річної фінансової звітності [3, с.129]. Відповідне твердження є цілком обгрунтованим, оскільки господарська діяльність будь-якої компанії неможлива без укладення правочинів, що її обслуговують та потребу у яких неможливо передбачити заздалегідь, відповідно – від своєчасності схвалення останніх загальними зборами залежить прибутковість товариства, а в подальшому і виплата дивідендів.

На підставі вищевикладеного, доцільно внести зміни у ст.45 Закону України «Про акціонерні товариства» шляхом її викладення у наступній редакції:

«1. Особа, яка скликає загальні збори, при прийнятті рішення про скликання позачергових загальних зборів може встановити, що повідомлення про проведення позачергових загальних зборів здійснюватиметься не пізніше ніж за 15 днів до дати їх проведення у порядку, встановленому статтею 47 цього Закону. У такому разі особа, яка скликає загальні збори, затверджує їх порядок денний.

2. Підставами застосування скороченої процедури при скликанні позачергових загальних зборів є:

а) необхідність прийняття рішень щодо вчинення правочинів із заінтесованістю та значних правочинів у відповідності до статуту товариства;

б) необхідність прийняття рішень, які у разі їх неприйняття або несвоєчасного прийняття можуть мати наслідком неплатоспроможність товариства.

Особа, яка скликає загальні збори, не може прийняти рішення, зазначене в абзаці першому цієї частини, якщо порядок денний позачергових загальних зборів включає питання про обрання посадових осіб акціонерного товариства.»

Учасник/акціонер може брати участь у загальних зборах особисто або через представника, що вбачається зі змісту ч.2 ст.33 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та ч.1 ст.41 Закону України «Про акціонерні товариства».

Для прийняття рішень на загальних зборах акціонерів повинна забезпечуватись присутність учасників, що сукупно володіють певною часткою голосів. Мінімальна кількість учасників загальних зборів, за яких останні визнаються правомочними ухвалювати рішення, називається кворумом. Протягом останніх десятиліть питання кворуму було і залишається предметом численних наукових дискусій, що отримали своє відображення у вигляді змін до корпоративного законодавства України.

Стаття сорокова Закону України «Про акціонерні товариства» врегульовує питання кворуму загальних зборів. Так, кворум загальних зборів акціонерів

вважається дотриманим у разі реєстрації для участі в останніх акціонерів, які сукупно володіють більше 50 відсотків голосуючих акцій.

При вирішенні питань щодо припинення товариства, яке передбачає конвертацію привілейованих акцій цього класу у привілейовані акції іншого класу, прості акції або інші цінні папери; внесення змін до статуту, які передбачають обмеження прав акціонерів - власників цього класу привілейованих акцій; внесення змін до статуту, що передбачають емісію нового класу привілейованих акцій, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, або збільшення обсягу прав акціонерів - власників розміщених класів привілейованих акцій, які мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства; зменшення статутного капіталу, або ж інших питань, визначених статутом, під час розгляду яких голоси власників привілейованих акцій товариства підраховуються окремо у порядку, встановленому абз.2 ч.4 ст.28 Закону України «Про акціонерні товариства», загальні збори визнаються такими, що мають кворум з перелічених питань, у разі реєстрації для участі в них також акціонерів, які сукупно є власниками більше 50 відсотків привілейованих акцій (кожного класу привілейованих акцій), що є голосуючими з конкретного питання.

Частиною другою ст.40 відповідного Закону визначено, що законом можуть встановлюватись обмеження при визначенні кворуму загальних зборів та прав участі у голосуванні на загальних зборах.

Слід також зауважити, що при розрахунку кворуму не враховуються акції товариства, що належать юридичній особі, яка перебуває під контролем такого товариства, відповідно останні не дають права на участь у голосуванні на загальних зборах.

Перевірка кворуму встановлюється на момент закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах на основі сформованого авторизованою електронною системою переліку акціонерів/їх представників, які зареєструвалися у відповідному порядку.

Аналізуючи питання кворуму в акціонерних товариствах варто також дослідити такий проблемний момент як відсутність на загальних зборах учасників, які володіють необхідною кількістю голосів, в результаті чого збори неправомочні приймати будь-які рішення. За такої ситуації виникає необхідність проведення так званих повторних загальних зборів. Хоча на законодавчому рівні відповідна процедура не передбачена, на практиці трапляються випадку її застосування. Так, за загальним правилом, якщо при скликання зборів акціонерів не досягнуто кворуму, вся процедура розпочинається спочатку. Слід зауважити, що у більшості іноземних держав при скликанні повторних загальних зборів кворум взагалі не вимагається, тобто такі збори вважаються повноважними приймати рішення незалежно від кількості акціонерів.

З даного приводу слід зауважити, що в Україні ще залишається проблема чисельних акціонерних товариств, які часто не можуть зібрати кворум, необхідний для проведення загальних зборів, у тому числі так званих повторних, що спричинено перешкодами посадових осіб товариства у скликанні зборів задля уникнення їх переобрання або ж розпорошеністю капіталу з одночасною пасивною поведінкою міноритаріїв. Як наслідок, в окремих акціонерних товариствах збори не проводяться протягом декількох років [169, с.74].

Серед науковців пропонувались різні механізми вирішення такої проблеми, серед яких: визнання правомочними зборів, що скликаються втретє, незалежно від кількості наявних голосуючих акцій [40, с.115]; зниження вимог до кворуму загальних зборів загалом та повторних додатково [147, с.14]; визнання правомочними повторних загальних зборів за умови присутності на останніх акціонерів з такою ж кількістю голосів, що була наявна на зборах, які не відбулися [68, с.114].

Протилежну позицію зайняла А. Бабич, яка на підставі дослідження судової практики зробила висновок, що наслідком скасування кворуму на повторних зборах часто є проведення одночасно декількох загальних зборів з різним складом учасників та відповідно кардинально протилежними рішеннями [1, с.19]. Дійсно,

проведення зборів за такого механізму може мати вкрай негативні наслідки, починаючи від формування різних складів органів управління і завершуючи перехопленням корпоративного контролю бодай для тимчасового доступу до активів компанії з метою відчуження останніх. Не особливо підтримується серед науковців й зниження кворуму з огляду на загрозу тих же рейдерських атак, нівелювання прав міноритаріїв, виникнення корпоративних конфліктів тощо [174; 49, с.306]. Однак, попри вказані ризики, залишається невирішеною проблема неявки на загальні збори частини акціонерів, що унеможлиблює встановлення правомочності таких зборів, а в разі прийняття на них рішення має наслідком скасування останнього. Додержуючись балансу інтересів усіх стейкхолдерів, неможливо ставити на перше місце інтереси міноритаріїв, нівелюючи при цьому інтереси самого товариства, діяльність якого блокується, та інших акціонерів, які добросовісно беруть участь в управлінні товариством.

З урахуванням євроінтеграції України доцільно проаналізувати досвід європейських країн у розрізі даного питання. Так, параграфом 185 чеського Торгового кодексу передбачено 30 % іменних акцій, однак статутом відповідний поріг можна як зменшити, так і збільшити [167]. У Великобританії збори повноважні, якщо на них присутні хоча б дві особи, незалежно від кількості акціонерів [65, с.342]. В Угорщині параграфом 281 Закону про господарські товариства встановлено кворум у 50 % + 1 голосуюча акція, натомість статутом можна лише збільшити відповідний поріг [32]. Кворум у 25 % голосуючих акцій встановлено у ст.155 французького Закону про Торгові товариства [39]. У Польщі та Болгарії взагалі ліквідовано кворум [6, с.150; 183].

З врахуванням проаналізованого досвіду іноземних держав [184; 191] та, водночас, специфіки корпоративних відносин у нашій державі, вважаємо за доцільне не скасовувати кворум при проведенні повторних загальних зборів, що дійсно загрозливо у силу вищевикладених обґрунтувань, а встановити менший кворум, ніж той, що вимагається при проведенні первинних зборів. Задля уникнення зловживань недобросовісними акціонерами в Законі України «Про

акціонерні товариства» доцільно закріпити окрему статтю, яка б врегульовувала кворум повторних загальних зборів, підстави, процедуру повідомлення про їх скликання та порядок проведення останніх.

Отож, пропонуємо доповнити Закон України «Про акціонерні товариства» шляхом викладення нової ст.36-1 «Повторні загальні збори акціонерів» у наступній редакції:

«1. Повторні загальні збори акціонерів проводяться не раніше, ніж через 20 календарних днів, але не пізніше, ніж через 30 календарних днів з дати, визначеної для проведення річних/позачергових загальних зборів, що не відбулися.

2. Повторні загальні збори акціонерів мають кворум, за умови реєстрації для участі в них акціонерів, які сукупно є власниками більше 30 відсотків голосуючих акцій, якщо інше не визначено статутом товариства.

3. У разі якщо не відбулись річні загальні збори акціонерів з підстави відсутності кворуму, скликання повторних загальних зборів акціонерів є обов'язковим.

У разі якщо не відбулись позачергові загальні збори з підстави відсутності кворуму, скликання повторних позачергових загальних зборів акціонерів здійснюється наглядовою радою або радою директорів у відповідності до частини 5 статті 42 цього Закону.

4. Повідомлення про проведення повторних загальних зборів акціонерів надсилаються та оприлюднюються не пізніше ніж за 7 днів до дати їх проведення в порядку, передбаченому статтею 47 цього Закону.

5. Проведення повторних загальних зборів акціонерів здійснюється з порядком денним, визначеним для проведення зборів, що не відбулися, у порядку, передбаченому статтею 52 цього Закону.

6. Повторні загальні збори акціонерів приймають рішення у порядку, передбаченому статтею 53 цього Закону.

Перелік питань, з яких можуть прийматись рішення на повторних загальних загальних зборах, визначається у статуті товариства.»

Внесення відповідних змін у чинне законодавство заповнить наявну прогалину, яка створює суттєві перепони у діяльності компанії, що обґрунтовує доцільність скликання повторних загальних зборів акціонерів за спрощеною схемою у разі неявки на первинні збори певних учасників, які були належно повідомлені, що в свою чергу підтверджує їх неможливість чи небажання брати участь в управлінні компанією. Задля уникнення зловживань відповідним механізмом доцільно закріпити можливість проведення повторних загальних зборів виключно з тим самим порядком денним, що був затверджений для первинних зборів, які не відбулись.

Таким чином, впровадження інституту повторних загальних зборів зі зниженим кворумом у корпоративне законодавство мінімізує виникнення в корпораціях так званих deadlock-ситуацій, серед яких: стабільна неявка акціонерів у товариствах з розпорошеним акціонерним капіталом, неможливість зібрати кворум за умови володіння учасником/групою учасників рівною кількістю голосів, неможливість прийняття певного рішення в результаті уникання групи учасників/учасника від його прийняття в силу діаметрально протилежних інтересів тощо. Звісно, проблема неможливості прийняття рішень на загальних зборах в результаті відсутності достатньої кількості голосів не вирішується за допомогою механізму повторних загальних зборів, однак останні вже суттєво покращують ситуацію компанії для її ефективного функціонування у цивільному обороті. У свою чергу, проблема відсутності достатньої кількості голосів для прийняття того чи іншого рішення не вирішується ні чинним законодавством, ні судовою практикою. З даного приводу варто згадати про досвід країн англосаксонського права, де широко застосовуються договори між учасниками корпорації, у яких врегульовуються способи вирішення так званих безвихідних ситуацій, серед яких: Dutchauction, Texasshoot-out, deterrenceapproach тощо [6, с.153]. Однак вказані механізми не є предметом даного дослідження, тому

доцільно продовжити тему кворуму загальних зборів, однак у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Так, щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю питання кворуму протягом останнього десятиліття кардинально змінювалось, що мало наслідком часті скасування рішень загальних зборів, визнання нечинними положень статуту тощо. Так, до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» питання кворуму регулювалося Законом України «Про господарські товариства», ст.60 якого повноважність загальних зборів встановлювалась за умови присутності на них учасників/їх представників, які володіють у сукупності більш як 50 відсотками голосів. Однак законодавцем надавалась можливість учасникам приватних товариств, без державної частки власності, визначити інший відсоток кворуму.

Якщо ж досліджувати питання кворуму у ретроспективному аспекті, варто зауважити, що до моменту включення наведених положень у 2015 році, відповідний правовий інститут був більш зарегульованим, оскільки для повноважності зборів визначався кворум у 60%+1 голос учасників.

Правова позиція у корпоративних спорах у розрізі досліджуваного питання формувалась Пленумом Верховного Суду України, який у Постанові № 13 від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» відсутність кворуму на загальних зборах чітко визначив безумовною підставою для визнання прийнятих загальними зборами рішень недійсними.

Окрім цього, зважаючи на неможливість учасників самостійно визначати кворум до 2015 року, згідно з позицією Пленуму Верховного Суду України положення статуту, які містили відмінні від законодавства правила щодо визначення кворуму, вважались такими, що суперечать закону та відповідно не підлягають застосуванню.

При цьому, як вже зазначалось, зі зміною законодавства, окремі положення досліджуваної Постанови стали незастосовними, однак зазначене не позначилось

на загальноприйнятих тенденціях практики стосовно необхідності наявності кворуму.

Після змін до законодавства, внесених у 2015 році, питання кворуму було предметом дослідження Верховним Судом у справі № 927/242/19. Останній зазначив, що зміни надають можливість встановлення у статуті товариства, в якому відсутня державна частка, іншого відсотку кворуму, тому за наявності у статуті, затвердженому до прийняття закону про внесення змін, іншого відсотку повноважності загальних зборів, відповідні положення не суперечать законодавству. В усіх інших випадках, недосягнення кворуму мало наслідком безумовне визнання судом недійсними та скасування рішень, прийнятих на таких загальних зборах [169].

У свою чергу, з прийняттям чинного на сьогодні Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» ситуація взагалі змінилась, оскільки положення про кворум не передбачалося, а норми Закону України «Про господарські товариства», які регулювали відповідне питання, перестали застосовувалися до юридичних осіб відповідної організаційно-правової форми. Дані зміни найбільше вплинули на перехідний період, коли учасники повинні були привести статuti товариств у відповідність до нового Закону.

Так, згідно зі сформованою усталеною практикою Касаційного господарського суду у справах № 915/99/19, № 906/461/19 до загальних зборів, рішення на яких прийняті вже після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», застосовуються положення останнього.

Перевірка чинності приписів статуту та, відповідно, можливості їх застосування до спірних правовідносин, здійснювалась Верховним Судом у справі № 922/298/19. Ключовими питаннями, які досліджувались Судом стали наступні:

- 1) чи вносились до статуту зміни після набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;
- 2) чи відповідали вказані положення статуту відповідному Закону;

3) якщо такі положення не відповідали Закону, то чи кореспондували останні законодавству на момент набрання чинності Законом, тобто 17.06.2018 року.

З урахуванням несуперечності кворуму у 75% голосів вимогам законодавства, чинному на момент прийняття статуту, Верховний Суд зробив висновок про можливість визнання повноважними загальних зборів, проведених 28.09.2018 року, виключно за умови наявності такого кворуму. У свою чергу, недосягнення відповідного кворуму трактувалось як безумовна підстава для недійсності прийнятих такими загальними зборами рішень [123].

Тотожний підхід відображений у постанові Верховного Суду у справі № 915/99/19, згідно з яким прийняті у відповідності до чинного на відповідний момент законодавства положення статуту про кворум у 50%+1 голос підлягають застосуванню, а відсутність кворуму на загальних зборах, проведених у перехідний період, є безумовною підставою для скасування таких рішень [128].

Таким чином, у перехідний період кворум застосовувався у випадку прийняття відповідних положень статуту до набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та відповідності останніх чинному на момент затвердження статуту законодавству.

Слід також дослідити останню практику Верховного Суду, яка виявилась більш цікавішою за попередньо досліджену. Так, в ухвалі Верховного Суду у справі № 910/9853/19 [168] сконцентровано увагу на двох важливих моментах.

По-перше, рішенням Конституційного Суду України № 1-рп/99 від 09.02.1999 року встановлено, що принцип незворотної дії у часі законів та нормативно-правових актів, визначений ч.1 ст.58 Конституції України, слід трактувати наступним чином: до події, факту застосовується закон/нормативно-правовий акт, під час чинності якого відповідна подія/факт мали місце або настала [147]. Тобто, втрата чинності для товариств положень Закону України «Про господарські товариства» не означає автоматичну недійсність статуту в

цілому чи окремих положень останнього, якщо він прийнятий відповідно до чинних на момент затвердження вимог законодавства.

По-друге, відсутність у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» положень про кворум не означає неможливість його встановлення у статуті самими учасниками, оскільки наявність кворуму не суперечить новому Закону.

Відповідна позиція видається цілком логічною з огляду на те, що ч.1 ст.33 Закону передбачено можливість регламентації порядку проведення зборів як останнім, так і Статутом, а також з урахуванням приписів ч.ч. 2-5 ст.34 Закону, які опосередковано вказують на вимоги щодо повноважності зборів, які прийматимуть рішення, шляхом встановлення вимог до кількості голосів, необхідної для прийняття рішення з конкретних питань, які в силу Закону потребують одностайності, відповідно обмежують можливість визначення іншого порядку в статуті.

Проте, слід зауважити, що вказана практика мала місце за обставин перехідного періоду, тобто проміжку часу, який надався для приведення статутів товариств у відповідність до нового Закону. З огляду на викладене, доцільно проаналізувати актуальний погляд суддів на питання кворуму.

Висновки щодо питання кворуму зроблено Касаційним господарським судом у постанові від 16.02.2022 року у справі № 922/1122/21 [118]. Так, пріоритет статуту над Законом припиняється автоматично, а положення статутів, які не відповідають останньому, не застосовуються після закінчення визначеного п.3 Прикінцевих та перехідних положень Закону річного строку, тобто 17 червня 2019 року, у свою чергу, підлягають застосуванню норми Закону.

Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не визначає кворум загалом та не містить норм, які дозволяють визначити його в статуті. З приписів ч.6 ст.11 Закону вбачається, що статут може містити інші відомості, які не можуть суперечити закону. Проте суд зазначив, що

відсутність у Законі буквальної заборони визначення кворуму не свідчить про те, що статут, у який включено кворум, не суперечить законодавству. Відповідна заборона вбачається з двох аспектів:

- мети законодавчих змін – надання гарантій реалізації учасниками корпоративних прав на управління компанією та прийняття ними рішень шляхом унеможливлення зловживати правом пропускати збори для блокування прийняття рішень більшістю;

- змісту ст.34 Закону, приписи якої пов'язують факт прийняття загальними зборами рішень виключно за наявності достатньої кількості голосів учасників, які проголосували за таке рішення, а також встановлюють можливість визначення в статуті лише іншої кількості голосів, що фактично свідчить про імперативну заборону іншого.

Загалом, варто підвести наступні підсумки дослідження загальних зборів учасників/акціонерів як основного органу управління корпорації.

1. Загальні збори як центральний орган юридичної особи реалізує цивільну дієздатність останньої шляхом прийняття рішень, обрання членів інших органів, які діють від імені та в інтересах компанії, що в подальшому має вплив на дійсність правочинів, укладених корпораціями, тощо. Зазначене підтверджує особливу роль загальних зборів у так званому життєвому циклі компанії та відповідно пояснює покладення законодавцем на відповідний орган повноважень з вирішення ключових питань діяльності юридичної особи.

Проте, попри усвідомлення ролі загальних зборів, чинним корпоративним законодавством дещо змінено типовий підхід, за якого загальні збори могли фактично замінити усі інші органи товариства. Так, концепція «вирішення загальними зборами будь-яких питань» доповнена обмеженням - «за винятком питань, які належать до виключної компетенції інших органів». На наш погляд, відповідна трансформація є дуже важливою для подальшого розвитку корпоративного середовища в Україні, оскільки за обставин зловживань мажоритарними акціонерами чи учасниками з часткою 50%+1, надмірного

втручання останніх у діяльність інших органів, нівелювався їх правовий статус та приймалися рішення на користь мажоритаріїв, що не завжди відповідало інтересам самого товариства та міноритаріїв. Таким чином, певне звуження меж повноважень загальних зборів повинно позитивно позначитись на вітчизняному бізнесі не тільки з точки зору забезпечення балансу інтересів ключових стейкхолдерів, а й збільшення інвестиційної привабливості українських корпорацій.

2. Компетенція загальних зборів учасників/акціонерів врегульовується відповідними профільними законами, а також установчим документом кожної окремої компанії. Під час аналізу чинного законодавства встановлено, що ст.159 Цивільного кодексу України та ч.2 ст.39 Закону України «Про акціонерні товариства» визначено дещо відмінні обсяги повноважень загальних зборів, що суперечить логіці правотворення та є недоцільним з практичної точки зору. У зв'язку з цим, пропонуємо внести зміни до ч.2 ст.159 Цивільного кодексу України шляхом викладення її у наступній редакції: «Особливості компетенції загальних зборів акціонерів встановлюються Законом України «Про акціонерні товариства».

3. В процесі дослідження проблемних питань діяльності загальних зборів, які виникають на практиці, особливу увагу привернула скорочена процедура скликання загальних зборів в акціонерних товариствах, яка хоча й не є новою, однак залишає відкритим поле для недобросовісних маневрів з огляду на доволі розмиту підставу для її застосування — якщо цього вимагають інтереси товариства. Проаналізувавши практичну доцільність існування відповідної процедури й надалі, вважаємо за необхідне внести зміни до ст.45 Закону України «Про акціонерні товариства» у частині визначення конкретних підстав її застосування, наведених у відповідному підрозділі дисертаційного дослідження.

4. Крізь призму досвіду іноземних держав у контексті проблеми відсутності кворуму та, як наслідок, блокування діяльності акціонерного товариства, вважаємо за доцільне доповнити Закон України «Про акціонерні товариства» інститутом повторних загальних зборів зі зниженим кворумом та чітко

регламентованою процедурою їх організації і проведення. У межах даного підрозділу наведено положення запропонованої статті 36-1 — повторні загальні збори акціонерів.

5. Щодо питання кворуму у товариствах з обмеженою відповідальністю проаналізовано низку судової практики, яка мала місце у зв'язку з його повним скасуванням у 2018 році. Окрім цього, обґрунтовано доцільність його скасування з метою унеможливлення зловживання учасниками пропускати загальні збори як спосіб блокування діяльності компанії, а також доведено неможливість визначення кворуму у статуті товариства шляхом комплексного аналізу норм, наведених у ч.6 ст.11 та ст.34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИМИ ЗБОРАМИ УЧАСНИКІВ, АКЦІОНЕРІВ

2.1 Процедурні особливості організації та проведення загальних зборів учасників (акціонерів)

2.1.1 Особливості організації та проведення загальних зборів акціонерів

Економічний та соціальний розвиток нашої держави, а також євроінтеграційні процеси в Україні, зумовлюють необхідність адаптації вітчизняного законодавства до нормативних вимог ЄС. Внаслідок цього, корпоративне законодавство перебуває у процесі стрімких та глобальних змін. Особлива увага у даному аспекті приділяється акціонерним товариствам, що пояснюється більш складною формою корпоративного управління в останніх порівняно з іншими організаційно-правовими формами юридичних осіб.

Донедавна правовий статус акціонерних товариств, порядок їх створення, діяльності, припинення та виділу, регулювалися Законом України «Про акціонерні товариства», прийнятим у 2008 році, до якого постійно вносились зміни, що підтверджувало нагальну потребу у його концептуальному перегляді. У зв'язку з цим, 27 липня 2022 року прийнято новий Закон України «Про акціонерні товариства», який набрав чинності 1 січня 2023 року. Відповідним Законом впроваджено нові підходи до структури корпоративного управління, змінено вимоги до мінімального розміру статутного капіталу, запроваджено посаду корпоративного секретаря, внесено зміни до низки нормативно-правових актів, серед яких: Цивільний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закони України «Про депозитарну систему України», «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Окрім цього, чимало змін торкнулося процедур організації та прийняття рішень акціонерами у частині скликання та проведення

загальних зборів. Скликання та проведення загальних зборів є важливими процесами у діяльності товариства, оскільки є єдиним способом впливу акціонерів на справи компанії. Дефекти у скликанні та проведенні загальних зборів можуть мати вкрай негативні наслідки для товариства та окремих акціонерів, що у результаті призводять до визнання недійсними рішень, прийнятих на таких зборах, та дестабілізують роботу компанії загалом. У зв'язку з цим, дослідження особливостей організації та проведення загальних зборів акціонерів відіграє важливе не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Як вже зазначалось у попередньому розділі, загальні збори акціонерів є вищим органом акціонерного товариства, який вирішує вагомі питання діяльності останнього. Межі компетенції загальних зборів акціонерів визначені статтею 39 Закону України «Про акціонерні товариства». Першочергово варто відмітити, що з прийняттям нового Закону дещо змінилась концепція «всеосяжності» загальних зборів. Мова йде про те, що зараз загальні збори акціонерів можуть приймати рішення з будь-яких питань, окрім тих, що законом чи статутом віднесені до компетенції наглядової ради або ради директорів. Однак у приватних акціонерних товариствах на рівні статуту за загальними зборами може закріплюватись повноваження щодо вирішення будь-яких питань. Проте, якщо у приватному акціонерному товаристві більше 100 акціонерів, рішення про включення відповідного положення до статуту такого приватного акціонерного товариства приймається більш як 95 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості. Слід зауважити, що таке виключення з загального правила, встановленого законодавцем, не стосується товариств, 50 і більше відсотків акцій яких прямо/опосередковано належать державі.

Існує два види загальних зборів акціонерів: річні та позачергові, які мають певні відмінні особливості скликання. Типово загальні збори організовуються за рахунок товариства. У свою чергу, при скликанні зборів з ініціативи акціонера/акціонерів витрати на їх організацію та проведення покриває відповідно

акціонер/акціонери, за виключенням прийняття загальними зборами рішення про компенсацію товариством таких витрат.

Щорічне скликання річних загальних зборів акціонерів, які проводяться не пізніше 30 квітня наступного за звітним року, є обов'язком наглядової ради, ради директорів.

Порядок денний річних загальних зборів обов'язково повинен включати наступні питання:

- обговорення звіту наглядової ради/ради директорів та прийняття рішення за результатами розгляду останнього;

- обговорення звіту виконавчого органу та прийняття рішення за результатами розгляду останнього, за винятком, визначеним статутом, віднесення до виключних повноважень наглядової ради призначення і звільнення голови, членів виконавчого органу;

- затвердження заходів за результатами розгляду висновків аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності;

- затвердження результатів фінансово-господарської діяльності за звітний рік, на основі яких затверджується порядок покриття збитків товариства або розподіляється прибуток останнього;

- затвердження звіту про винагороду членів ради директорів чи наглядової ради та виконавчого органу, а також питання щодо доцільності внесення змін до положення, яке врегульовує відповідні питання.

Окрім цього, до порядку денного річних загальних зборів не рідше одного разу на три роки обов'язково включаються питання щодо обрання та припинення повноважень членів ради директорів чи наглядової ради, а також затвердженням умов цивільно-правових/трудових договорів з останніми, розмірів їх винагороди та обрання особи, повноважної підписувати з ними договори.

Способи проведення загальних зборів акціонерів встановлені ст.38 Закону України «Про акціонерні товариства» та відзначаються особливою актуальністю, зважаючи на очевидні зовнішні фактори останніх років, такі як COVID-19,

воєнний стан та загалом стрімкий розвиток цифровізації корпоративного управління. Зокрема, виділяють наступні способи проведення загальних зборів акціонерів: очні, електронні та дистанційні.

Частиною другою статті 28 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлено, що для очних загальних зборів вимагається спільна присутність акціонерів/представників останніх у місці їх проведення у конкретний день і час з метою обговорення та прийняття рішень з питань порядку денного. У даному випадку, хоча й передбачається спільне зібрання акціонерів, забезпечується також можливість прийняття участі шляхом електронного заочного голосування з використанням засобів авторизованої електронної системи.

Електронні збори відбуваються виключно шляхом електронного заочного голосування акціонерів з використанням авторизованої електронної системи. Дистанційні загальні збори проводяться шляхом дистанційного заповнення бюлетенів акціонерами та надіслання останніх товариству через депозитарну систему України. Відповідно обидва вищенаведені способи не встановлюють вимоги спільної присутності акціонерів, оскільки формат голосування передбачає заочну участь.

У будь-якому разі спосіб проведення загальних зборів акціонерів вказується у повідомленні про їх скликання, яке надсилається акціонерам через депозитарну систему України або особисто. При скликанні електронних зборів у повідомленні додатково вказується дата і час початку та завершення голосування в авторизованій електронній системі. Аналогічно про проведенні дистанційних загальних зборів повідомлення повинно містити дату і час початку/завершення надіслання бюлетенів для голосування до депозитарної установи.

Зміни в частині способів проведення загальних зборів є особливо актуальними на даний момент, з огляду на зовнішні фактори, які мали місце протягом останніх років не тільки в Україні, а й світі загалом. Мова йде про законодавчі обмеження, викликані захворюванням COVID-19, у тому числі

забороною зібрання групи людей в одному місці, що унеможливило проведення класичних загальних зборів.

З метою забезпечення можливості вирішення стратегічних та поточних питань компанії у тогочасних умовах НКЦПФР затвердила тимчасовий порядок скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду № 196 від 16.04.2020 року [165]. Тобто, вказаним Порядком фактично була запроваджена дистанційна форма управління акціонерним товариством на період карантинних обмежень. Однак строк дії відповідного Порядку був продовжений, з внесенням певних змін, у зв'язку з введенням в Україні у лютому 2022 року воєнного стану. Протягом 2022 року НКЦПФР прийняла декілька рішень, спрямованих на уточнення порядку діяльності органів управління акціонерного товариства у відповідності до умов воєнного стану. Так, Рішенням НКЦПФР № 1183 від 19.09.2022 року встановлено можливість проведення загальних зборів виключно у дистанційному форматі [180]. Рішенням НКЦПФР № 1318 від 06.11.2022 року забезпечено можливість проведення очних зборів з урахуванням вимог щодо складу учасників, дій останніх під час зборів, за умови участі в останніх акціонерів, які володіють 100 % голосуючих акцій [179]. Того ж дня, Комісія прийняла ще одне рішення № 1319, яким встановлено можливість проведення дистанційних зборів згідно з приписами Тимчасового Порядку, або ж очних — за умови, якщо у товаристві не більше 5 акціонерів — власників 100 % голосуючих акцій [178].

Окрім відповідної правотворчої діяльності, продовжувалось реформування корпоративного законодавства у руслі вдосконалення організації діяльності акціонерних товариств та посилення розвитку ринку капіталів відповідно до міжнародних та європейських стандартів, що в результаті й мало наслідком прийняття Закону № 2465-IX.

Слід звернути увагу, що відповідний Закон у частині способів проведення загальних зборів не передбачає необхідності спільного зібрання акціонерів в одному місці при проведенні електронних та дистанційних загальних зборів в

силу заочного формату голосування. Натомість очні збори хоча й передбачають спільне зібрання, акціонери можуть також використати формат заочного голосування через авторизовану електронну систему. В силу забезпечення відповідної опції на очних зборах, при їх проведенні, аналогічно як і на електронних, визначається особа, котра взаємодіятиме з авторизованою електронною системою. Окрім цього, необхідність закріплення відповідної функції за певною особою пов'язана з тим, що електронна система містить інформацію з приводу питань порядку денного, документацію, необхідну для прийняття рішень з останніх, а також використовується реєстраційною комісією для фіксації кворуму загальних зборів та формування протоколу.

Зазначене підтверджує провідну роль авторизованої електронної системи, яка у відповідності до ч.4 ст. 110 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», програмно-технічним комплексом Центрального депозитарію цінних паперів, який відповідає вимогам, встановленим НКЦПФР, та забезпечує ідентифікацію і реєстрацію власників цінних паперів/їх представників для участі у зборах, одержання документації, з якою останні можуть ознайомитись при підготовці до зборів, безпосередньої участі в обговоренні, голосування бюлетенем, підбиття результатів останнього, реалізацію інших функцій, встановлених законодавством [145].

На противагу проаналізованим вище способам проведення загальних зборів, дистанційні проводяться шляхом взаємодії з депозитарними установами через депозитарну систему України. При цьому, слід зауважити, що використання депозитарної, як і авторизованої електронної, системи можливе й при проведенні електронних зборів: у частині відправлення повідомлень, внесення змін чи подання акціонерами пропозицій до проєкту порядку денного. Тобто, механізм, визначений законом для дистанційних загальних зборів, може застосовуватись і при проведенні електронних загальних зборів.

Окрім окреслення відмінностей у способах проведення загальних зборів акціонерів, виведених з приписів Закону, доцільно проаналізувати підзаконні

нормативно-правові акти, розроблені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку задля формування єдиної концепції трактування порядку скликання та проведення дистанційних, електронних та очних зборів. Так, НКЦПФР затвердила:

- Порядок скликання та проведення електронних загальних зборів акціонерів (Рішенням від 02.06.2023 року № 595) [90];
- Порядок скликання та проведення дистанційних загальних зборів акціонерів (Рішенням від 06.03.2023 року № 236) [89];
- Порядок скликання та проведення очних загальних зборів акціонерів (Рішенням від 02.06.2023 року № 596) [91].

На підставі проведеного аналізу вищезазначених порядків варто окреслити ключові моменти відповідних способів проведення загальних зборів.

Як передбачено ч.1 ст.40 Закону України «Про акціонерні товариства», так і вказаними порядками, кворум загальних зборів наявний у разі реєстрації для участі акціонерів, які сукупно володіють більш як 50 % акцій.

З приписів ст.42 згаданого Закону та четвертих розділів усіх трьох порядків вбачається, щорічні загальні збори (очні, електронні та дистанційні) скликаються наглядовою радою або радою директорів, а позачергові – з ініціативи останніх або на вимогу акціонерів, які сукупно володіють 5 і більше відсотками акцій товариства. Окрім цього, позачергові збори можуть скликатись наглядовою радою на вимогу виконавчого органу за дворівневої структури управління у випадку необхідності вчинення значного правочину або порушення провадження про визнання товариства банкрутом. Згідно з порядками, виконавчий орган, який не є радою директорів, однак здійснює повноваження останньої у відповідності до ч.2 ст.4 Закону України № 2465-ІХ або виконує її функції у випадку, передбаченому п.6 розділу ХІХ відповідного Закону, також може скликати загальні збори.

Порядками, встановленими НКЦПФР, визначаються наступні критерії, яким повинна відповідати вимога про проведення загальних зборів: письмова форма; адресована товариству з зазначенням реквізитів акціонерів, які ініціюють збори,

або органу останнього; підстави для проведення; проекти порядку денного та рішень з питань, включених до останнього, за виключенням кумулятивного голосування. У разі ініціювання зборів акціонерами додатково зазначаються відомості щодо кількості, типу та класу належних останнім акцій, а сама вимога повинна бути підписана усіма акціонерами, котрі її подають.

Відмова у скликанні позачергових зборів допускається виключно у разі неповноти вищеперелічених даних у вимозі або ж відсутність в акціонерів, які подали вимогу, достатньої кількості акцій.

Комісією встановлено триденний строк на повідомлення наглядовою радою чи радою директорів рішення про скликання зборів чи мотивованої відмови відповідному органу управління чи акціонерам.

При електронних та очних загальних зборах особа, яка їх скликає: визначає спосіб проведення зборів, затверджує повідомлення про їх скликання згідно з ст.46 Закону № 2465-ІХ та порядками, а також обирає осіб, котра голосуватиме на загальних зборах та яка буде секретарем останніх (виключно в очних загальних зборах статутом може визначатись інший порядок обрання вказаних осіб). При скликанні дистанційних загальних зборів відповідна особа також затверджує повідомлення та зазначає про їх проведення. Після прийняття рішення про скликання дистанційних/очних загальних зборів товариство або акціонери, котрі їх скликають, укладають договір з Центральним депозитарієм про надання послуг з проведення дистанційних загальних зборів. Окрім цього, порядок та умови надання послуг з проведення дистанційних/очних зборів можуть визначатись договором, укладеним між товариством та Центральним депозитарієм, про обслуговування випусків цінних паперів.

Повідомлення про проведення загальних зборів повинно включати наступні відомості:

- повне найменування, код ЄДРПОУ та місцезнаходження товариства;
- дата і час початку проведення зборів – при електронних та очних зборах; при проведенні очних зборів додатково вказується – точне місце, куди повинні

прибути акціонери; при дистанційних зборах зазначається дата їх проведення (дата завершення голосування), а також дата, час початку і завершення надіслання бюлетенів для голосування до депозитарної установи;

- спосіб проведення зборів;

- час початку та завершення реєстрації акціонерів – в очних та електронних зборах;

- дата формування переліку акціонерів, які мають право участі у зборах;

- дата розміщення бюлетенів для голосування у вільному доступі для акціонерів із зазначенням посилання на веб-сайт товариства, де розміщуватимуться бюлетені – у дистанційних зборах; дата, час початку та закінчення голосування шляхом використання авторизованої електронної системи, дані про можливість дострокового голосування – в електронних зборах;

- проєкт порядку денного (у разі скликання зборів за скороченою процедурою – порядок денний) та проєкти рішення з кожного питання, включеного до останнього, за виключенням кумулятивного голосування, з обов'язковим зазначенням взаємозв'язку між питаннями, а також неможливості підрахунку голосів та прийняття рішення з одного з таких питань у разі неприйняття іншого або ж прийняття взаємовиключного рішення;

- посилання на веб-сайт товариства, де розміщені: перелік документів, які має надати акціонер/його представник для участі у зборах; повідомлення; відомості про загальну кількість акцій/голосуючих акцій на момент складення переліку осіб, котрим надсилається повідомлення. У разі скликання зборів акціонерами відомості щодо кількості акцій надаються Центральним депозитарієм при електронних та очних зборах, а у разі ініціювання акціонерами дистанційних зборів зазначається адреса веб-сайту, на якому останніми, крім вищеперелічених відомостей, розміщуються проєкти рішень з питань, включених до порядку денного, за виключенням кумулятивного голосування. Варто зауважити, що відповідна вимога не застосовується до приватних товариств, 100% акцій яких опосередковано/прямо володіє одна особа, за виключенням держави;

- процедура ознайомлення акціонерів з матеріалами, необхідними під час підготовки до зборів та зазначення посадової особи, відповідальної за відповідний порядок. У разі скликання зборів акціонерами особа, відповідальна за порядок ознайомлення, визначається самими акціонерами. Цікаво, що виключно у контексті дистанційних зборів Порядок встановлює вимогу зазначення контактного номеру телефону відповідної особи. Звісно, в електронних та очних зборах вимагається зазначення місця для ознайомлення;

- відомості щодо прав, гарантованим акціонерам в силу приписів статей 27, 28 Закону № 2465-IX, строку їх реалізації;

- порядок надання акціонерами пропозицій до порядку денного (електронні та очні збори);

- порядок участі та голосування на зборах за довіреністю (електронні та очні збори); порядок участі та голосування, у тому числі за довіреністю, у дистанційних загальних зборах, а саме – процедури підписання та направлення бюлетенів, а також зазначення кінцевого строку прийому бюлетенів – виключно до 18 год 00 хв дати завершення голосування;

- виключно при дистанційних зборах - адреса електронної пошти, на яку акціонер може надіслати запит про ознайомлення з матеріалами, питання щодо порядку денного та/або пропозиції до останнього та проєктів рішень, а також відомості стосовно потреби укладення договорів з депозитарними установами особами, яким відкрито рахунок в цінних паперах депозитарною установою на підставі договору з емітентом з метою реалізації права на участь у дистанційних зборах.

Слід зауважити, що при будь-якому способі проведення загальних зборів у разі наявності у проєкті порядку денного питання про зменшення статутного капіталу у повідомленні обов'язково зазначається мета зменшення та спосіб проведення відповідної процедури.

Окремий розділ Порядків № 595, № 236, № 596 виведено для документів, які надаються акціонерам, та документів, з якими останні можуть ознайомитись

протягом підготовки до зборів. З огляду на особливості самих способів проведення зборів різняться процедури надання/ознайомлення з вказаними документами. Так, при проведенні очних та електронних зборів акціонерам повинна забезпечуватись можливість ознайомлення з документами, потрібними для прийняття рішень з питань порядку денного від моменту надіслання повідомлення до дати проведення зборів, за місцезнаходженням товариства у робочий час/день та доступному місці, визначеному у повідомленні, а також у місці проведення зборів та шляхом їх надання акціонерам через авторизовану електронну систему — в день проведення останніх. За відсутності згаданих документів у місці проведення очних зборів у день їх проведення, останні не можуть приймати рішення з відповідного питання.

При проведенні дистанційних зборів реалізація акціонерами права на ознайомлення з відповідними документами відбувається шляхом направлення останніх на запит акціонера, який надійшов електронною поштою на адресу, вказану у повідомленні, у межах такого ж строку, як визначено Порядком проведення очних зборів. До повідомлення про скликання зборів особа, яка їх ініціювала, може факультативно розмістити їх на веб-сайті, вказаному у повідомленні.

Окремо у порядках деталізуються документи, які повинні надаватись акціонерам, при прийнятті рішень з певних, ключових питань діяльності товариства. Так, у разі включення до порядку денного зборів питань, передбачених ст.102 Закону № 2465-IX, товариство повинно забезпечити можливість ознайомлення акціонерів з проєктом договору про викуп товариством акцій у порядку, встановленому ст.103 Закону. У разі включення до порядку денного питань, передбачених розділом XVIII Закону, товариство повинно забезпечити можливість ознайомлення акціонерів з проєктом умов злиття, приєднання, поділу чи виділу товариства; річною фінансовою звітністю та щорічними звітами товариств, які беруть участь у відповідній процедурі, за три попередні фінансові роки; проміжною фінансовою звітністю, якщо з дати

розкриття останньої річної звітності минуло більше шести місяців; звітами наглядової ради або ради директорів товариств, які беруть участь в одній зі згаданих процедур; експертним звітом.

При будь-якому способі проведення загальних зборів копії відповідних документів надаються безкоштовно. При проведенні очних та електронних зборів копії всіх або частини документів надаються на запит акціонера, якщо ж останній для передачі інформації погодився на використання електронної пошти копії документів в електронній формі з їх засвідченням КЕП направляються на вказану акціонером адресу пошти. При цьому, статутом товариства може визначатись інший спосіб надання документів акціонерам, що, безумовно, зручно з врахуванням кількості сучасних електронних способів документообігу. При проведенні дистанційних зборів формат надання документів виключно електронний.

З метою гарантування повноти та об'єктивності наданої акціонерам інформації Порядками встановлюється заборона внесення змін до документів після надіслання їх акціонерам, за виключенням змін, пов'язаних з виправленням помилки або змінами у порядку денному, які можуть вноситись не пізніше ніж за 10 днів до дати зборів, а стосовно кандидатів до складу органів товариства — не пізніше ніж за 4 дні.

Проект порядку денного загальних зборів та сам порядок затверджуються особою, яка скликає збори. При його затвердженні відповідна особа повинна встановити наявність/відсутність взаємозв'язку між питаннями. Наявність останнього свідчить про неможливість підрахунку голосів та прийняття рішення стосовно одного з таких питань у разі неприйняття іншого або ж прийняття взаємовиключного рішення. За таких умов питання, стосовно якого наявний взаємозв'язок, не ставиться на голосування.

Після затвердження порядку денного, особа, яка скликає очні або електронні збори, визначає двох чи більше осіб, повноважних взаємодіяти з авторизованою електронною системою, а також подає інформацію про них,

термін дії їх повноважень Центральному депозитарію. Після затвердження порядку денного дистанційних зборів, особа, яка їх скликає, визначає особу/осіб для взаємодії з Центральним депозитарієм та подає останньому за встановленою ним формою інформацію про таку особу.

При проведенні очних зборів голова та/або члени реєстраційної комісії, визначаються особами, відповідальними за взаємодію з автоматизованою електронною системою. Аналогічний склад має місце при проведенні дистанційних зборів, які скликаються акціонерами.

Кожен акціонер може внести пропозиції стосовно питань порядку денного не пізніше ніж за 20 днів до дати зборів, а також стосовно кандидатів до складу органів товариства – не пізніше ніж за 7 днів.

За загальним правилом, рада директорів або наглядова рада також може вносити пропозиції стосовно питань порядку денного, якщо інше не встановлено статутом.

Включення нових питань відбувається шляхом подання пропозиції з проектом рішення стосовно пропонованого питання, зазначенням кількості, типу та/або класу акцій, що належать такому акціонеру, та змісту самої пропозиції.

Рішення про включення пропозицій до проекту порядку денного та затвердження останнього здійснюється особою, яка скликає збори, не пізніше ніж за 15 днів до їх проведення, а в частині кандидатів до складу органів товариства – не пізніше ніж за 4 дні.

Слід звернути увагу, що обов'язковому включенню підлягають пропозиції ради директорів або наглядової ради та акціонерів, які сукупно володіють 5 і більше відсотками акцій. Тобто, така пропозиція вважається автоматично включеною та не вимагає затвердження особою, яка скликає збори. Відповідні пропозиції розміщуються на сайті товариства або на сайті, вказаному акціонерами у разі скликання зборів з їх ініціативи, а також протягом 2 робочих днів після їх отримання у базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення

регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків.

Відмова у включенні пропозиції акціонерів, які сукупно володіють 5 і більше відсотками акцій, до проекту порядку денного допускається виключно у разі неповноти даних, які вимагаються відповідними приписами Порядків, або ж недотримання строків їх подання.

При внесенні змін до проекту порядку денного особа, яка скликає очні або дистанційні збори, повідомляє акціонерів про відповідні зміни не пізніше ніж за 10 днів до дати проведення зборів у такий же спосіб, який застосовувався при надісланні повідомлення. За аналогічної ситуації при електронних зборах відповідні зміни повідомляються акціонерам через авторизовану електронну систему та/або депозитарну систему України.

Окрім наведених вище правил, до публічних акціонерних товариств встановлена вимога надіслання повідомлення з проектом порядку денного та проектами рішень з питань, які входять до нього, оператору організованого фондового ринку, а також публікації на сайті товариства чи сайті, вказаному акціонерами, у разі скликання зборів з їх ініціативи.

Окремий розділ Порядків, затверджених Комісією, врегульовує особливості призначення представників акціонерів (при всіх способах проведення зборів) та уповноважених осіб (при очних та електронних зборах) осіб, якими набуто права на акції.

Довіреність, видана фізичною особою, на право участі та голосування на загальних зборах, посвідчується посадовими особами, які вчиняють нотаріальні дії, нотаріусом або депозитарною установою. Акціонер може призначити представника на певний строк або безстроково та надати йому завдання щодо голосування з питань порядку денного, яке становить невід'ємну складову довіреності. За відсутності завдання представник голосує на власний розсуд.

Відповідні довіреності на право участі та голосування у дистанційних зборах посвідчуються депозитарними установами у формі електронного

документу тільки від довірительів, які є депонентами відповідної установи та у разі обліку акцій такого товариства в останній на рахунку у цінних паперах такого депонента.

Натомість представником акціонера на очних та електронних зборах може виступати депозитарна установа, яка здійснює обслуговування рахунку акціонера у цінних паперах, на якому обліковуються акції товариства, належні акціонеру за умови передбачення відповідної умови у договорі, укладеному між ними. У разі представництва акціонера депозитарною установою, остання несе відповідальність за достовірність поданих даних у відповідності до письмового волевиявлення акціонера. У випадку наявності в акціонера рахунків у декількох депозитарних установах, кожна з останніх виступає представником такого акціонера чи акціонерів-співвласників та взаємодіє у частині реєстрації та участі у зборах з авторизованою електронною системою виключно у рамках того обсягу акцій, права на які обліковуються на рахунку, який обслуговується відповідною установою.

При електронних зборах або ж у випадку участі представника акціонера в очних зборах шляхом електронного голосування відомості про останнього вказуються у переліку акціонерів, які мають право участі у зборах, та у системі депозитарного обліку. Відповідна інформація вноситься депозитарною установою до системи депозитарного обліку після подання належним чином оформленої документації, яка підтверджує повноваження представника, та подання акціонером відповідного розпорядження.

У разі набуття іншою особою права за акціями, які належать акціонеру, та внесення відповідної інформації до системи депозитарного обліку, право участі та голосування на зборах реалізується шляхом електронного заочного голосування з використанням засобів авторизованої електронної системи. У такій ситуації право реєстрації, безпосередньої участі та голосування на зборах здійснює особа, яка набула права за акціями. У разі часткової передачі прав за акціями акціонер/його представник реалізує відповідні права за залишковою частиною голосів.

Невнесення даних про особу до системи депозитарного обліку позбавляє її права бути представником та реалізовувати відповідні права через авторизовану електронну систему.

Досліджуваними Порядками допускається видача акціонером довіреності декільком представникам. За таких умов регулюються певні особливості участі та голосування у зборах:

- акціонер у будь-якому разі має право взяти участь у зборах замість представника;

- акціонер у будь-який момент до завершення строку, відведеного для реєстрації учасників, має право замінити чи відкликати представника, повідомивши про це депозитарну установу та товариство (при дистанційних зборах), реєстраційну комісію (при очних зборах), або ж взяти участь особисто, за виключенням участі представника акціонера/акціонерів з використанням засобів автоматизованої електронної системи шляхом електронного заочного голосування. Відкликання або заміна акціонером представника зумовлює обов'язок особи, повноважної взаємодіяти з автоматизованою електронною системою, внести такі зміни до останньої. За таких обставин представник позбавляється права участі у зборах, а його реєстрація скасовується. При очних зборах новий представник може пройти реєстрацію виключно у місці проведення зборів;

- при участі в електронних зборах або ж в очних зборах шляхом електронного голосування право участі та голосування реалізовує та особа, яка пройшла реєстрацію першою. У разі розділення акціонером належних йому голосів між декількома представниками, відповідні відомості вносяться до переліку акціонерів та відображаються у системі депозитарного обліку. Логічно, що при розділенні голосів кожен представник голосує у межах відведеної йому кількості останніх. Якщо особа, яка представляє акціонера за частиною голосів, пройшла реєстрацію першою, то реєстрація іншого представника, який має право голосу за всіма акціями, належними акціонеру, відбувається за залишковою

частиною шляхом різниці між загальною кількістю голосів та тією, за якою реєстрацію представника вже проведено. Першочергове право участі у зборах має акціонер, незалежно від того, хто першим пройшов реєстрацію через автоматизовану електронну систему. У такому випадку реєстрація представника скасовується;

- при поданні бюлетенів декількома представниками депонента (у дистанційних зборах), проводиться реєстрація того представника, якому пізніше видана довіреність. Якщо ж довіреність була видана одночасно декільком представникам, застосовується правило першості подання бюлетеня;

- у будь-якому зі способів проведення зборів особа, яку виявив намір уповноважити акціонер на участь у зборах, повинна завчасно проінформувати про наявність конфлікту інтересів у межах реалізації права голосу. Потенційний представник вважається таким, що має конфлікт інтересів у будь-якому з наступних випадків: володіє контрольним пакетом акцій відповідного товариства або перебуває під контролем такого власника; входить до складу наглядової ради, виконавчого органу чи ради директорів товариства, юридичної особи, яка є акціонером останнього з контрольним пакетом акцій, або юридичної особи, яка перебуває під її контролем; є ключовим партнером чи працівником з аудиту будь-якої з вищеперелічених юридичних осіб; має родинні відносини з будь-якою фізичною особою, з вказаного переліку. Окрім цього, потенційний представник зобов'язаний надати акціонеру відомості про будь-які факти, необхідні для оцінки ризиків та прийняття рішення щодо уповноваження відповідної особи;

- представника не обмежують у можливості представництва більше ніж одного акціонера. При цьому, він може по-різному голосувати за кожного акціонера.

На підставі переліку акціонерів проводиться реєстрація останніх та/або їх представників. В очних зборах перед реєстрацією акціонерів, яку проводить реєстраційна комісія у місці їх проведення, здійснюється ідентифікація акціонерів в автоматизованій електронній системі або реєстраційною комісією. На час

проведення зборів повноваження реєстраційної комісії можуть передаватися за договором депозитарній установі або Центральному депозитарію. Слід зауважити, що реєстрація акціонерів автоматизованою електронною системою та реєстраційною комісією відбувається одночасно. На підставі реєстрації за місцем проведення зборів формується протокол, а у випадку реєстрації з використанням автоматизованої електронної системи — електронний протокол про підсумки реєстрації. Акціонер/його представник позбавляється права участі у зборах, якщо він не пройшов реєстрацію.

При проведенні електронних зборів реєстрація акціонерів проводиться автоматизованою електронною системою з дати, часу початку до дати, часу закінчення голосування, які визначені у повідомленні. Допускається можливість дострокової реєстрації акціонера до її початку, однак після завантаження переліку акціонерів в авторизовану електронну систему.

Реєстрація акціонерів/їх представників для участі у дистанційних зборах здійснюється шляхом направлення останніми на електронну пошту депозитарної установи бюлетенів для голосування. Якщо депозитарна установа відмовила у прийнятті бюлетеня, акціонер/його представник може направити таку відмову, сам бюлетень, документи, які ідентифікують особу, та підтверджують її повноваження, на електронну пошту, вказану у повідомленні у період часу до завершення голосування. Копія такої відмови одночасно надсилається Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Аналіз відповідних документів у межах своєї компетенції здійснюють реєстраційна та лічильна комісії.

З одних і тих самих питань допускається надіслання лише одного бюлетеня. Після отримання бюлетенів депозитарна установа перевіряє:

- чи є особа, яка їх підписала, депонентом відповідної установи, а також чи наявний на рахунку останнього обсяг акцій, зазначений у бюлетені;
- документи, які підтверджують повноваження представника;
- бюлетені на відсутність/наявність ознак їх недійсності.

Після цього, депозитарна установа зводить та подає Центральному депозитарію відомості щодо осіб, які подали бюлетені, та голосування по питаннях порядку денного. Наступного робочого дня після проведення зборів депозитарна установа надсилає Центральному депозитарію сканкопії/електронні копії документів, які підтверджують повноваження представників, бюлетені, стосовно яких зазначається наявності факт визнання їх недійсними або наявність ознак для визнання недійсними.

У свою чергу, Центральний депозитарій інформує депозитарні установи у відповідності до переліку акціонерів про необхідність направлення отриманих та прийнятих бюлетенів для подальшого опрацювання депозитарною установою. Про отримання депозитарною установою бюлетенів акціонери повідомляються протягом одного робочого дня з моменту їх одержання на їх електронні пошти.

На підставі отриманих від депозитарних установ документів, Центральний депозитарій консолідує інформацію у перелік акціонерів та надсилає його разом з документами, одержаними від депозитарних установ, особі, уповноваженій на взаємодію з Центральним депозитарієм.

За результатами відповідних документів реєстраційна комісія протягом одного робочого дня складає протокол про підсумки реєстрації акціонерів/їх представників.

Порядок проведення загальних зборів, окрім Закону № 2465-IX, статуту та рішень останніх, врегульовується Порядками № 596, № 236, № 595.

Очні збори проводяться на території України за адресою місцезнаходження товариства, зареєстрованою на момент публікації повідомлення про скликання зборів. Виключенням з даного правила є випадок, коли на момент прийняття рішення про скликання зборів власниками 100 % акцій є особи без громадянства, іноземці, міжнародні організації та/або іноземні юридичні особи.

Товариство повинно опублікувати на своєму сайті (у разі скликання зборів акціонерами – на сайті, вказаному останніми) відомості щодо загальної кількості акцій та обсяг голосуючих акцій на момент складення переліку акціонерів не

пізніше 23 години останнього робочого дня перед днем проведення зборів. При скликанні зборів акціонерами вказані відомості надаються їм Центральним депозитарієм.

НКЦПФР та акціонер/акціонери, які сукупно володіють 5 і більше відсотками голосуючих акцій, для здійснення нагляду за реєстрацією акціонерів, фактичним проведенням зборів та голосуванням, призначити своїх представників, про що товариство повідомляється у письмовій формі до початку реєстрації акціонерів.

Дійсний строк проведення загальних зборів повинен відповідати тому, який був зазначений у повідомленні.

За загальним правилом головуючого та секретаря зборів обирають загальні збори, якщо інше не передбачено статутом.

Як вже зазначалось, акціонер може брати участь в очних зборах дистанційно шляхом використання авторизованої електронної системи, за допомогою якої забезпечуються й можливість участі в обговоренні з питань порядку денного.

За рішенням загальних зборів або особи, яка їх скликає, може проводитись фіксація розгляду окремого питання або всього перебігу загальних зборів з використанням технічних засобів.

Черговість розгляду питань порядку денного зборів допускається за умови прийняття відповідного рішення 3/4 голосів акціонерів. Кваліфікована більшість аналогічно вимагається при оголошенні перерви у зборах до наступного дня. У разі оголошення такої перерви повторна реєстрація акціонерів не здійснюється. Слід зауважити, що оголошення перерви допускається не більше трьох разів.

Загальні збори голосують виключно з питань, включених до порядку денного, окрім випадку непроведення голосування у зв'язку з неприйняттям рішення з пов'язаного питання або прийняттям взаємовиключного рішення.

Аналогічні приписи містяться і в Порядку № 595 стосовно електронних зборів, за виключенням окремих моментів, пов'язаних зі специфікою відповідного способу проведення зборів. Мова йде про сам формат, який на відміну від очних зборів, є суто електронним. Окрім цього, головуючого та секретаря зборів обирає особа, яка скликає збори. Особами, повноважними взаємодіяти з автоматизованою електронною системою, можуть бути визначені головуючий та секретар. Також варто зауважити, що при проведенні електронних зборів забороняється оголошення перерви та зміна черговості питань порядку денного.

При проведенні дистанційних зборів головуючого та секретаря зборів призначає також особа, яка скликає збори, якщо інше не встановлено статутом.

Голосування на дистанційних зборах починається з моменту публікації на сайті бюлетеня для голосування і закінчується о 18 годині дня, вказаного у повідомленні про проведення зборів.

При дистанційних зборах, як і при електронних, забороняється зміна черговості питань порядку денного та оголошення перерви.

Після детального аналізу способів проведення загальних зборів, доцільно точково дослідити окремі особливості їх організації та проведення загалом.

Першочергово варто зазначити про скорочену процедуру скликання позачергових загальних зборів акціонерів, передбачену ч.1 ст.45 Закону України «Про акціонерні товариства», яка досліджувалась у межах першого розділу. На підставі аналізу проблем, які виникають на практиці у зв'язку з застосуванням скороченої процедури, запропоновано замінити словосполучення «якщо цього вимагають інтереси товариства» чіткими підставами, за яких допускається проведення зборів за скороченою процедурою. До таких підстав пропонується віднести необхідність прийняття рішень, неприйняття або несвоєчасне прийняття яких може мати наслідком неплатоспроможність товариства або ж потребу у вчиненні правочинів із заінтесованістю та значних правочинів.

Особливості проведення загальних зборів, в яких беруть участь акціонери - власники 100 відсотків голосуючих акцій, врегульовуються статтею 59 Закону № 2465-IX. У такому випадку акціонериможуть прийняти будь-яке рішення з питань, віднесених статутом та/або законом до компетенції загальних зборів. Важливо, що такі рішення оформлюються у вигляді протоколу, який підписується усіма акціонерами.

Частиною другою відповідної статті визначаються вимоги, за умови додержання яких таке рішення вважається дійсним, якщо:

- у порядку, визначеному законодавством про депозитарну систему України, складено реєстр акціонерів на момент проведення загальних зборів;
- акціонери, які взяли участь у загальних зборах, згідно з реєстром, володіють 100 % голосуючих акцій;
- протокол зборів підписаний всіма акціонерами.

У разі проведення зборів за вищевикладених обставин вимоги щодо порядку їх скликання та проведення, встановлені статтями 40-57 Закону, не застосовуються.

Окреслені приписи законодавства застосовуються також при проведенні всіма акціонерами спільного зібрання з виористанням засобів телекомунікаційного зв'язку.

Статтею шістдесятою Закону визначаються риси проведення загальних зборів товариством з одним акціонером. Аналогічно з попередньою ситуацією, не застосовуються приписи, визначені статтями 40-57 Закону. У свою чергу, визначені ст.39 Закону повноваження зборів здійснюються одноособово акціонером. Такий акціонер приймає рішення з питань, віднесених до компетенції зборів, які оформлюються у формі письмового рішення, яке має аналогічний протоколу зборів статус.

З огляду на специфіку одноосібного управління, при обранні персонального складу ради директорів або наглядової ради кумулятивне голосування не застосовується.

У межах даного підрозділу варто підвести наступні підсумки.

Закон України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 року спрямований на вдосконалення та подальшу гармонізацію корпоративного законодавства шляхом: запровадження механізмів електронного голосування та дистанційних зборів; приведення низки норм останнього у відповідності до законодавства ЄС; забезпечення можливості обрання одно- або дворівневої структури управління в акціонерних товариствах; унормування відповідальності посадових осіб товариства.

Повноваження загальних зборів щодо вирішення питань, віднесених до виключної компетенції останніх, не можуть передаватися іншим органам товариства. При цьому, загальні збори обмежені можливістю вирішення будь-яких питань товариства, за винятком віднесених до виключної компетенції інших органів.

Право брати участь у загальних зборах мають особи, включені до переліку акціонерів, або їх представники. Окрім цього, допускається участь інших осіб, запрошених особою, яка скликає загальні збори.

За два робочі дні до моменту проведення зборів формується вказаний перелік акціонерів станом на 23 годину робочого дня. Акціонер може подати товариству вимогу про надання даних з приводу його включення до переліку акціонерів. Після складення реєстру акціонерів не допускається внесення змін до нього.

Позачергові загальні збори можуть скликатися радою директорів або наглядовою радою, акціонерами, які є власниками 5 і більше відсотків голосуючих акцій, виконавчим органом (у дворівневій структурі за необхідності вчинення значного правочину або порушення провадження про визнання товариства банкрутом). На наш погляд, до підстав скликання виконавчим органом загальних зборів при дворівневій структурі управління варто також віднести вчинення правочинів з заінтересованістю, що логічно з правової суті останніх.

Особа, яка скликає загальні збори, діє за наступним алгоритмом: затверджує повідомлення про проведення зборів; визначає спосіб проведення зборів; обирає головуєчого та секретаря зборів, якщо відповідна функція не віднесена до повноважень іншої особи статутом.

Окрім цього, не пізніше ніж за 24 години до дати проведення зборів особа, яка їх скликає, приймає рішення про обрання персонального складу реєстраційної комісії та лічильної комісії (у разі її передбачення статутом).

Якщо наглядова рада чи рада директорів на вимогу акціонерів з законодавчо допустимою кількістю голосів не прийняла рішення про скликання позачергових зборів протягом 10 днів з моменту одержання вимоги або прийняття рішення про відмову, акціонери можуть провести такі збори самостійно, протягом 90 днів, які відраховуються від моменту направлення ними вимоги про скликання товариству. Окрім цього, рішення про відмову у скликанні акціонери можуть оскаржити до суду. Цікавим у даному плані є досвід скликання зборів акціонерами у країнах-членах ЄС, проаналізований у межах попереднього розділу, де останні мають право звернутися з клопотанням про організацію зборів за рахунок товариства до суду чи національного реєстратора компаній. Відповідна процедура була б доцільною до застосування її у вітчизняних акціонерних товариствах, з огляду на те, що вирішення питань діяльності товариства складає не виключно інтерес акціонерів-ініціаторів зборів, а й самого товариства та інших акціонерів, відповідно справедливо покласти фінансова забезпечення таких зборів на саме товариство. Залучення суду чи реєстратора до вирішення відповідного питання не можна вважати втручанням у господарську діяльність компанії, а навпаки позитивною практикою, враховуючи те, що останніми надаватиметься оцінка необхідності скликання зборів саме інтересами товариства, а не окремою групою акціонерів.

У разі скликання позачергових зборів радою директорів або наглядовою радою, останні повинні відбутись протягом 45 днів з моменту одержання вимоги.

Важливим етапом в організації загальних зборів є повідомлення акціонерів про скликання зборів, оскільки саме недодержання встановлених законом та статутом компанії вимог до відповідної процедури є підставою для визнання недійсними рішень, прийнятих на таких зборах.

Кожному акціонеру, вказаному у переліку акціонерів, надсилається повідомлення, яке повинно бути складене у відповідності до вимог про депозитарну систему України. Відповідне повідомлення надсилається датою, встановленою особою, яка скликає збори, яка повинна бути принаймні за 30 днів до дати проведення зборів, а у випадку застосування скороченої процедури - за 15 днів. Такі ж строки застосовуються до оприлюднення повідомлення на законодавчо визначених ресурсах та надіслання його іншим повноважним особам.

Спосіб надіслання повідомлення та проєкту порядку денного визначається радою директорів або наглядовою радою, якщо один з відповідних органів виступає особою, яка скликає збори. Якщо ж збори скликаються акціонерами відповідні документи надсилаються через депозитарну систему України.

Вимоги до обов'язкових реквізитів повідомлення встановлюються ч.2 ст.47 Закону, а також Порядками № 595, 596 та 236, затвердженими НКЦПФР, у залежності від способу проведення зборів, та були проаналізовані у межах даного підрозділу.

Окрім цього, повідомлення про проведення зборів, відомості щодо загальної кількості акцій та голосуючих акцій на момент фіксації переліку осіб, яким надсилається повідомлення, а також перелік документів, які повинен надати акціонер/його представник для участі у зборах, повинні бути розміщені на сайті товариства, або іншому сайті, визначеному акціонерами, у випадку скликання зборів останніми. Повідомлення також розміщується товариством або акціонерами у базі даних особи, яка від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків здійснює діяльність з оприлюднення регульованої інформації.

Додатково ініціатор загальних зборів надсилає повідомлення оператору організованого ринку капіталу, де акції товариства допущені до торгів.

При цьому, відповідні вимоги до процедури повідомлення про проведення зборів не застосовуються до приватних акціонерних товариств, у яких одна особа прямо чи опосередковано володіє 100 відсотків акцій.

Акціонерам гарантується право внесення пропозицій стосовно питань, включених до проекту порядку денного загальних зборів та нових кандидатів органів товариства. Щодо ради директорів або наглядової ради, останні за загальним правилом теж можуть подавати пропозиції до проекту порядку денного за умови, що інше не визначено установчим документом компанії.

Строк подання пропозицій стосовно кандидатів до органів товариства – не пізніше ніж за 7 днів до дати проведення зборів, щодо інших питань порядку денного – не пізніше ніж за 20 днів до дати зборів.

Включення нових питань до проекту порядку денного відбувається шляхом подання пропозиції з відповідними проектами рішень, що не стосується кумулятивного голосування.

При поданні пропозицій щодо кандидатів до складу наглядової ради повинні зазначатись відомості про те, чи він пропонується на посаду незалежного директора, чи є представником акціонера/акціонерів. При поданні кандидатів до складу ради директорів у пропозиції вказується на яку посаду члена ради директорів він пропонується. Відповідна інформація зазначається й у бюлетенях для голосування.

Серед обов'язкових реквізитів пропозиції до проекту порядку денного зборів є дані про акціонера, який її подає, кількість, тип та/або клас належних останньому акцій, зміст самої пропозиції, а також кількість, тип та/або клас акцій, якими володіє особа, що пропонується акціонером до складу органів товариства. У разі незазначення відповідних реквізитів або подання пропозиції поза межами встановленого строку приймається рішення про відмову у її включенні до порядку денного.

Прийняття рішення про включення пропозицій та затвердження порядку денного здійснюється особою, яка скликає збори, не пізніше ніж за 15 днів до їх проведення, а в частині кандидатів - не пізніше ніж за 4 дні.

Не вимагається прийняття рішення про включення пропозицій акціонерів з 5 і більше відсотками голосуючих акцій, наглядової ради або ради директорів, оскільки останні вважаються автоматично включеними за умови дотримання вищеперелічених вимог.

У частині врегулювання особливостей призначення акціонером представника варто відзначити вагомні новели Закону № 2465-ІХ, у порівнянні з попередньою версією Закону України «Про акціонерні товариства» від 2008 року. Так, тепер акціонер не може замінити або відкликати свого представника у будь-який момент, а обмежений терміном – до закінчення строку реєстрації учасників. Вперше закріплюється можливість представництва депозитарною установою акціонера на зборах.

З урахуванням запровадження електронного та дистанційного способів проведення зборів окреслено особливості участі у зборах та голосування у випадку одночасної явки акціонера та його представника або ж декількох представників.

Окрім цього введено поняття потенційного представника та передбачено обов'язок повідомлення ним про конфлікт інтересів з чітким окресленням підстав, за яких він наявний. Також встановлена вимога повідомлення таким представником будь-яких інших фактів, які мають значення при вирішенні акціонером питання про уповноваження його на представництво.

Особливості реєстрації та ідентифікації акціонерів, досліджені у межах даного підрозділу, врегульовані у відповідності до способу, в який проводяться збори. Так, ідентифікація та реєстрація акціонерів проводиться або реєстраційною комісією, або в авторизованій електронній системі.

Загальні положення щодо порядку проведення загальних зборів врегульовуються ст.52 Закону. Відповідний порядок також визначається у статуті

товариства та рішення самих зборів. Окрім цього, загальні збори можуть затвердити положення про загальний регламент їх роботи або окремий для кожних загальних зборів. Відповідний порядок хоча й має спільні знаменники для усіх трьох способів проведення зборів, однак містить й відмінності, зумовлені форматом проведення зборів, серед яких: віднесення функції призначення головуєчого та секретаря до повноважень загальних зборів (при очних зборах) чи особи, яка їх скликає (при електронних і дистанційних); заборона зміни черговості питань та оголошення перерви (при електронних та дистанційних зборах) тощо.

На наш погляд, не до кінця логічним з точки зору техніки нормотворення є виведення дистанційних зборів в окрему статтю 58 Закону, в той час коли очні та електронні збори окреслені в межах загального розділу про загальні збори акціонерів. Так, дійсно, між очними та електронними зборами дещо більше точок дотику з огляду на можливість прийняття так званої електронної участі й в очних зборах. Проте дистанційні збори також за багатьма ознаками перетинаються з електронними зборами. Зазначене на практиці може вносити певні труднощі у розумінні відповідного способу проведення зборів. Тому вважаємо за доцільне внести зміни до Закону № 2465-IX в частині окреслення у межах загального розділу про загальні збори акціонерів основних особливостей організації та проведення дистанційних зборів за аналогією з електронними зборами, без деталізації вузьких аспектів, оскільки такі деталізуються по кожному способу проведення зборів у Порядках їх скликання та проведення № 236, 595, 596, затверджених НКЦПФР.

На підставі проведеного у межах даного підрозділу дослідження варто підвести наступні підсумки.

Аналіз положень Закону України «Про акціонерні товариства» та підзаконних актів НКЦПФР дозволяють стверджувати, що вітчизняне корпоративне законодавство перебуває на етапі інтенсивної адаптації до стандартів ЄС. Законодавець зробив суттєвий крок у напрямку цифровізації

корпоративного управління, закріпивши електронні та дистанційні форми загальних зборів акціонерів, а також механізми гнучкого управління шляхом можливості обрання одно- та дворівневої структури. Поряд з цим, швидкий темп реформування без належної гармонізації до українських реалій спричинив низку колізій, прогалин і техніко-юридичних неточностей, які створюють ризики як для акціонерів, так і для стабільності корпоративних відносин загалом.

Так, електронна та дистанційна форми проведення загальних зборів акціонерів відповідають тенденціям, закріпленим у Директиві 2007/36/ЄС, що свідчить про адаптацію корпоративного управління до цифрової епохи. Проте вітчизняне законодавство потребує гармонізації з європейськими стандартами з урахуванням недоліків нормативного та практичного характеру, зокрема, у частині процедурної деталізації, технічного забезпечення та правових гарантій акціонерів.

Ключова проблематика, висвітлена у межах даного підрозділу, полягає у наступних моментах:

- фрагментарність правового регулювання, формалізм та надмірна деталізація процедур. Так, у Законі міститься окрема стаття для регулювання дистанційних зборів, хоча механізм останніх значною мірою перетинається з електронними, що породжує правову невизначеність та ускладнює правозастосування. Окрім цього, нормативно визначені вимоги щодо повідомлень, порядку денного, бюлетенів, взаємодії з депозитарними установами є громіздкими та ускладнюють реалізацію прав акціонерів, особливо міноритарних;

- недостатня правова визначеність питань ідентифікації акціонерів як резидентів, так і нерезидентів;

- проблеми автентифікації, технічних збоїв та потенційної фальсифікації результатів голосування, які полягають у відсутності законодавчо врегульованого єдиного технічного стандарту для електронних систем та, як наслідок, можуть зумовити судові спори, у тому числі, оскарження рішень загальних зборів;

- електронна форма зборів повинна забезпечити максимальну прозорість, інклюзивність та технічну доступність, що зумовлює необхідність спрощення алгоритмів доступності та належної цифрової освіти акціонерів. В протилежному випадку, електронна форма загальних зборів акціонерів залишатиметься формальною альтернативою;

- фінансова відповідальність за скликання зборів. Перекладання витрат на проведення загальних зборів на акціонерів, які ініціюють збори, є некоректним та порушує баланс інтересів, оскільки стратегічні питання діяльності товариства мають значення не лише для окремих акціонерів, а й для самого товариства та всього корпоративного складу останнього.

Задля вирішення даних проблем відповідно пропонуємо:

- уніфікувати правові норми щодо дистанційних та електронних загальних зборів акціонерів шляхом об'єднання їх у межах одного розділу Закону та залишивши деталізацію технічних моментів на рівні підзаконних нормативно-правових актів, що усуне дублювання норм та спростить правозастосування останніх;

- стандартизувати механізм ідентифікації акціонерів шляхом запровадження єдиного державного реєстру акціонерів як учасників електронних зборів. Відповідний реєстр повинен бути інтегрований із системою кваліфікованих електронних підписів та депозитарною системою, що забезпечить прозорість, унеможливить дублювання й дозволить акціонерам, особливо міноритарним, підтверджувати свою участь без додаткових бар'єрів. При цьому, варто відмітити, що використання КЕП як єдиного інструменту ідентифікації не забезпечує універсальності та доступності, коли мова йде для іноземних інвесторів, у зв'язку з чим доцільно розширити інструменти ідентифікації шляхом можливості використання міжнародних засобів ідентифікації (наприклад, eIDAS для акціонерів-нерезидентів), що підвищить привабливість українського фондового ринку.

- впровадити на рівні регламентів, які регулюють функціонування автоматизованої електронної системи Центрального депозитарію цінних паперів, механізми обов'язкової технічної підтримки (гаряча лінія, онлайн-чат) для акціонерів під час проведення електронних загальних зборів, що гарантуватиме реальну, а не формальну участь акціонерів, а також унормувати незалежний аудит електронних систем голосування, алгоритми архівації та захисту даних, кримінальну відповідальність за несанкціоноване втручання в електронну систему;

- створити систему підвищення цифрової грамотності акціонерів шляхом запровадження освітніх програм та спрощених інструкцій для акціонерів, особливо міноритарних, що сприятиме побудові ефективного та системного діалогу між НКЦПФР та акціонерами, зменшенню кількості процедурних помилок і судових спорів, та, як наслідок, формуватиме дієвий механізм корпоративного управління у цифровій площині та розвиток електронної форми загальних зборів на практиці;

- внести зміни до акціонерного законодавства у частині механізму фінансування загальних зборів, а саме – покладення витрат на проведення загальних зборів, скликаних акціонерами з пакетом акцій від 5 %, на товариство з подальшою можливістю компенсації у разі зловживань, що узгоджується з практикою ЄС та відповідає принципу рівності акціонерів.

2.1.2 Процедурні питання організації та проведення загальних зборів інших юридичних осіб корпоративного типу

Важливим кроком у вдосконаленні корпоративного законодавства у напрямку адаптації до європейських стандартів стало прийняття у 2018 році Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Оскільки товариства з обмеженою відповідальністю є найбільш поширеною організаційно-правовою формою юридичних осіб корпоративного типу, у межах

даного підрозділу обрано для дослідження процедури організації та проведення загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю.

Передумовою ухвалення відповідного Закону стала необхідність налагодження взаємодії між учасниками та органами управління з метою забезпечення системи ефективного корпоративного управління у відповідності до міжнародних та національних приписів останнього, впровадження гнучких механізмів ведення справ товариства та відповідно створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвесторів у вітчизняний бізнес.

Наступним, не менш вагомим кроком на шляху реформування законодавства про товариства з обмеженою відповідальністю стало внесення змін до профільного Закону шляхом прийняття у 2022 році Закону № 2465-IX, з якого імплементовано окремі положення з правового регулювання акціонерних товариств у відношенні до товариств з обмеженою відповідальністю.

Враховуючи викладене, дослідження процедури організації та проведення загальних зборів учасників доцільно проводити крізь призму відповідних змін.

Першочергово, варто зауважити, що попри те, що у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» чітко не передбачено поділу загальних зборів на чергові та позачергові, однак відповідне вбачається з комплексного аналізу ст.31 Закону. Так, частиною другою вказаної статті визначено обов'язкове скликання річних загальних зборів щорічно протягом 6 місяців року, наступного за звітним. Натомість, частиною першою тієї ж статті визначаються суб'єкти скликання загальних зборів без прив'язки до терміну річні, що дозволяє стверджувати про можливість скликання і позачергових зборів. Ініціаторами скликання зборів можуть виступати: виконавчий орган, наглядова рада або рада директорів (остання в контексті останніх змін, внесених Законом № 2465-IX), учасник/ учасники, які володіють в сукупності 10 або більше відсотками статутного капіталу товариства на день подання вимоги.

Цікавою новелою у межах річних загальних зборів стало включення Законом № 2465-IX обов'язку внесення до їх порядку денного питання про

розподіл чистого прибутку товариства, виплату та розмір дивідендів. З даного приводу слід зауважити, що попри таку імперативну норму, примусити учасників взяти участь у зборах неможливо, якщо вони не мають відповідного наміру. Аналогічна ситуація і з розглядом питань про виплату дивідендів, розподіл чистого прибутку, а тим більше з ухваленням рішень з останніх. Однак така норма зобов'язує виконавчий орган вчинити дії, необхідні для скликання зборів та внесення до порядку денного окреслених питань. У свою чергу, загальні збори ухвалюють рішення з вказаних питань на власний розсуд.

Окремі підстави скликання загальних зборів учасників визначаються Законом, однак додаткові підстави можуть встановлюватись учасниками у статуті. Так, окрім законодавчо встановленої вимоги скликання річних загальних зборів, виконавчий орган згідно з приписами ч.3 ст.31 Закону, повинен скликати загальні збори, якщо вартість чистих активів товариства знизилася більше ніж на 50 % у порівнянні з таким показником на кінець попереднього року. В такому випадку загальні збори повинні відбутися протягом 60 днів з дня зниження, а їх порядок денний таких зборів має включати питання щодо ліквідації товариства, зменшення статутного капіталу або інших заходів, які доцільно вжити для покращення фінансового стану товариства, серед яких: внесення учасниками додаткових вкладів, збільшення статутного капіталу товариства шляхом прийняття до складу учасників третіх осіб тощо. Якщо наслідком порушення виконавчим органом відповідного обов'язку стало визнання товариства банкрутом до закінчення трирічного строку з дня зниження вартості чистих активів, члени виконавчого органу несуть субсидіарну відповідальність солідарно за зобов'язаннями товариства у відповідності до правил, встановлених статтями 543, 544 Цивільного кодексу України. Члени виконавчого органу звільняються від відповідальності за невиконання такого обов'язку, якщо доведуть, що голосували за рішення про скликання зборів або не знали і не мали знати про зниження вартості чистих активів товариства.

Доцільно звернути увагу, що законодавець, визначаючи підставою обов'язкового скликання зборів при погіршенні майнового стану товариства прив'язується не до даних останньої річної фінансової звітності товариства, а до вартості чистих активів товариства. Відповідний підхід, на наш погляд, ж цілком обґрунтованим, оскільки, як слушно зазначив Ю.Ю. Попов, дійсний стан товариства може й не відобразитись у фінансовій звітності компанії у результаті бездіяльності чи винних дій менеджменту [86, с.223].

Скликання зборів з інших підстав, визначених статутом товариства, має наступний порядок. Ініціатор скликання загальних зборів учасників подає у письмовій формі відповідну вимогу виконавчому органу з одночасною пропозицією щодо порядку денного. Якщо ініціатором виступає учасник обов'язковим реквізитом вимоги є дані щодо розміру його частки у статутному капіталі товариства. Виконавчий орган, окрім питань порядку денного, запропонованих ініціатором зборів, може включити до останнього додаткові питання з метою одночасного вирішення питань на одних зборах, а не скликання окремих. При цьому, використання законодавцем терміну «додаткові питання» підтверджує пріоритетність першочергового розгляду питань, запропонованих ініціатором, а вже потім тих, що включені виконавчим органом.

На виконавчий орган покладається обов'язок у межах двадцятиденного строку з моменту отримання вимоги вчинити всі необхідні дії для скликання зборів. У разі відмови у скликанні зборів, виконавчий орган повинен протягом 5 днів з моменту отримання вимоги повідомити у письмовому порядку учасників, які її подали, з аргументацією причин відмови (ч.6 ст.31 Закону).

Частиною дев'ятою статті 31 Закону встановлена можливість самостійного скликання зборів ініціаторами останніх у випадку неотримання учасниками повідомлення про скликання протягом 10 днів з моменту, коли товариство отримало чи мало отримати вимогу. За таких умов, обов'язки щодо організації зборів, визначені ст.32 Закону, переходять на учасників товариства, які ініціювали

збори. Іншими словами, вказаною нормою встановлюються наслідки невиконання виконавчим органом вимоги про скликання зборів.

Зі змісту викладеної норми, а також Постанови Касаційного господарського суду від 24.06.2021 року у справі № 910/10275/20, варто зробити висновок, що встановлені законодавцем умови початку перебігу строку у частині направлення повідомлення про скликання зборів, який пов'язаний не тільки з моментом отримання вимоги, й з моментом коли товариство мало її отримати, направлені на гарантування добросовісного виконання товариством обов'язку отримати таку вимогу, задоволити її та організувати збори. Як наслідок, початок перебігу строку надіслання товариством повідомлення про скликання зборів учасникам безпосередньо залежить від дати направлення учасником вимоги та строку поштового обігу, з якого можна встановити момент, коли саме товариство мало отримати вимогу. Зазначене свідчить про те, що строк надіслання товариством повідомлення учасникам про скликання зборів не пов'язаний з моментом повернення поштовою установою рекомендованого відправлення у зв'язку з закінченням терміну зберігання. Відповідний підхід є виправданим, з огляду на те, що саме невиконання товариством обов'язку своєчасно отримувати поштову кореспонденцію або ж свідоме ухилення від його виконання спричинило повернення відправлення за закінченням терміну зберігання [131].

Частиною десятою ст.31 Закону закріплено можливість прийняття загальними зборами рішення з будь-якого питання без дотримання вимог у частині порядку скликання та повідомлення, якщо участь у зборах взяли всі учасники товариства, які надали згоду на розгляд відповідних питань.

Порядок скликання загальних зборів визначений ст.32 Закону. Зі змісту вказаної статті вбачається наступна хронологія скликання загальних зборів:

- виконавчий орган не менше ніж за 30 днів до планової дати зборів повинен повідомити учасників про їх проведення шляхом направлення повідомлення, яке має включати: дату, час, місце проведення, порядок денний, а також нову

редакцію статуту – у разі внесення змін до нього, поштовим відправленням з описом вкладення (ч.3);

- кожен учасник товариства може подати пропозиції з питаннями, які варто включити до порядку денного зборів. Однак питання їх включення вирішується виконавчим органом на власний розсуд. При цьому, пропозиції учасника/учасників товариства, які сукупно володіють 5 або більше відсотками статутного капіталу товариства, вважаються автоматично включеними до порядку денного (ч.7). У межах даної норми варто відзначити зміну, внесену Законом № 2465-ІХ, в частині зменшення порогу, за якого пропозиція учасників до порядку денного вважається автоматично включеною, - з 10 або більше до 5 або більше відсотків статутного капіталу, що, безумовно, покликано забезпечити інтереси міноритарних учасників;

- виконавчий орган не менше ніж за 10 днів до планової дати зборів повинен повідомити учасникам зміни, внесені до порядку денного. З даного приводу слід зауважити, що загалом внесення змін до порядку денного після надіслання товариством повідомлення про проведення зборів забороняється, що є своєрідним запобіжником проти зловживань порядком денним. Однак винятком є включення нових питань у межах гарантованого учасникам частиною сьомою статті 32 права подання пропозицій (ч. 9). Окрім цього, (ч. 10) тієї ж статті передбачено ще одне виключення з даного правила у разі внесення будь-яких змін, але за згодою усіх учасників.

Варто відмітити, що Законом не визначено строку, протягом якого учасники можуть направляти товариству свої пропозиції до порядку денного, натомість встановлено строк виконання обов'язку виконавчим органом щодо повідомлення учасників про зміни до порядку денного. Звісно, є виключення, наведені у попередньому абзаці, але все ж за відсутності умов для їх застосування може трапитись ситуація, коли пропозиція, направлена учасником нібито завчасно, фактично не була прийнята до порядку денного у зв'язку з тривалістю доставки поштового направлення, чекати на яке виконавчий орган не може в силу прямої

вказівки стосовно строків, передбачених ч.8 ст.32 Закону. Звідси вбачаємо за доцільне внести зміни у ч.7 ст.32 Закону шляхом встановлення строку подання учасниками пропозицій – не менше ніж за 15 днів до запланованої дати зборів.

Важливість дотримання процедури належного повідомлення учасників про скликання зборів підтверджується численною судовою практикою, оскільки недодержання відповідних вимог мають наслідком порушення права учасника на управління товариством, що може слугувати підставою для визнання недійсними рішень, ухвалених на таких зборах [119; 122; 131].

Не менш важливим є коректне формулювання порядку денного, що прямо впливає на факт визнання повідомлення учасників належним чи неналежним. Мова йде про розмите формулювання чітких питань або ж приховування останніх під узагальненими фразами, в результаті чого спотворюється або взагалі унеможлиблюється усвідомлення учасниками запропонованих до розгляду питань [86, с.231]. Наслідком таких формулювань є нерозуміння учасниками суті питання порядку денного, що відповідно унеможлиблює підготовку до його розгляду на загальних зборах [98].

У межах процедури скликання загальних зборів на виконавчий орган також покладається обов'язок забезпечення учасників всією необхідною для розгляду питань порядку денного інформацією та документацією за місцезнаходженням товариства у рамках робочого часу.

Варто зауважити, що зі змісту ст.32 Закону вбачається можливість визначення у статуті компанії інших умов порядку скликання загальних зборів, аніж ті, що передбачені законодавцем, що вкотре підтверджує диспозитивність у врегулюванні приватно-правових відносин. Мова йде про можливість визначення іншого органу, уповноваженого скликати збори; встановлення іншого строку та способу повідомлення учасників про скликання зборів, а також іншого строку їх повідомлення про внесення змін до порядку денного; врегулювання іншого порядку забезпечення учасникам умов для ознайомлення з документацією та відомостями, необхідними для розгляду питань.

Окремі питання проведення загальних зборів учасників визначені ст.33 Закону. Частиною першою вказаної статті визначається, що порядок проведення загальних зборів встановлюється статутом компанії та законом.

Учасники мають право брати участь у зборах як особисто, так і через представників (ч. 2 цієї ж статті). Ю. Ю. Попов виділяє наступних осіб, які можуть представляти інтереси учасника у загальних зборах:

- члени органів місцевого самоврядування/державної влади, якщо учасником є територіальна громада або держава;

- члени органів юридичної особи, яка є учасником товариства;

- законні представники юридичної особи, яка є учасником товариства, серед них: уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [93], арбітражний керуючий [54] тощо;

- представники, повноваження яких діяти від імені фізичної особи-підприємця або юридичної особи, вбачаються з відомостей, що містяться у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (графа «Особа, яка має право вчиняти юридичні дії від імені юридичної особи або фізичної особи-підприємця без довіреності, у тому числі підписувати договори, дані про наявність обмежень щодо представництва») [24];

- особи, які наділені повноваженнями представника на підставі довіреності [86, с.236].

У науково-практичному коментарі до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зазначається, що довіреність не повинна включати конкретних дій, які має вчиняти представник з обґрунтуванням неможливості застосування до змісту довіреності приписів ст.1003 Цивільного кодексу України, оскільки довіреність не можна ототожнювати з договором доручення. При цьому, з довіреності має чітко вбачатись, що представник бере участь у загальних зборах від імені учасника [86, с.237]. На наш погляд, таке обмеження є вкрай недоцільним, оскільки не дозволяє реалізувати учасниками

право на уповноваження представника щодо вчинення на загальних зборах конкретних дій. Окрім цього, довіреності є одним з найбільш поширених механізмів при рейдерських захопленнях компаній, що навпаки підтверджує доцільність закріплення на законодавчому рівні можливості надання учасником завдань представнику щодо голосування з питань порядку денного, за аналогією з акціонерними товариствами.

Окрім цього, як слушно зауважує Л.В. Сіщук, частину другу ст.33 варто більш деталізувати у частині доповнення положеннями щодо: процедури повідомлення учасником товариства про призначення, відкликання або заміну представника засобами електронного зв'язку; права призначати представника на певний строк або постійно; права учасника уповноважити декількох працівників на участь та голосування у зборах; права учасника на особисту участь у зборах навіть за умови надання представником довіреності — замість останнього [156, с. 80]. Закріплення на законодавчому рівні порядку реалізації відповідних прав чи обов'язків у контексті представництва учасника має вагомим практичне значення, оскільки впливає на дійсність рішень, прийнятих на загальних зборах, а також на права учасника щодо участі в управлінні товариством.

Способи участі учасників у загальних зборах закріплені у ч. 3 ст. 33 та ст. 35 Закону:

1) очна форма. Тобто класична форма проведення зборів, за яких учасники особисто присутні в одному місці та в один час, які були передбачені повідомленням про скликання зборів, а також при яких відбувається ідентифікація особи учасника чи його представника з метою допуску участі у зборах;

2) очно-заочна форма у режимі відеоконференції, за якого можна бачити та чути одночасно всіх учасників загальних зборів;

3) заочна форма участі:

- із застосуванням інших засобів електронної ідентифікації (відповідний спосіб проведення зборів введений Законом № 2465-IX);

- шляхом використання способів заочного голосування або опитування без персональної участі учасників у зборах.

В той час, коли очна форма зборів є типовою та зрозумілою, то проведення загальних зборів шляхом відеоконференції викликає багато питань, оскільки на законодавчому рівні відсутні вимоги та особливості відповідного формату зборів загалом, а також таких складових останніх як: ідентифікація учасників, процедура голосування та підрахунку голосів. Окрім цього, В.В. Васильєва слушно звертає увагу на застосуванні у Законі терміну «відеоконференція», з якого можна зробити висновок про прив'язку саме до відео, яке, у свою чергу, може слугувати засобом ідентифікації [12, с. 49], однак, звісно, визначальною буде ідентифікація шляхом використання певних механізмів обмеженого та захищеного доступу. У зв'язку з цим, вчена пропонує замінити термін відеоконференція веб-зустріччю, веб-конференцією, онлайн-зборами, оскільки недоцільно прив'язувати ідентифікацію учасника до відеотрансляції зображення [12, с. 50].

З даного приводу, Р. Сабодаш пов'язує коректність застосування вказаних положень Закону з приписами інших нормативно-правових актів, зокрема, тих, якими визначаються вимоги автентифікації та електронної ідентифікації фізичних і юридичних осіб [150, с. 134].

На наш погляд, відсутність деталізації у Законі відповідних вимог першочергово пов'язана з диспозитивним характером останнього, за рахунок чого учасники мають можливість самостійно врегулювати відповідні питання у статуті, що, у свою чергу, слід робити з урахуванням нормативно-правової бази, яка певною мірою визначає особливості відповідної форми участі.

Так, згідно з Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» поняття ідентифікації особи визначається як процедура використання ідентифікаційних відомостей особи зі створених на матеріальних носіях документів та/або електронних даних, внаслідок виконання якої забезпечується точне встановлення фізичної/юридичної особи, представника останньої; під автентифікацією розуміється електронна процедура, за рахунок

якої можна підтвердити електронну ідентифікацію особи, інформаційно-телекомунікаційної або інформаційної системи та/або цілісність і походження електронних даних. Статтею п'ятнадцятою вказаного Закону визначається, що схема електронної ідентифікації має встановлювати низький, середній або високий рівні довіри до засобів електронної ідентифікації, які в них використовуються [144].

З врахуванням викладених норм, Р. Сабодаш вважає за доцільне використовувати такі засоби ідентифікації, які забезпечують середній або високий рівень довіри до них [150, с. 136]. Зазначену позицію підтримує й Л. В. Сіщук [156, с. 80], з чим цілком погоджуємось, оскільки застосування відеоконференції на практиці, попри всі переваги, відкриває можливість зловживань при проведенні зборів у такий спосіб. Так, при очних зборах учасник, без участі якого незаконно проведено загальні збори, мав можливість скасувати рішення, прийняті на останніх шляхом доведення факту перебування в іншому місці на момент їх проведення. Натомість при проведенні зборів шляхом використання відеоконференцзв'язку, процедура фіксації та здійснення якого взагалі не регламентована, спростувати учасником дані щодо його відсутності на зборах набагато важче [9].

З наведеного вбачається, що саме у статуті повинна чітко регламентуватись процедура і способи ідентифікації учасників, їх представників для участі у зборах.

Окрім цього, відсутність у Законі правил ідентифікації особи, яка бере участь у зборах, на практиці може викликати низку складних ситуацій, серед яких: відчуження частки у статутному капіталі у період скликання зборів, участь у відеоконференції представника учасника, якщо останній видав довіреність за суттєво короткий проміжок часу до моменту зборів, одночасна участь у зборах учасника та його представника тощо.

З огляду на це, вважаємо за доцільне внести зміни у Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у частині врегулювання ключових вимог до процедури проведення зборів у режимі

відеозв'язку, які слугуватимуть своєрідним дороговказом для визначення учасниками у статуті деталізованої процедури або ж застосовуватимуться на практиці у разі відсутності у статуті чіткої регламентації відповідної процедури. Так, варто встановити процедуру ідентифікації учасника та/або його представника з використанням кваліфікованого електронного підпису, якщо іншого засобу ідентифікації не визначено статутом товариства. Згідно з п. 27 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» КЕП є удосконаленим електронним підписом, що створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису. Оскільки відповідний носій є більш захищеним у порівнянні зі звичайним електронним цифровим підписом, його використання як засобу ідентифікації учасника та/або його представника є найбільш надійним як точки зору захисту інтересів учасників товариства, так і забезпечення стабільності функціонування компанії.

Окрім цього, доцільно на законодавчому рівні закріпити наступне положення: при скликанні зборів у режимі відеоконференції, особа, яка скликає збори, повинна зазначити у повідомленні відомості щодо програми, яка використовуватиметься для проведення зборів у відповідному режимі, порядку реєстрації та ідентифікації в останній.

Вважаємо за необхідне закріпити у Законі обов'язок фіксації товариством всього процесу проведення загальних зборів у режимі відеоконференції, якщо інше не передбачено статутом. Загалом, усі програми, у яких організовується відеоконференція, мають технічний функціонал запису, що підтверджує відсутність складнощів в організації відповідного процесу. У свою чергу, це додатковий важіль захисту інтересів учасників та мінімізація ризиків визнання недійсними рішень, прийнятих на таких зборах.

Також в контексті проведення зборів варто врегулювати окремі особливості відносин представництва. Так, варто закріпити наступні положення:

- Учасник товариства у будь-який момент має право взяти участь у загальних зборах замість представника.

- Учасник у будь-який момент до початку розгляду питань порядку денного має право відкликати представника, повідомивши про це товариство у письмовій та/або електронній формі .

- Учасник не пізніше ніж за 3 дні до початку загальних зборів може замінити представника, повідомивши про це товариство у письмовій та/або електронній формі.

- Представник може представляти інтереси одного чи більше учасників одночасно без обмежень щодо різних варіацій голосів.

- Закріпити поняття потенційного представника та його обов'язку повідомити про конфлікт інтересів за аналогією з ч. 7 ст. 50 Закону 2465-ІХ.

Далі варто розглянути зміни, які введені Законом України «Про акціонерні товариства», у частині порядку обліку часток учасників товариств з обмеженою відповідальністю у Національного депозитарія України, що впливає і на процедуру проведення загальних зборів.

Відповідний варіант обліку є так званою альтернативною опцією, яка обирається на розсуд самих учасників та існує паралельно з класичним відображенням учасників та розміру їх часток у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Варто зауважити наступні переваги облікової системи часток:

1) посилена деталізація відомостей про частки (вид, номінальну вартість і кількість, обмеження щодо обігу), ітовариство, власників часток, обмеження їх прав власників, осіб, уповноважених власниками;

2) отримання послуг з обслуговування укладення договорів щодо часток;

3) виплата учасникам дивідендів через облікову систему часток;

4) проведення загальних зборів через облікову систему, що потенційно забезпечить належну ідентифікацію учасників та усіх присутніх на зборах, як

наслідок, унеможливить потенційні зловживання, які виникали на практиці при проведенні зборів у режимі відеоконференції [87].

Звертаємо увагу, що вище окреслено не всі особливості впровадження облікової системи часток, оскільки вони не є предметом даного дослідження, тому розглянемо безпосередньо процедуру проведення зборів з використанням облікової системи часток.

«01» січня 2024 року вступили в дію затверджені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку рішення від 17.05.2023 року, прийняті на виконання вимог, викладених у Законі № 2465-ІХ, у відношенні до товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю:

- Порядок ведення облікової системи часток товариств з обмеженою та товариств з додатковою відповідальністю [87];

- Порядок проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою та товариств з додатковою відповідальністю із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток [88].

Саме з урахуванням особливостей, встановлених останнім Порядком, проводяться загальні збори учасників товариства шляхом використання засобів електронних комунікацій, облік часток якого здійснюється у відповідній системі, звісно у порядку, визначеному Законом № 2275-ХІІІ та статутом.

З наведеного Порядку варто окреслити наступні особливості проведення загальних зборів із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему:

- спільна присутність учасників/їх представників на зборах не передбачається;

- відповідна форма зборів реалізується з використанням електронної системи Центрального депозитарію виключно шляхом електронного голосування учасників/їх представників;

- порядок взаємодії між Центральним депозитарієм та особою, яка скликає збори, визначається договором стосовно обліку часток товариства в обліковій

системі або ж договором про використання електронної системи Центрального депозитарію;

- встановлено обов'язок визначення особою, яка скликає збори, двох чи більше осіб, повноважних на взаємодію з електронною системою Центрального депозитарію після затвердження порядку денного. Відомості стосовно таких осіб, строку їх повноважень, який не може сплинути не раніше, ніж за 10 днів після проведення зборів, подаються особою, яка скликає збори, Центральному депозитарію;

- направлення будь-яких повідомлень щодо проведення загальних зборів, подання пропозицій до проекту порядку денного, внесення змін до нього, відмови у включенні пропозиції тощо здійснюється через облікову систему часток;

- за аналогією з акціонерними товариствами, вимагається визначення при затвердженні порядку денного зборів наявності/відсутності взаємозв'язку між питаннями включеними до останнього. Наявність такого взаємозв'язку тягне аналогічні наслідки, які було встановлено при дослідженні загальних зборів акціонерів;

- забезпечення особою, яка скликає збори, можливості ознайомлення учасників з документацією та відомостями, пов'язаними з розглядом питань порядку денного, за місцезнаходженням товариства у період від моменту направлення повідомлення про проведення зборів до дати їх проведення, якщо інше не встановлено статутом, а також через електронну систему Центрального депозитарію - у день проведення загальних зборів;

- допускається можливість уповноваження учасником депозитарної установи на представництво його інтересів на загальних зборах;

- відомості про особу представника учасника, його реквізити, у тому числі, у разі представництва юридичної особи на загальних зборах особою, яка має право діяти від імені юридичної особи без довіреності, або керівником, вносяться до облікової системи часток за розпорядженням учасника та за умови подання документів, які підтверджують такі повноваження. Така інформація вноситься

Центральним депозитарієм (коли обслуговування рахунку учаснику організовано Центральним депозитарієм в обліковій системі часток без участі уповноваженої депозитарної установи), або ж депозитарною установою (коли обслуговування рахунку здійснюється через уповноважену депозитарну установу). Внесення вказаних відомостей до облікової системи часток є важливим етапом у процесі проведення загальних зборів, оскільки їх відсутність позбавляє представника права брати участь у загальних зборах;

- закріплено можливість призначення учасником декількох представників та визначено такі ж правила реалізації учасником/його представниками права на участь та голосування, як встановлено в акціонерних товариствах;

- в дату проведення зборів не здійснюється реєстрація зміни права власності на частки товариства, що цілком логічно з огляду на необхідність реалізації права на голосування одним суб'єктом. Окрім цього, закріплюються особливості реалізації права на участь у зборах та голосування особами, якими набуто права за частками товариства, їх уповноваженими особами, особами, стосовно яких в обліковій системі часток вказано відомості про передачу їм прав за тією ж самою часткою товариства;

- ідентифікація учасників проводиться перед реєстрацією з використанням кваліфікованого електронного підпису та/або інших засобів електронної ідентифікації;

- з визначених повідомленням дати, часу початку голосування і до дати, часу завершення голосування здійснюється реєстрація учасників, їх представників за допомогою електронної системи Центрального депозитарію. Важливо, що період голосування встановлюється з розрахунку обов'язкового включення щонайменше однієї години операційного дня Центрального депозитарію. Варто зауважити, що відсутність в обліковій системі часток станом на 23:59 доби, що передує загальним зборам, відомостей про представника або учасника, є підставою відмови в реєстрації. За результатами реєстрації учасників/їх

представників електронною системою Центрального депозитарію формується відповідний перелік осіб, зареєстрованих для участі у зборах;

- встановлено заборону оголошення перерви під час зборів або зміни черговості розгляду питань;

- голосування на зборах проводиться виключно з використанням бюлетенів, які засвідчуються КЕП учасника/його представника та/або у відповідності до вимог, визначених Комісією, іншим засобом електронної ідентифікації;

- підрахунок голосів та формування протоколу зборів здійснюються електронною системою Центрального депозитарію;

- зберігання документації та відомостей, необхідних для розгляду питань порядку денного зборів, бюлетенів для голосування, протоколу тощо забезпечується Центральним депозитарієм протягом чотирьох років після дати проведення зборів.

Ще одна форма заочної участі у зборах, яка також не передбачає особисту участь учасників у зборах, реалізується шляхом ухвалення рішення з питань порядку денного способами заочного голосування або опитування.

Заочне голосування реалізується учасником у відповідності до ст.35 Закону шляхом вираження у письмовій формі свого волевиявлення з питань порядку денного. Звідси вбачається, що учасник може не брати участі в обговоренні питань загальних зборів, незалежно від форми їх проведення, а виключно направити товариству окремий документ з результатами свого голосування. При цьому, важливо, щоб відповідний документ товариство отримало до складення протоколу за результатами проведення зборів, оскільки голоси учасника повинні бути враховані при розрахунку загальних результатів голосів з кожного окремого питання. Враховуючи важливість своєчасного отримання товариством такого документу, вважаємо за доцільне закріпити на законодавчому рівні строк його надіслання учасником — не пізніше ніж за 5 днів до дати проведення зборів.

Частиною першою ст.35 Закону встановлена вимога нотаріального засвідчення справжності підпису учасника на вказаному документі. З огляду на

стрімкий розвиток діджиталізації доцільно також впровадити можливість вираження учасником волевиявлення щодо питань порядку денного в електронному документі шляхом накладення на нього електронного цифрового підпису.

На відміну від заочного голосування, форма опитування не передбачає класичного проведення зборів з обговоренням питань порядку денного, внесенням змін чи пропозицій до останніх, а реалізується виключно шляхом заочної участі у проведенні зборів (ст. 36 Закону). У такому випадку ініціатор опитування (виконавчий орган, будь-який учасник товариства, якщо інше не визначено статутом) направляє учасникам товариства запит з проєктом рішення з запропонованих питань, у якому зазначаються строк та адреса для надіслання учасниками відповідей щодо останніх [156, с.80].

Якщо учасник товариства згідний із запропонованим рішенням, він підписує та надсилає останнє ініціатору опитування, у тому числі шляхом використання електронних комунікацій, протягом 15 днів з моменту одержання запиту, якщо іншого не визначено статутом. На законодавчому рівні не визначаються вимоги до засвідчення учасником такого документу, а здійснюється відсилка до статуту товариства. Ю.Ю. Попов обґрунтовує таку позицію законодавця відмовою від імперативних приписів у частині дотримання процедур, які можуть бути обтяжливими та бюрократичними, а також відзначає мінімальний ризик зловживань чи помилок, оскільки рішення у такий спосіб ухвалюється виключно одностайно [86, с. 254]. З даним твердженням не погоджуємось, оскільки яким чином підтвердити дійсність волевиявлення учасника та факт підписання рішення саме останнім. Звісно, у разі вчинення таких зловживань учасник, права якого порушено, може звернутись до суду, однак це питання, яке вимагає значних часових та фінансових витрат, натомість прийняте рішення може породити численні негативні наслідки для товариства, що ставить компанію та інтереси її окремих учасників під ризик. Звідси вбачаємо необхідність встановлення законодавчої вимоги щодо форми вираження волевиявлення

учасника, а саме — нотаріальне засвідчення підпису учасника або підписання останнім документом шляхом використання КЕП.

На підставі отриманих результатів ініціатор опитування викладає у письмовій формі прийняте рішення та надсилає його всім учасникам товариства протягом 10 днів з моменту завершення строку на прийняття відповідей, після чого передає письмові рішення, одержані від учасників, виконавчому органу, які скріплюються та набувають статусу протоколу. Рішення, прийняте у відповідний спосіб, може оформлюватись у формі єдиного письмового документа, підписаного всіма учасниками товариства.

Датою ухвалення рішення, прийнятого шляхом опитування, вважається останній день строку, наданого для направлення учасниками своїх відповідей.

Частиною другою ст.36 Закону визначається перелік питань, стосовно яких не можуть прийматись рішення шляхом опитування, серед яких: виключення учасника з товариства; ліквідація товариства; обрання та припинення повноважень членів виконавчого органу та наглядової ради; внесення змін до статуту, прийняття рішення про перехід на модельний статут; визначення розміру статутного капіталу та часток учасників; злиття, виділ, приєднання, перетворення або поділ товариства, затвердження статутів правонаступників; визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників товариства; облік часток чи його припинення в обліковій системі часток. Окрім визначених Законом питань, учасники можуть визначити у статуті додаткові питання, з яких шляхом опитування не можуть прийматися рішення.

Варто також зауважити, що у ч. 10 ст. 36 Закону встановлено загальне обмеження щодо можливості прийняття рішення шляхом опитування виключно за умови голосування за нього всіма учасниками товариства. Однак статутом товариства можуть встановлюватись інші умови.

Досліджуючи загалом процедуру проведення загальних зборів варто також зазначити про протокол, що на них ведеться, у якому фіксується їх перебіг та прийняті рішення. Відповідний документ підписується головою зборів або іншою

уповноваженою зборами особою зі складу учасників чи їх представників, якщо інше не визначено установчим документом. Окрім цього, ч. 4 ст. 33 Закону закріплено право підписання протоколу кожним учасником. Також варто зауважити, що Законом № 2465-IX внесено зміни до вказаної норми у частині правил підписання протоколу, у якому фіксуються рішення про зміну керівника. Так, останній підписується учасниками, їх представниками, які голосували за таке рішення за умови, якщо для його прийняття достатньо голосів не більше 10 осіб та кількості голосів яких достатньо для прийняття рішення. Інший порядок може визначатись статутом.

Як вже зазначалось, згідно з ч. 10 ст. 31 Закону рішення з питань, не включених до порядку денного зборів, приймається виключно за умови участі у них всіх учасників та одностайного надання ними згоди на їх розгляд. Зазначена норма кореспондує ч. 5 ст. 33 Закону, однак в останній, окрім цього, закріплено застереження щодо надання відповідної згоди представником учасника за довіреністю виключно у разі чіткого обумовлення останньою відповідного повноваження. З наведеного вбачається, що за відсутності у тексті довіреності чітко прописаного відповідного повноваження, представник не може надавати таку згоду.

Щодо витрат на організацію та проведення загальних зборів за загальним правилом, встановленим ч.6 ст.33 Закону, їх несе товариство. Виключенням з цього правила є ініціювання зборів учасником, тоді саме він несе вказані витрати, якщо загальні збори не приймуть рішення про інше.

Частиною сьомою досліджуваної статті визначено місце проведення загальних зборів за місцезнаходженням товариства, однак статутом компанії можуть визначатись інші правила. Нормою також допускається проведення загальних зборів за межами території України виключно за наявності одностайної письмової згоди усіх учасників.

У межах даної норми варто зауважити, що під поняттям місцезнаходження юридичної особи, згідно з ч. 1 ст. 93 Цивільного кодексу України, розуміється

фактичне місце провадження діяльності компанії чи розташування офісу, з якого реалізується керування діяльністю останньої та здійснення управління і обліку. Звідси, вбачається логічне питання, як бути у випадку, коли відомості з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань не відповідають дійсності? З даного приводу варто зауважити, що частиною першою ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» презюмується достовірність відомостей, наявних у ЄДР, однак частиною другою цієї ж норми закріплена можливість спростування такої презумпції. Так, Великою Палатою Верховного Суду зроблено висновок про встановлення ст.10 згаданого вище закону так звану спростовану презумпцію відомостей, внесених до Єдиного державного реєстру [94]. Звідси вбачається, що вирішальними при визначенні місцезнаходження товариства є не відомості з ЄДР, а питання факту.

Особливо поширеними у нашій державі є товариства з одним учасником, що відповідно вимагає дещо інших підходів, аніж викладені у межах даного підрозділу. У зв'язку з цим, у ст. 37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» закріплено особливості проведення зборів товариством з одним учасником. У такому випадку рішення з питань, які входять до компетенції зборів, приймаються одноособово таким учасником та замість протоколу оформлюються одноосібним письмовим рішенням.

На підставі проведеного дослідження у межах процедури організації та проведення загальних зборів учасників варто відзначити диспозитивний характер Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», оскільки поряд з регламентованою процедурою скликання та проведення зборів гарантується можливість врегулювання учасниками в окремих аспектах інших правил у статуті. Безумовно, не можна залишити поза увагою зміни, внесені Законом № 2465-IX у частині можливості обліку часток учасників в обліковій системі, впровадження низки механізмів за аналогією з акціонерними товариствами, у тому числі, але не виключно, способу проведення загальних

зборів із застосуванням інших засобів електронної ідентифікації, можливості створення додаткового капіталу тощо.

Попри це, у контексті даного дослідження встановлено необхідність доопрацювання окремих особливостей у процедурі організації та проведення загальних зборів, серед яких доцільно відзначити наступні.

1. Внести зміни до ч. 7 ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у частині встановлення строку для подання учасниками/їх представниками пропозицій до порядку денного — не пізніше ніж за 15 днів до запланованої дати зборів, з розрахунку достатньої кількості часу для їх доставки у разі надіслання поштовим відправленням, а також з метою уникнення зловживань шляхом невключення пропозицій учасників до порядку денного внаслідок нібито об'єктивної неможливості, в результаті їх несвоєчасного отримання, у силу строків, передбачених ч. 8 ст. 32 Закону.

2. Внести зміни у ч. 2 ст. 33 відповідного Закону у частині більш детального врегулювання проблемних на практиці моментів у відносинах представництва, а саме закріпити: безумовне право учасника взяти участь у зборах замість представника у будь-який момент; право учасника відкликати представника у будь-який момент до початку розгляду питань порядку денного, про що такий учасник зобов'язаний повідомити товариство у письмовій та/або електронній формі; право замінити представника не пізніше ніж за 3 дні до початку зборів, про що учасник також повинен повідомити; право представника здійснювати представництво інтересів одного чи більше учасників одночасно за відсутності обмежень у частині вибору різних варіантів голосування по кожному з них; поняття потенційного представника та обов'язку останнього щодо повідомлення про конфлікт інтересів за аналогією з ч. 7 ст. 50 Закону 2465-ІХ; право учасника надати представнику чіткі завдання щодо голосування з питань порядку денного.

3. Підтримано та обґрунтовано пропозицію В.В. Васильєвої щодо заміни терміну «відеоконференція» на «онлайн-збори» з метою прив'язки ідентифікації

учасника не до відео-трансляції його зображення, а більш надійних засобів ідентифікації.

4. У межах процедури проведення зборів у режимі відеоконференції доцільно доповнити Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» новою статтею 33-1, якою визначити базові вимоги до відповідного способу проведення зборів, серед яких:

- встановити необхідність ідентифікації учасника/його представника за допомогою КЕП чи іншого засобу, визначеного статутом товариства;

- у повідомлення про проведення зборів в режимі відеоконференції обов'язково включати інформацію про програму, яка застосовуватиметься для проведення зборів, порядку реєстрації та ідентифікації в останній;

- встановити обов'язкову відео-фіксацію товариством процесу проведення зборів у режимі відеоконференції, якщо інше не встановлено статутом.

5. У частині реалізації заочного голосування варто внести наступні зміни до ч. 1 ст. 35 відповідного Закону:

- строк надіслання учасником документу з результатами його голосування – не пізніше ніж за 5 днів до дати проведення зборів (з метою отримання його товариством до складення протоколу на підставі проведених зборів та загального підрахунку результатів голосів з кожного окремого питання);

- поряд з встановленою нормою вимогою нотаріального засвідчення відповідного документу, доцільно закріпити альтернативу – електронний документ, на який накладено ЕЦП відповідного учасника.

2.2 Порядок прийняття рішень загальними зборами корпорації

Нормативно-правова регламентація правового механізму прийняття загальними зборами учасників рішень врегульовується Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», зокрема в частині встановлення вимог до кількості голосів, необхідних для прийняття зборами

певних рішень. Р. С. Лукашов називає відповідні вимоги так званими «порогами» для прийняття загальними зборами рішень [72, с.109].

Так, у ч. ч. 2-4 ст. 34 вказаного Закону встановлено наступні вимоги:

- кваліфікована більшість голосів (3/4) – для прийняття рішень з питань зміни розміру статутного капіталу, внесення змін до статуту товариства, переходу останнього на модельний статут, приєднання, виділу, злиття, перетворення, поділу, ліквідації товариства, призначення ліквідаційної комісії/комісії з припинення, затвердження процедури відповідного виду припинення, розподілу майна, яке залишилось після задоволення вимог кредиторів під час ліквідації товариства, між його учасниками;

- одностайність – для прийняття рішень з питань перерозподілу часток, створення інших органів товариства, встановлення порядку їх діяльності, затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника, результатів діяльності товариства за рік/інший період, обліку/припинення обліку часток в обліковій системі;

- проста більшість голосів (50% + 1) – для прийняття рішень з усіх інших питань.

Однак слід зауважити, що у статуті товариства можуть визначатись інші вимоги до кількості голосів, необхідних для прийняття того чи іншого рішення, але в будь-якому разі не менше, ніж більшість голосів, а також за виключенням рішень, стосовно яких Законом вимагається одностайність. Зміна у статуті вимог до кількості голосів, необхідних для прийняття рішення, можлива виключно за одностайним рішенням зборів.

У межах дослідження порогів голосів, необхідних для прийняття того або іншого рішення, варто знову ж таки відмітити відсутність у Законі інституту кворуму для встановлення правочинності зібрання загальних зборів. Відповідний підхід дещо збільшив можливість учасників без прив'язки до кворуму брати участь у зборах, однак ризик блокування недобросовісними учасниками прийняття певних рішень все-таки залишився [75, с.202]. Мова йде про те, що, як і

раніше, учасник з часткою 50% може заблокувати будь-яке рішення зборів. Більше того, з певних питань, щодо прийняття яких вимагається одностайність або кваліфікована більшість, будь-який учасник або учасник з часткою понад 25% голосів відповідно може заблокувати ухвалення рішення зборами.

У частині скасування кворуму варто відмітити, що згідно з п.1 8 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 року, п. 2.13 Постанови Пленум ВГСУ України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 року прийняття рішення загальними зборами за відсутності кворуму вважається безумовною підставою для визнання його недійсним [141; 143]. Таким чином, станом на сьогодні таке формальне порушення як відсутність кворуму не вважається підставою визнання зборів такими, що не відбулись [177].

Звісно, законодавець зміг піти на такий крок у зв'язку з запровадженням дистанційних процедур проведення зборів учасників з використанням відеоконференції, проведення заочного голосування, прийняття рішень шляхом опитування. При цьому, Л.В. Сіщук відмічає, що попри зняття обмежень у частині кворуму мають місце більш деталізовані вимоги до мінімальної кількості голосів для прийняття рішень з конкретних питань [154, с.148]. Підтримуючи позицію дослідниці, варто відзначити, що механізм блокування при прийнятті рішень дійсно залишився.

Окрім цього, варто відмітити похибки у правотворчій техніці стосовно встановлення кількості учасників, які приймають рішення, оскільки з норм Закону вбачається прив'язка до усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідного питання, натомість у положеннях ст. 98 Цивільного кодексу України мова йде про просту більшість від присутніх учасників, якщо іншого не передбачено Законом чи статутом. На наш погляд, відмінності у формулюваннях на рівні норм спеціальної та загальної дії на практиці породжують розбіжності у трактуванні та застосуванні відповідних положень. З досвіду корпоративного управління у країнах ЄС, доцільно говорити про усіх учасників, а не тільки

присутніх [59, с. 78; 60, с. 102], оскільки при прийнятті загальними зборами рішення визначальною є не кількість присутніх учасників, а кількість голосів, поданих «за», від загальної кількості. Зазначене підтверджує доцільність приведення положень ч. 2 ст. 98 Цивільного кодексу України у відповідність до приписів ст. 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

У свою чергу, ризик блокування прийняття певних рішень, на наш погляд, цілком співрозмірний з ризиком порушення прав та інтересів окремих учасників у разі відсутності певних порогів голосування за ті чи інші рішення. Відповідно, на практиці учасники товариства повинні самостійно і на власний ризик визначати відповідні кількісні показники з урахуванням своїх часток та потенційних ситуацій, за яких може блокуватись діяльність товариства. Окрім цього, хоча за загальним правилом учасник має кількість голосів, яка пропорційна розміру його частки у статутному капіталі, положення ч. 3 ст. 29 Закону дозволяють учасникам на локальному рівні змінити кількість голосів учасника у частині їх пропорційності до розміру частки як у сторону зменшення, так і збільшення, що теж є своєрідним механізмом проти блокування прийняття рішень.

Зміна пропорційності частки та голосів з неї є ефективним механізмом управління товариством у випадку, коли останнє безпосередньо здійснюється лише частиною учасників, а інші виключно зацікавлені своїм внеском та дивідендами. Окремі дослідники вважають відповідне нововведення досить спірним [72, с. 114], однак, на наш погляд, доволі дієвим для уникнення зловживань при проведенні загальних зборів та ефективним механізмом корпоративного управління загалом.

Також варто зазначити, що при врегулюванні можливості участі у голосуванні законодавець вживає формулювання — учасники товариства, які мають право голосу з відповідних питань, що суттєво покращило ситуацію у порівнянні з попереднім регулюванням, за якого ухвалення рішення ставилось у залежність від більшості голосів усіх учасників [86, с. 247]. В результаті, при

ухваленні рішення у кожному конкретному випадку обов'язково з'ясовується чи має учасник право голосу, чи позбавлений останнього в силу положень статуту чи Закону, що теж є своєрідним запобіжником для зловживань учасників чи товариств.

На законодавчому рівні такі випадки закріплені у ч.3 ст.15, ч.2 ст.23 профільного Закону. Так, у положеннях ч. 3 ст. 15 закріплено наслідки прострочення учасником внесення вкладу до статутного капіталу у межах встановленого строку, а саме: виключення такого учасника, перерозподіл неоплаченої частки/її частини між іншими учасниками, зменшення статутного капіталу, ліквідація товариства. Важливо, що для прийняття загальними зборами одного з таких рішень при розрахунку результатів голосування не враховуються голоси учасника, який має заборгованість перед компанією.

Частиною другою статті 23 Закону врегульовано ситуацію, коли учасник з часткою менше 50 % помер, оголошений судом померлим або безвісти відсутнім, чи припинений (у випадку, коли учасником виступає юридична особа). За таких обставин, якщо його спадкоємці/ правонаступники не подали заяву на вступ до компанії протягом року з моменту закінчення строку для прийняття спадщини, товариство може виключити такого учасника, про що загальні збори приймають відповідне рішення без врахування голосів останнього. У випадку, коли частка учасника складає 50 або більше відсотків, загальні збори можуть прийняти рішення, пов'язане з його ліквідацією, також без врахування голосів відповідного учасника.

Окрім цього, не має права голосу учасник при прийнятті загальними зборами рішень з приводу вчинення з останнім правочину або спору між ним та товариством (ч. 3 ст. 98 Цивільного кодексу України). Відповідні приписи застосовуються і при прийнятті товариством рішення про укладення правочину з учасником останнього або у випадку спору між вказаними суб'єктами, оскільки відповідне питання не регулюється Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Тому у разі виникнення

відповідних обставин науково-практичний коментар до Закону відсилає до частин 2-3 ст. 45, згідно з положеннями яких порядок надання згоди на вчинення правочинів з заінтересованістю може визначатись статутом. Якщо в останньому не врегульовано порядок погодження таких правочинів, правила досліджуваної статті не застосовуються. У частині виникнення спору між товариством і учасником, положення ч. 3 ст. 98 Цивільного кодексу України покликані унормувати порядок прийняття рішень в умовах корпоративних конфліктів та спорів [75, с. 204].

В частині запровадження вимоги одностайності для прийняття рішень з певних питань, перелік яких визначений ч. 3 ст. 30 Закону, варто відзначити, що останній не є вичерпним. Так, у літературі необхідність відповідної кількості голосів пов'язують з вирішенням ключових питань корпоративних відносин, серед яких: обмеження чи звуження прав учасників в результаті реорганізації, вчинення певних дій стосовно часток або їх співвідношення тощо, які вбачаються з приписів інших статей Закону (ч. 4 ст. 11; ч. 1 ст. 14; ч. 3 ст. 12; ч. 7 ст. 18; ч. 3 ст. 13 та інші), а не базової норми, що регулює відповідне питання [22]. На нашу думку, впровадження вимог одностайного прийняття рішень з ключових питань діяльності компанії покликано забезпечити інтереси міноритарних учасників, проте в такий спосіб все ж залишається поле для зловживань останніми своїми правами та загалом блокування прийняття рішень зборами [67, с.90].

У межах дослідження відповідної проблеми, Л.В. Сіщук відзначає, що з ст. 29 Закону вбачається не обов'язок, а право бути присутніми на зборах, взяти участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з останніх, звідси недобросовісні учасники можуть блокувати прийняття зборами рішень [154, с. 147]. З даного приводу І. Б. Саракун виокремлює важливу проблему, яка має місце на практиці, - фактична неможливість доведення зловживань правом зі сторони такого учасника [62, с. 210]. Окрім цього, судді притримуються думки, що суд не може примусити учасника взяти участь у зборах [14].

У частині визначення законодавцем переліку питань, рішення з яких приймаються кваліфікованою більшістю, позиція дослідників збігається з нормативним регулюванням [62, с.242; 154, с.146]. З аналізу положень ч. 2 ст. 98 Цивільного кодексу України вбачається, що вимога в частині кількості голосів для прийняття рішень про ліквідацію товариства чи внесення змін до установчого документу тотожна як на рівні сфери дії спеціальної, так і загальної норми права.

Водночас при дослідженні норм загальної та спеціальної дії варто дослідити питання голосування для прийняття рішень зборів з приводу відчуження майна товариства. Так, у ч. 2 ст. 98 Цивільного кодексу України у даному контексті йде мова про майно на суму п'ятдесят і більше відсотків від всього майна товариства. Натомість, Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» оперує поняттями значні правочини та правочини із заінтересованістю. Так, частиною другою ст. 44 Закону закріплено обов'язкове прийняття саме загальними зборами рішення про надання згоди на вчинення правочину, предмет якого перевищує 50 % вартості чистих активів товариства згідно з останньою затвердженою фінансовою звітністю, якщо інше не врегульовано статутом. Попри відмінності у нормативному визначенні вартості предмета значного правочину, варто відмітити, що у ст. 44 Закону виключно закріплено повноваження загальних зборів на надання згоди на вчинення відповідного виду правочинів, у свою чергу, порядок надання такої згоди врегульовується статутом, у тому числі й в частині кількості голосів, необхідних для прийняття такого рішення. За відсутності в установчому документі вищевказаних положень, погодження значних правочинів доцільно здійснювати згідно з ч. 2 ст. 98 Цивільного кодексу України, у разі якщо у самому рішенні на підставі ч. 4 ст. 34 Закону не визначатиметься інша кількість голосів, необхідна для прийняття останнього.

При цьому, як вже попередньо зазначалось, частиною п'ятою ст. 34 Закону учасникам надається право визначити у статуті іншу кількість голосів, достатню

для прийняття таких рішень, за виключенням вимог до одностайності та у будь-якому разі не менше, ніж більшістю голосів.

Тож, хоча за загальною вимогою законодавця рішення зборів з приводу внесення змін до статуту, переходу на модельний статут, приймаються кваліфікованою більшістю, певні питання порядку денного, які супроводжуються наступним внесенням змін до статуту, приймаються одностайно в імперативному порядку, що вбачається з переліку, наведеного на початку підрозділу.

За загальним правилом, передбаченим ч. 1 ст. 34 Закону, рішення загальних зборів учасників приймаються відкритим голосуванням, за якого не приховується яким чином голосував той чи інший учасник. Відкрите голосування може приводитись різними способами в залежності від форми проведення зборів: шляхом підняття рук, використання засобів електронної ідентифікації, вголос тощо. При цьому, статутом товариства можуть визначатись інші способи голосування з усіх чи окремих питань, для прикладу, таємне голосування шляхом заповнення бюлетенів.

Особливу увагу серед дослідників привертають способи дистанційного голосування, введені Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», - заочне голосування та прийняття рішень шляхом опитування [150, с. 135].

Під заочним голосуванням згідно з приписами ч. 1 ст. 35 Закону розуміється така процедура участі учасника у загальних зборах, за якої останній може реалізувати своє волевиявлення шляхом голосування у письмовій формі з питань порядку денного за фактичної фізичної відсутності за місцем проведення зборів. На практиці при використанні механізму заочного голосування учасник подає на загальні збори письмовий документ довільної форми, у якому чітко відображено його волевиявлення з кожного питання порядку денного. Справжність підпису учасника на відповідному документі засвідчується нотаріально, якщо останній складено за межами України він додатково легалізується (апостилюється) [158]. Голос учасника з кожного питання порядку денного, зафіксований у відповідному

документі, зараховується до результатів голосування за умови, якщо з тексту останнього чітковбачається його волястосовно безумовного голосування. Вказаний документ обов'язково додається до протоколу зборів та зберігається з останнім.

Як бачимо, на законодавчому рівні не встановлено значних вимог до документа, який подає учасник при заочному голосуванні, не визначено й способу його надіслання, строку реалізації права на голосування у такий спосіб, а також строку складення протоколу при заочному голосуванні. Відповідно на практиці такі особливості доцільно врегульовувати на локальному рівні.

Варто зазначити, що право голосування за допомогою засобів поштового зв'язку гарантується ст. 12 Директиви № 2007/36/ЄС від 11.06.2007 року, яка має схожу до нашого законодавця концепцію. Так, положеннями останньої встановлено, що держави-члени повинні забезпечити компаніям можливість пропонувати їх учасникам механізм голосування до загальних зборів шляхом використання засобів поштового зв'язку, при цьому обмежуючи вимоги щодо застосування такої процедури лише необхідністю ідентифікації акціонерів у мірі, необхідній для досягнення відповідної мети.

Однак, на наш погляд, законом повинні визначатись мінімально допустимі орієнтири для застосування відповідної процедури, зважаючи на доволі низькі показники практики складення установчих документів у вітчизняних компаніях відповідно до особливостей правового становища останніх, що у результаті може призвести до виникнення корпоративних конфліктів. Саме у зв'язку з цим у межах дослідження процедури проведення загальних зборів шляхом заочного голосування запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 35 Закону у частині встановлення строку надіслання учасником результатів його голосування – не пізніше ніж за 5 днів до дати проведення зборів, а також зважаючи на стрімку діджиталізацію закріпити альтернативну форму документа, в якому учасник виражає свою волю з питань порядку денного, – електронний документ з накладенням на нього ЕЦП відповідного учасника.

У частині способу надіслання учасником документу з результатами голосування, у науково-практичному коментарі до Закону вказується на доцільності закріплення у статуті способів направлення за аналогією з ч. 4 ст. 32, а саме: рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення; особистим врученням під підпис уповноваженої особи; поштовим відправленням з описом вкладення; електронною поштою та/або іншими засобами електронного зв'язку [75, с. 213].

Ще одним так званим дистанційним способом прийняття рішення є голосування шляхом опитування. Варто зауважити, що відповідний правовий інститут не є новим для вітчизняного законодавства, оскільки ще ст. 60 Закону України «Про господарські товариства» допускалось проведення опитування у випадках, передбачених статутом. У чинному профільному Законі концепція можливості проведення опитування змінена у протилежну сторону – проведення опитування можливе у всіх випадках, крім винятків, закріплених статутом товариства чи законодавством. Так, перелік питань, з яких не допускається голосування шляхом опитування, визначений ч. 2 ст. 36 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». З аналізу останньої вбачається, що законодавець відносить до цієї категорії переважно питання, які складають виключну компетенцію загальних зборів. Окрім цього, хоча за загальним правилом процедура опитування допускається статутом товариства остання може бути взагалі заборонена або ж розширено перелік питань, рішення з яких не можуть прийматись шляхом опитування.

Варто відмітити доволі детальну законодавчу регламентацію процедури опитування. Важливою особливістю опитування, у порівнянні зі скликанням класичних позачергових зборів, є можливість ініціювання такої процедури будь-яким учасником товариства без прив'язки до розміру його частки, виконавчим органом або іншими особами, визначеними установчим документом компанії.

Процедура опитування розпочинається з надіслання усім учасникам ініціатором останнього запиту з проєктом рішення, у якому містяться

запропоновані до голосування питання, адреса та строк на надання відповіді. Частиною п'ятою ст.36 Закону допускається надіслання такого запиту шляхом використання передбачених статутом засобів електронної комунікації.

Якщо учасник товариства згідний з запропонованим рішенням, він підписує останнє та направляє ініціатору протягом 15 днів з моменту отримання запиту. Згода повинна бути безумовною, тобто не викликати заперечень та/або сумнівів. Нормою вказаної статті надається можливість надання згоди як поштовим зв'язком, так і з використанням електронних засобів. Проте, дана норма є диспозитивною, оскільки дозволяє врегулювання інших умов у статуті.

Вимоги до засвідчення справжності підпису учасника не визначаються Законом, натомість у ч. 7 ст. 36 Закону міститься лише посилення на можливість їх встановлення статутом.

На ініціатора опитування після отримання відповідей учасників покладено обов'язок викладення у письмовій формі прийнятого рішення та надіслання його усім учасникам разом з копіями усіх відповідей протягом 10 днів з моменту завершення строку, наданого на прийняття відповідей.

Окрім цього, у разі якщо опитування ініціювали учасники, вони повинні передати виконавчому органу отримані від учасників підписані письмові рішення, які разом скріплюються, зберігаються та набувають статусу протоколу. Законом допускається також оформлення рішення у вигляді єдиного документу, підписаного всіма учасниками.

Відповідна норма покликана забезпечити обізнаність учасників та виконавчого органу з прийняттям чи відхиленням запропонованого проєкту рішення.

Датою ухвалення рішення, за загальним правилом, вважається останній день строку, наданого на надіслання учасниками відповідей ініціаторові опитування. Однак статутом може встановлюватись інша дата, коли рішення вважається укладеним, для прикладу, день отримання від усіх учасників відповідей або ж день направлення прийнятого рішення учасникам тощо.

Частиною дев'ятою ст. 36 встановлено умови, за яких голоси учасників не враховуються під час підбиття результатів голосування:

- зі змісті відповіді неможливо встановити дійсне волевиявлення учасника;
- відповідь учасника надійшла після встановленого строку.

Важливою специфікою процедури опитування є можливість ухвалення виключно тих рішень, стосовно яких наявна одностайність всіх учасників (ч. 10 ст. 36 Закону). Звідси, у разі відсутності згоди хоча б одного учасника, рішення вважаються неухваленими.

У межах дослідження процедур опитування та заочного голосування О. В. Бринцев визначає їх виключно засобами, за допомогою яких загальні збори можуть ухвалити рішення за фізичної відсутності учасників. Однак це не обов'язок, а лише право, яким може скористатися добросовісний учасник, у свою чергу, недобросовісного учасника, зацікавленого у блокуванні рішення, використати відповідні засоби ніхто не змусить [9].

Важливим етапом у прийнятті загальними зборами рішення є закріплення результатів голосування у протоколі, введення якого є обов'язковим, у ньому фіксується перебіг зборів та прийняті на них рішення. Протокол обов'язково підписується головою зборів учасників чи іншою уповноваженою зборами особою, а також допускається можливість його підписання кожним учасником, який брав участь у зборах. З аналізу судової практики відсутність протоколу зборів вбачається безумовною підставою визнання рішення зборів недійсними на підставі порушення прямих законодавчих вказівок (п. 2.13 постанови Пленум Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин») [143].

На завершення, з огляду на впровадження Законом № 2465-IX можливості проведення загальних зборів учасників із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток, доцільно розглянути й особливості процедури прийняття рішення за такої форми зборів. Так, згідно з приписами пунктів 19-22 Порядку № 526 голосування проводиться шляхом використання

бюлетенів, які засвідчується КЕП учасника/його представника та/або іншим засобом електронної ідентифікації. Підрахунок голосів виконує електронна система Центрального депозитарію, нею ж формується протокол зборів не пізніше наступного робочого дня після дати проведення загальних зборів та скріплюється КЕП Центрального депозитарію. На Центральний депозитарій покладено обов'язок зберігання документації та інформації, внесених до електронної системи для розгляду питань порядку денного загальних зборів, бюлетенів для голосування, протоколу зборів тощо протягом 4 років з моменту проведення останніх.

У межах дослідження порядку прийняття рішень загальними зборами як учасників, так і акціонерів варто також проаналізувати правову природу самих рішень. На доктринальному рівні відсутня єдність у підходах до встановлення правової природи рішень загальних зборів.

Так, окремі науковці трактують останні як односторонню угоду, юридичний факт, особливий юридичний факт, цивільно-правову корпоративну угоду, акт ненормативного характеру [17, с. 257]. На наш погляд, найбільш обґрунтованою є позиція науковців, згідно з якою рішення загальних зборів акціонерів вважаються актами ненормативного характеру, оскільки вони набувають чинності навіть у випадку, якщо воля на їх прийняття була виражена не всіма суб'єктами, які брали участь у прийнятті рішення.

Тотожний підхід до правової природи рішень загальних зборів простежується і у вітчизняній судовій практиці. Згідно з п. 2.12 постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 року № 4 рішення загальних зборів учасників/акціонерів та інших органів юридичної особи не належать до правочинів у розумінні ст. 202 Цивільного кодексу України, відповідно не підлягають застосуванню до них положення статей 203, 215 останнього, які встановлюють підстави недійсності правочину, а отже й правові наслідки визнання правочину недійсним.

Варто відзначити, що рішення загальних є індивідуальними актами, тобто офіційними письмовими документами, які породжують правові наслідки, направлені на регулювання господарських, корпоративних відносин та носять обов'язковий характер для суб'єктів останніх. Аналогічна позиція міститься у п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 року № 13.

Порядок прийняття загальними зборами акціонерів рішень врегульовується ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства» та відповідними розділами Порядків № 596, № 236, № 595, затверджених НКЦПФР. З наведеної нормативно-правової бази варто відмітити основні особливості вказаної процедури.

Першочергово, акціонер має один голос за одну голосуючу акцію при вирішенні питань порядку денного, які винесені на голосування, за виключенням кумулятивного голосування.

На загальних зборах право голосу мають акціонери - власники простих голосуючих акцій, а також акціонери - власники привілейованих акцій — у випадку вирішення наступних питань: зменшення статутного капіталу; припинення товариства, за якого відбудуватиметься конвертація привілейованих акцій одного класу у інший, у прості акції чи інші цінні папери; внесення змін до статуту, якими передбачається збільшення обсягу прав акціонерів - власників розміщених класів привілейованих акцій або емісія нового класу привілейованих акцій, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства; внесення змін до статуту, якими права акціонерів - власників відповідного класу привілейованих акцій обмежуватимуться; інших питань, передбачених статутом.

За загальним правилом, голоси акціонерів — власників простих та привілейованих акцій при прийнятті рішення з питань, з яких вони мають право голосу, підраховуються за всіма голосуючими із зазначеного питання акціями разом, за виключенням випадків, встановлених статутом.

Як вже зазначалось у попередніх підрозділах, право голосувати мають виключно ті акціонери, їх представники, які зареєструвались для участі у зборах.

Загалом, рішення загальних зборів приймається простою більшістю голосів зареєстрованих акціонерів, які мають право голосу з відповідного питання. Однак в окремих випадках, передбачених статутом чи Законом може вимагатись більша кількість голосів.

Прийняття рішень з приводу обрання членів органу товариства проводиться шляхом кумулятивного голосування одночасно стосовно всіх кандидатів. Орган товариства вважається сформованим, а його члени - обраними виключно за умови обрання повного кількісного складу органу товариства шляхом кумулятивного голосування.

Вимога щодо кваліфікованої більшості голосів застосовується при прийнятті рішень стосовно зміни типу, структури товариства; внесення змін до статуту; емісії акцій; анулювання викуплених чи набутих в інший спосіб акцій; викупу розміщених товариством акцій; продажу товариством власних акцій; збільшення/зменшення розміру статутного капіталу; виділу, припинення, ліквідації товариства, затвердження порядку та строків останньої, ліквідаційного балансу, призначення ліквідаційної комісії, порядку розподілу майна, яке залишилось після задоволення вимог кредиторів, між акціонерами; затвердження ліквідаційного балансу.

Для прийняття рішення про невикористання акціонерами переважного права на придбання акцій додаткової емісії необхідно більше 95 % голосів акціонерів від їх зареєстрованої загальної кількості, які мають право голосу з даного питання.

Слід зауважити, що частиною шостою ст. 53 Закону допускається можливість визначення у статуті інших питань, для прийняття рішення стосовно яких необхідно більше трьох четвертих голосів акціонерів, однак нормою у цій частині встановлено обмеження стосовно вирішення питань про звернення до посадових осіб товариства з позовом про відшкодування, заподіяних останньому; дострокове припинення повноважень останніх; звернення з позовом при порушенні правил вчинення значних правочинів.

При проведенні електронних загальних зборів голосування з питань порядку денного здійснюється акціонерами/їх представниками шляхом заповнення відповідного бюлетеня, який фіксується авторизованою електронною системою. Останньою здійснюється й підрахунок результатів голосування.

Зважаючи на введення законодавцем нових форм проведення загальних зборів, видозмінилися й способи голосування на останніх. Так, частиною першою ст. 54 Закону гарантується можливість реалізації акціонерами права на управління товариством, серед іншого, шляхом голосування через автоматизовану електронну систему. У випадку електронних чи дистанційних загальних зборів акціонер може достроково проголосувати до дати їх проведення.

Загалом, голосування здійснюється з використанням бюлетенів, за винятком прийняття рішення про зміну черговості розгляду питань порядку денного.

Частиною третьою статті 54 Закону встановлюються обов'язкові реквізити бюлетеня: повне найменування товариства, код ЄДРПОУ, дата проведення зборів, час, дата початку і завершення голосування (при дистанційних та електронних зборах), питання порядку денного та проекти рішень з останніх, варіації голосування за кожний з них («за», «проти»), реквізити акціонера/представника останнього та кількість належних йому голосів, застереження щодо необхідності підписання бюлетеня, у протилежну випадку він вважається недійсним.

Окремо законодавець визначає вимоги до бюлетеня для кумулятивного голосування, який окрім вищевикладених загальних реквізитів, повинен включати: перелік кандидатів, їх особистих даних до складу органу товариства; місце для внесення акціонером кількості голосів за кожного кандидата.

На очних загальних зборах бюлетень для голосування, у тому числі й кумулятивного, видається реєстраційною комісією та засвідчується у встановленому статutom чи рішенням зборів порядку та спосіб. У разі, якщо акціонер приймає участь в очних зборах дистанційно бюлетень засвідчується КЕП та/або іншим засобом електронної ідентифікації. Аналогічна вимога до засвідчення бюлетеня застосовується й на електронних та дистанційних зборах.

Особа, яка скликає збори, затверджує форму і текст бюлетеня не пізніше ніж за 15 днів до дати проведення зборів, а при кумулятивному голосуванні - не пізніше ніж за чотири дні.

Частиною шостою статті 54 Закону закріплено наступні умови визнання бюлетеня недійсним:

- відсутній підпис акціонера/його представника;
- бюлетень відмінний від офіційно виготовленого товариством зразка;
- у бюлетені не позначено жодного або вказано більше одного варіанта голосування за один проект рішення;
- не пронумеровано сторінки бюлетеня, який складається з кількох аркушів.

Додатково, при кумулятивному голосуванні бюлетень визнається недійсним у випадку зазначення акціонером у ньому більшої кількості голосів, ніж належить останньому за конкретним голосуванням.

У разі визнання бюлетеня недійсним голоси такого акціонера не враховуються під час загального підрахунку.

Підрахунок голосів на очних та дистанційних загальних зборах здійснює лічильна комісія, на електронних — авторизована електронна система. Окрім цього, за договором повноваження лічильної комісії можуть бути передані Центральному депозитарію цінних паперів або депозитарній установі – при очних та дистанційних зборах.

При скликанні дистанційних зборів, якщо в товаристві немає постійно діючої лічильної комісії, персональний склад останньої визначає особа, яка скликає збори.

При очних зборах лічильна комісія обирається самими загальними зборами, натомість до цього особа, яка скликає збори, формує тимчасову лічильну комісію, функціями якої є: надання роз'яснень про порядок голосування, підрахунок голосів та щодо інших питань забезпечення проведення голосування. Питання обрання лічильної комісії включається першим до порядку денного, якщо інша процедура не визначена статутом.

Частиною другою статті 55 Закону встановлюється вимога щодо кількісного складу лічильної комісії – не менше трьох осіб у випадку, якщо у товаристві понад 100 акціонерів. Окрім цього, встановлюється обмеження стосовно неможливості включення до складу лічильної комісії осіб, які входять до складу органів товариства або є кандидатами до останніх.

Важливо відмітити, що з огляду на запроваджену можливість участі в очних зборах дистанційно, лічильна комісія підраховує голоси з урахуванням результатів голосування акціонерів через авторизовану електронну систему.

За підсумками голосування складається протокол, передбачений ст. 56 Закону, підписаний всіма членами лічильної комісії, які брали участь у підрахунку голосів. Якщо повноваження лічильної комісії виконував Центральний депозитарій чи депозитарна установа, відповідний протокол підписується представником останньої.

На електронних загальних зборах протокол про підсумки голосування формується авторизованою електронною системою, який засвідчується Центральним депозитарієм та підписується особою, уповноваженою на взаємодію з авторизованою електронною системою.

Протокол про підсумки голосування повинен включати: дату проведення голосування; питання, внесені на розгляд; рішення, винесене на голосування, і кількість голосів «за» і «проти»; кількість голосів акціонерів, що не взяли участь у голосуванні, тих, які прийняли участь через авторизовану електронну систему, а також голосів за бюлетенями, які визнано недійсними.

Протокол про підсумки кумулятивного голосування, з урахуванням вищеперелічених реквізитів, має включати аналогічні відомості, проте у частині кількості голосів - щодо кожного окремого кандидата.

Підсумки голосування доводяться до відома акціонерів на відповідних зборах. З моменту складення протоколу про підсумки голосування рішення зборів вважається прийнятим, а відповідний протокол долучається до протоколу зборів.

Окрім цього, частиною шостою ст. 56 Закону врегульовуються вимоги до подальшого оформлення та зберігання бюлетенів для голосування. Так, лічильна комісія або повноважна особа опечатує їх та передає на зберігання товариству, яке має обов'язок по збереженню протягом строку його діяльності, але в будь-якому разі не менше 4 років. Щодо бюлетенів акціонерів, які взяли участь у зборах через авторизовану електронну систему, вони зберігаються останньою протягом 3 років і за запитом надаються акціонеру чи товариству.

Фінальним документом, у якому фіксуються перебіг загальних зборів та прийняті на них рішення, є протокол загальних зборів акціонерів, який оформлюється протягом 10 днів з моменту закриття зборів, підписується головуючим та секретарем (ч. 1 ст. 57 Закону).

Протокол електронних загальних зборів протягом 5 днів з моменту закриття останніх формується авторизованою електронною системою та засвідчується КЕП Центрального депозитарію (п. 98 Порядку № 595).

Протокол дистанційних зборів складається протягом 10 днів з моменту отримання бюлетенів та переліку акціонерів, які їх подали, від Центрального депозитарію (п. 113 Порядку № 236) та підписується головуючим та секретарем, у тому числі шляхом КЕП та/або іншим засобом електронної ідентифікації.

При очних зборах протокол повинен містити наступні реквізити: повне найменування товариства, код ЄДРПОУ, дату та спосіб проведення зборів, загальну кількість осіб, внесених до переліку акціонерів та загальна кількість їх голосів, дату складення переліку акціонерів та кількість належних їм голосів, кворум загальних зборів, дані про секретаря та головуючого, особу, повноважну на взаємодію з автоматизованою електронною системою, порядок денний зборів, у випадку очного голосування - склад лічильної комісії; загальний обсяг голосів акціонерів – власників голосуючих акцій, підсумки голосування з відзначенням результатів голосування з кожного питання та прийнятих рішень.

На дистанційних зборах протокол зборів, окрім вищеперелічених питань, повинен містити дату оприлюднення бюлетенів для голосування, а також

відомості про особу, уповноважену взаємодіяти з Центральним депозитарієм, а не автоматизованою електронною системою, як це передбачено при очних зборах.

При електронних зборах протокол повинен містити аналогічні відомості як і при очних, за винятком складу лічильної комісії.

Частиною шостою статті 57 Закону встановлена вимога щодо оприлюднення протоколу зборів на веб-сайті товариства протягом 5 робочих днів з моменту його складення, однак не пізніше 10 днів з дати проведення зборів.

На підставі проведеного дослідження варто зробити наступні висновки.

Прийняття органами товариств з обмеженою відповідальністю та акціонерних товариств рішень є важливим механізмом реалізації цивільної правосуб'єктності компанії для забезпечення ефективної участі останньої у сфері господарювання. Загальний аналіз чинного корпоративного законодавства дозволяє зробити підсумок про його вдосконалення та подальшу гармонізацію у відповідності до законодавства ЄС, при цьому, слід зауважити, що жоден досконалий закон не може повною мірою врегулювати всі можливі варіанти розвитку корпоративних правовідносин, тим більше враховуючи низку диспозитивних норм, які надають право учасникам/акціонерам визначати максимально гнучкі правила діяльності компанії та водночас зобов'язують розсудливо підходити до питання прийняття установчих документів з огляду на сучасну тенденцію диспозитивного підходу у регулюванні корпоративних відносин.

Окрім цього, шляхом прийняття рішень учасники/акціонери реалізують свої корпоративні права, при цьому, мова йде не тільки про участь у зборах, а й безпосереднє обговорення питань порядку денного, голосування, отримання дивідендів тощо.

Таким чином, прийняття загальними зборами учасників/акціонерів рішення є важливою складовою діяльності компанії, яка у тому числі впливає на інтереси учасників/акціонерів та третіх осіб.

У свою чергу, саме рішення загальних зборів, оформлене протоколом, є формою вираження волі компанії щодо здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків. Саме тому процедура його прийняття є вкрай важливою для забезпечення стабільності цивільного обороту, оскільки рішення зборів породжує певні правові наслідки як для самої компанії, так і для інших стейкхолдерів.

З аналізу чинного корпоративного законодавства вбачаються два концептуально різні механізми прийняття загальними зборами рішень:

- у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю – більшістю чи іншою кількістю голосів від усіх учасників товариства;
- в акціонерних товариствах – від зареєстрованих для участі у зборах присутніх акціонерів.

Варто відмітити, що попри скасування кворуму для товариств з обмеженою відповідальністю, внаслідок доволі деталізованих законодавцем вимог до кількості голосів для прийняття того чи іншого рішення, все ж залишились механізми для блокування недобросовісними учасниками прийняття загальними зборами рішення. Проте, вважаємо, що відповідне питання повинно врегульовуватись самими учасниками на локальному рівні одним з наступних способів:

- зміни пропорційності частки та голосів з неї;
- заздалегідь коректного розподілу часток між учасниками з урахуванням широко розповсюджених ситуацій, за яких на практиці взагалі не можливо прийняти рішення, якщо один з учасників відсутній (для прикладу, частки 50/50);
- врегулювання учасників відмінних від законодавства вимог у частині кількості голосів у статуті, за виключенням рішень, з окремих ключових питань діяльності товариства, з яких не допускається альтернатива.

З загального аналізу Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та положень ст. 98 Цивільного кодексу України вбачається неточність у частині встановлення кількості учасників, які приймають рішення. З проаналізованого у межах даного дисертаційного дослідження досвіду

іноземних країн, вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 2 ст. 98 у частині прив'язки до усіх учасників товариства, які мають право голосу з конкретного питання, оскільки критерієм правомірності рішення зборів є передбачена статутом/Законом кількість голосів учасників від їх загальної кількості без прив'язки до фактично присутніх осіб.

У межах даного підрозділу обґрунтовано особливості застосування положень ч. 4 ст. 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та ч. 2 ст. 98 Цивільного кодексу України у частині надання загальними зборами згоди на вчинення значних правочинів, що, в свою чергу, впливає при визначенні розміру предмету останніх. Так, з огляду на відмінності у визначенні предмета значного правочину за вказаними нормами, слід зауважити, що приписи ч.4 ст.34 Закону застосовуються виключно у разі врегулювання відповідного порядку надання згоди на вчинення правочинів у статуті, у протилежному випадку застосуванню підлягає норма загальної дії.

При аналізі процедури заочного голосування зроблено пропозицію щодо внесення змін до ч. 1 ст. 35 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» у частині встановлення базових вимог до відповідної процедури, а саме:

- строк надіслання учасником результатів голосування – не пізніше ніж за 5 днів до зборів;
- форма документа з результатами голосування, окрім нотаріальної, - електронна шляхом засвідчення КЕП учасника.

У межах способів надіслання вищезгаданого документу вважаємо за доцільне врегульовувати їх на локальному рівні за аналогією з ч. 4 ст. 32 Закону.

РОЗДІЛ 3. ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ РІШЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ УЧАСНИКІВ (АКЦІОНЕРІВ)

3.1 Підстави та порядок визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів)

Як вже неодноразово зазначалось, корпоративне право на управління в юридичних особах корпоративного типу виконує особливу роль поміж інших прав учасників/акціонерів, оскільки забезпечує не лише реалізацію інших корпоративних прав, а й функціонування самої корпорації. В умовах системного оновлення правового регулювання корпоративних відносин у напрямку євроінтеграційних процесів та відповідно формування на базі останнього правозастосовчої практики, важливу роль при дослідженні правового статусу загальних зборів як вищого органу управління товариства, який визначає пріоритетні питання діяльності останнього, відіграє й питання визнання недійсними рішень зборів. Особлива актуальність та практична доцільність дослідження відповідного питання зумовлена тим, що попри прийняття загальними зборами рішень в інтересах товариства, які виконуються безпосередньо останнім через виконавчий/наглядовий орган, саме права та інтереси учасників не повинні порушуватись у процесі скликання, проведення загальних зборів та прийняття останніми рішень, оскільки в протилежному випадку такі рішення можуть бути визнані недійсними. З аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень вбачається, що саме визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів/учасників є одним із найбільш поширених корпоративних спорів, що у результаті призвело до накопичення судової практики у відповідному напрямку, однак остання містить певні розбіжності та в результаті постійного оновлення законодавства продовжує формуватися.

Першочергово, слід дослідити правову природу самого рішення загальних зборів. На доктринальному рівні існують різні підходи до вирішення даного

питання. Так, О. В. Кучмієнко відносить рішення загальних зборів до правочинів, направлених на встановлення, зміну або припинення правовідносин [70, с. 147]. О.В. Бігняк та О.В. Гарагонич розглядають рішення зборів як акти ненормативного характеру [4, с. 309; 18, с. 257]. А.В. Зеліско вважає відповідне рішення особливим юридичним актом [42, с. 78].

У вітчизняній судовій практиці у розрізі окресленого питання сформовано підхід, за якого рішення загальних зборів не визнається правочином у розумінні ст. 202 Цивільного кодексу України, натомість вважається актом ненормативного характеру [114; 139; 140]. На підтвердження вказаної позиції варто дослідити не тільки обґрунтування останньої науковцями, а й проаналізувати саме поняття правочину.

На законодавчому рівні поняття правочину визначено у ч. 1 ст. 203 Цивільного кодексу України як дії особи, спрямованої на набуття, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків. З наведеного можна виокремити наступні риси правочину: характеризується як дія між певними суб'єктами правовідносин, направлена на досягнення правового результату; виступає актом волевиявлення; є правомірною дією. Аналогічну позицію займають такі науковці як І.А. Бузклубий [2, с. 32], Д.П. Цвігун [171, с. 42], С.В. Ясечко [182, с. 84], І.В. Давидова [21, с. 27].

З приводу обґрунтувань науковців, чому саме рішення загальних зборів не можна вважати правочином теж не існує єдиної позиції. Так, О.В. Гарагонич мотивує свою позицію тим, що результат рішення зборів є обов'язковим навіть для осіб, які голосували проти прийняття такого рішення [18, с. 257]. Дана думка є дещо сумнівною, оскільки у контексті дослідження загальних зборів загалом варто розділяти волю учасників/акціонерів, які приймають участь у зборах шляхом голосування, та волю юридичної особи, яка формується саме загальними зборами і, як наслідок, виражається у їх рішеннях. Тобто, ключовою особливістю є не настання правових наслідків всупереч волі окремих учасників/акціонерів, а

сама специфіка формування волі компанії та відповідність правових наслідків рішення останній.

А. В. Зеліско зазначає про неможливість віднесення рішення загальних зборів до правочинів з огляду на його автономний характер виключно для внутрішніх відносин, натомість у зовнішніх, поряд з рішеннями виконавчого органу, воно виступає лише елементом юридичного складу [42, с. 79].

Г. Ю. Смірнов з даного приводу відмічає такий підхід не повною мірою коректним з огляду на характеристику рішення загальних зборів без порівняння з ознаками правочину. Так, вчений вважає, що внутрішні відносини, окреслені А. В. Зеліско, відмінні від зовнішніх суб'єктним складом, однак він жодним чином не впливає на дану кваліфікацію. Водночас, при дослідженні взаємодії загальних зборів та виконавчого органу автор зазначає, що правовий наслідок може виражатись у санкціонуванні загальними зборами дій виконавчого органу з третіми особами, для прикладу, при схваленні значних правочинів. На противагу цьому, при прийнятті такого рішення як, наприклад, реорганізація, правовим наслідком буде не сам кінцевий результат, а лише початок відповідної процедури. Натомість, прийняття таких рішень як викуп частки/акцій, розподіл прибутку, створення органу управління тощо можуть безпосередньо породити права та обов'язки. Г. Ю. Смірнов визначає рішення загальних зборів вольовими правомірними актами суб'єкта відповідних відносин, чим і мотивує їх відповідність ознаками правочину [159, с. 139].

На наш погляд, найбільш коректний підхід при визначенні поняття рішення загальних зборів напрацьований у судовій практиці. Так, з останньої вбачається єдине трактування правової природи рішень загальних зборів як актів ненормативного характеру. В узагальненнях судової практики розгляду корпоративних спорів рішення загальних зборів визначається не одностороннім правочином, а актом органу управління юридичної особи, оскільки приймається загальними зборами акціонерів/учасників, які не є ні органом компанії, який здійснює представництво останньої, ні суб'єктом права. Окрім цього, зроблено й

висновки про неможливість віднесення таких рішень до договорів, оскільки вони приймаються більшістю голосів, а не за домовленістю всіх учасників товариства [112].

Також у практиці наявні чіткі висновки щодо неможливості застосування до рішень загальних зборів підстав недійсності правочину, передбачених статтями 203, 215 Цивільного кодексу України, та, відповідно, настання правових наслідків недійсності правочину у відповідності до приписів ст. 216 останнього. Рішення загальних зборів визнаються індивідуальними актами (актами ненормативного характеру), тобто офіційними письмовими документами, які направлені на врегулювання господарських відносин, мають обов'язковий характер для суб'єктів останніх та породжують певні правові наслідки [78, с. 35].

Таким чином, попри відсутність легального визначення сутності рішення загальних зборів учасників/акціонерів, останнє не визнається ні договором, ні одностороннім правочином, що підтверджує неможливість застосування підстав та наслідків визнання правочинів недійсними.

На противагу цьому, наявна одностайна позиція судів щодо визнання рішення загальних зборів актом ненормативного характеру, який породжує правові наслідки для суб'єктів корпоративних відносин.

Право на оскарження рішення загальних зборів закріплене у п. 8 ч. 1 ст. 258 Цивільного кодексу України та ст. 61 Закону України «Про акціонерні товариства». З положень ст. 61 варто виокремити дві складові, які сукупно підтверджують можливість оскарження рішення загальних зборів:

- таке рішення або порядок його прийняття порушують вимоги законодавства, статуту чи положення про загальні збори;
- таким рішенням порушено права та охоронювані законом інтереси акціонера.

Необхідність наявності сукупно обох складових підтверджується абз. 2 ч. 1 ст. 61, у якій зазначається право суду на залишення оскаржуваного рішення в силі навіть за наявності певних допущених порушень у випадку, якщо воно не

порушує права акціонера. На практиці доведення факту порушення корпоративних прав викликає низку труднощів, оскільки суди зауважують на недостатності посилання на абстрактне порушення права на управління.

Частиною другою статті 61 Закону врегульовано два важливі моменти оскарження рішення про відмову у включенні пропозицій акціонера до проекту порядку денного:

- таке оскарження не зупиняє проведення загальних зборів;
- суду надано право зобов'язати товариство провести загальні збори з питання, у включенні якого до проекту порядку денного було безпідставно відмовлено акціонеру, що на практиці двояко сприймається і трактується як втручання у діяльність товариства.

Обов'язковість доведення факту порушення оскаржуваним рішенням прав та інтересів учасника/акціонера вбачається й з єдності судової практики у даному контексті [125; 131; 134]. При цьому, доведення факту порушення прав учасника/акціонера не може зводитись до формальних та абстрактних посилань на порушення права на управління, а повинно містити обґрунтування конкретних обмежень/порушень його безпосередніх прав та співрозмірність допущеного порушення з обраним способом захисту.

На нашу думку, окреслений підхід є цілком обґрунтованим, оскільки гарантує стабільність діяльності компанії попри можливі зловживання окремими учасниками/акціонерами своїми правами.

З вищевикладеного зрозуміло, що виключно учасник/акціонер має право оскаржити рішення загальних зборів, на момент прийняття якого він мав відповідний статус. Попри очевидність зазначеного твердження на практиці виникають певні питання, які розглянемо нижче.

Першочергово мова йде про відсутність відомостей про особу як учасника товариства у ЄДР. З даного приводу суд зробив висновки, що відсутність таких даних не є безумовним підтвердженням відсутності в особи статусу учасника товариства на момент прийняття загальними зборами спірних рішень. Так, мова

йде про постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.09.2018 року у справі № 915/593/17, у якій мало місце оскарження рішення загальних зборів учасником, якого було виключено зі складу учасників та в подальшому поновлено на підставі судового рішення. З даного приводу суд звернув увагу на положення ч. 5 ст. 89 Цивільного кодексу України, згідно з якою зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до ЄДР, набирають чинності для третіх осіб з дня їх державної реєстрації. При цьому, юридичні особи та учасники останніх не мають права посилалися на відсутність державної реєстрації відповідних змін у відносинах із третіми особами, які діяли з урахуванням останніх. Звідси, зроблено висновок про те, що відсутність у ЄДР вказаних відомостей, у тому числі у частині поновлення на підставі судового рішення особи у складі учасників товариства, не свідчить про відсутність відповідного статусу [104].

Окрім цього, у межах дослідження суб'єктів оскарження рішення загальних зборів варто розглянути питання переходу права оскарження у порядку спадкування. Можливість переходу такого права, як суб'єктивного права спадкодавця, а не корпоративного права, була предметом розгляду у Верховному Суді. У постанові останнього від 07.10.2020 року зроблено висновок про можливість переходу права на оскарження рішення загальних зборів шляхом спадкування – універсального правонаступництва, за якого всі права та обов'язки (за виключенням нерозривно пов'язаних з особою), якими поряд з часткою володів правопередник, переходять правонаступнику [95]. У розрізі даного питання слід відмітити анахронізм положень ст. 1219 Цивільного кодексу України у частині неможливості віднесення до складу спадщини права участі, оскільки вони базуються на ст. 100, яка втратила чинність і саме зі змісту останньої відповідне право помилково вважалось особистим немайновим, що пов'язано нерозривно з особою. Очевидно, що дана норма абсолютно не відповідала правовій природі відповідного права, оскільки частка, з якої воно впливає, може відчужуватись, що в результаті призводить до зміни носія такого права.

Окрім цього, погоджуємось з думкою вчених Л.В. Сіщук [157, с. 159], Г. Ю. Смірнова [159, с. 140], А. В. Смітюха [161, с. 25], які відмічають можливість переходу права на оскарження рішення зборів і при сингулярному правонаступництві у разі зміни власника акцій/частки. Зрозуміло, що права акціонера/учасника не припиняються та не виникають заново у набувача акцій/частки, натомість має місце зміна суб'єкта корпоративних відносин, опосередкованого спеціальним оборотоздатним об'єктом. З набуттям відповідної частки/акцій до набувача переходять і корпоративні права, у тому числі й право на оскарження.

Варто відмітити, що на відміну від універсального правонаступництва, при сингулярному до особи переходить тільки певна частина прав та обов'язків правопередника. У досліджуваному випадку – конкретно ті права та обов'язки, якими володіла особа-правопередник як учасник/акціонер юридичної особи. Звідси, якщо на момент відчуження учасник/акціонер мав право на оскарження загальних зборів, воно й переходить до набувача у сукупності з іншими корпоративними правами. Окреслений підхід щодо прив'язки права на звернення до суду до частки/акції простежується і в практиці іноземних країн. Для прикладу, у Звіті Комісії з питань права Англії та Уельсу від 1997 року – у частині належності відповідного права до переліку прав, які посвідчуються часткою/акцією [146, с. 101].

За наведеного підходу жодним чином не порушується стабільність цивільного обороту чи корпоративних відносин, а виключно забезпечується послідовне правозастосування у частині наслідків сингулярного правонаступництва у випадку відчуження акцій/частки. Так, у розрізі останнього у зобов'язальних відносинах зміна сторони останніх не має наслідком переривання строку позовної давності (ст. 262 Цивільного кодексу України). Хоча корпоративні відносини не є зобов'язальними, оскільки права, що входять до їх змісту, не припиняються в результаті виконання обов'язків, які їм кореспондують, чи не мають наслідком припинення правовідносин участі, проте у межах

корпоративних відносин, як і зобов'язальних, при відчуженні частки має місце сингулярне правонаступництво через зміну суб'єкта правовідносин. Відповідно, вищезгадана норма підлягає застосуванню за аналогією.

У межах дослідження суб'єкта оскарження рішення загальних зборів варто також дослідити досвід іноземних держав у частині встановлення порогу голосів з частки/акцій, за якого учасник/акціонер набуває відповідне право. Так, у Цивільному кодексі Італії право на оскарження загальних зборів має акціонер, який володіє часткою 1 % - у публічних компаніях, та 5 % - у приватних [174]. В Іспанії Законом «Про корпоративні підприємства» таким правом наділяються учасники, які володіють не менше 1 % статутного капіталу - у приватних компаніях, та не менше 0,001 % - у публічних [30].

Зоднієї сторони, такий підхід покликаний врівноважити баланс інтересів особи, чії права порушено оскаржуваним рішенням загальних зборів, та більшості учасників/акціонерів, які прийняли останнє. Окрім цього, встановлення відповідного порогу мотивується неможливістю такого учасника/акціонера істотно вплинути на результати голосування та загалом на управління компанією у силу недостатності його голосів. З іншої сторони, за такого підходу обмежується право на захист, а участь міноритаріїв в управлінні товариством носить фактично формальний характер. Також варто зауважити, що право на управління товариством не обмежується лише голосуванням, оскільки при обговоренні питань порядку денного навіть міноритарій може вплинути на волевиявлення інших учасників, що у сукупності може призвести до прийняття певного рішення.

Окрім наведених обґрунтувань недоцільності покладення права на оскарження рішення загальних зборів у залежність від частки/акцій, які належать скаржнику, варто зауважити, що протилежний підхід прямо суперечитиме положенням ст. 55 Конституції України [58] та ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [57]. З урахуванням вказаної норми міжнародного законодавства міноритарні акціонери Італії та Іспанії наділені

національним законодавством іншим способом захисту – зверненням з позовом про відшкодування шкоди [30; 174]. На наш погляд, навіть зважаючи на забезпечення певного захисту міноритаріїв, досвід вказаних держав не є релевантним для впровадження у вітчизняне законодавство знову ж таки з огляду на можливість впливу міноритаріїв при прийнятті рішення шляхом участі у обговоренні питань порядку денного, подання власних пропозицій щодо кандидатур або надання додаткових відомостей. Вказана позиція кореспондує й висновкам Верховного Суду, у тому числі, але не виключно, викладеним у постанові від 09.02.2022 року [110].

Недоцільність встановлення майнового порогу для оскарження рішень загальних зборів підтверджується й тим, що у контексті обрання належного способу захисту вже встановлено запобіжник з метою уникнення недобросовісними учасниками/акціонерами своїх прав. Мова йде про співрозмірність як одну з ознак належного способу захисту. Так, суди при вирішенні ефективності обраного способу захисту повинні уникати зайвого втручання у приватно-правові відносини товариства, додержуватись балансу інтересів товариства та учасників, а також надавати оцінку добросовісності дій скаржника [133]. Трактуючи сам зміст поняття співрозмірності, М.К. Богуш вказує на необхідності поновлення порушеного права виключно у тому обсязі, у якому воно порушено [6, с. 115]. В.В. Петруня оцінює співрозмірність як ознаку, за якої мають місце істотні, проте мінімально обтяжливі цілі обмеження прав [82, с. 138]. О.О. Кот аналогічно пов'язує співрозмірність з відновленням права пропорційно заподіяній шкоді [66, с. 214].

У частині визначення суб'єкта оскарження рішення загальних зборів варто згадати також про думку окремих науковців, які вважають за доцільне обмежити право оскарження рішення загальних зборів шляхом надання його виключно учаснику/акціонеру, який голосував проти оскаржуваного рішення або взагалі не брав участі у загальних зборах [15, с. 65; 79, с.138; 164, с. 318]. Слід зауважити, що за такого підходу прив'язка здійснюється не до задоволення позову, а до його

пред'явлення загалом. Вказаний підхід міститься у законодавстві окремих країн ЄС, серед яких, зокрема, але не виключно, Естонія [56], Німеччина [38].

Хоча вказаний підхід і спрямований на превенцію зловживань правом на захист, проте загалом він носить доволі формальний характер та відзначається певною неоднозначністю. Оскільки попри відомості протоколу у частині голосування скаржника, наперед неможливо встановити чи було волевиявлення останнього вільним чи вчинялось під примусом або ж в результаті надання недостовірних відомостей, тому без всебічного розгляду відповідного спору та дослідження судом усіх доказів неможливо категорично вирішувати відповідне питання у такий спосіб. Більше того, вказаний підхід створює необґрунтовані обмеження у реалізації добросовісними учасниками чи акціонерами права на захист. Таким чином, встановлення усіх обставин справи та розгляд спору по суті у будь-якому разі є прерогативою суду, який перевіряє наявність чи відсутність підстав для визнання рішення загальних зборів недійсним, натомість наведене штучне обмеження відповідного права є недоцільним у вітчизняному правовому полі.

Як вже попередньо зазначалось, у судовій практиці виокремлено наступні умови визнання рішень загальних зборів недійсними:

- доведення факту порушення корпоративних прав;
- встановлення підстав недійсності рішення зборів.

На доктринальному рівні підстави недійсності рішення зборів умовно поділяють на загальні та безумовні [152, с. 135].

Натомість, на законодавчому рівні взагалі не визначено чітких підстав недійсності рішення загальних зборів.

На практиці керуємось позицією Вищого господарського суду України, яка міститься у постанові Пленуму «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 року № 4. Саме у п. 2.12 останньої визначено так звані загальні підстави, серед яких: порушення вимог установчих документів та/або законодавства під час скликання/проведення

загальних зборів; невідповідність рішень нормам законодавства; позбавлення учасника/акціонера можливості взяти участь у зборах [78, с. 36]. Аналогічні підстави визначено в абз.3 п.18 постанови пленуму ВСУ від 24.10.2008 року № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів».

У цій же ж постанові містяться й безумовні підстави для визнання рішення зборів недійсним у силу недодержання прямих приписів закону та міститься застереження щодо неможливості трактування будь-якого порушення законодавства під час процедур скликання/проведення загальних зборів як автоматичної підстави визнання такого рішення недійсним. Саме у зв'язку з цим у п. 2.13 постанови визначено перелік безумовних підстав для визнання рішення недійсним і зазначено примітку про те, що інші порушеннями, допущені під час їх скликання/проведення загальних зборів у кожному конкретному випадку оцінюються судом індивідуально на предмет впливу останніх на саме рішення. Так, у вищезгаданому пункті до безумовних підстав віднесено:

- відсутність кворуму, неможливість його встановлення при проведенні загальних зборів чи прийнятті ними рішень;
- прийняття рішень з питань, які не було включено до порядку денного, або прийняття рішення про розгляд яких прийнято без необхідної кількості голосів;
- відсутність протоколу зборів.

Варто зауважити, що наявність безумовної підстави також не означає автоматичну недійсність рішення зборів, а передбачає необхідність її доведення у судовому порядку, як і у випадку з загальними підставами.

Окрім вищенаведеного класичного підходу до підстав визнання рішення загальним зборів недійсним, на практиці дедалі частіше зустрічається позиція розмежування рішень загальних зборів в залежності від порушення, яке допущено при їх прийнятті. Згідно з вказаним підходом виділяють:

- оспорювані рішення, що можуть бути визнані недійсними у судовому порядку;
- оспорювані рішення, що можуть бути скасовані у судовому порядку;

- нікчемні рішення у силу прямої вказівки закону.

З приводу наведеної класифікації погоджуємось з Л.В. Сіщук щодо доречності останньої у взаємозв'язку з видом порушення, яке мало наслідком оскарження такого рішення у судовому порядку, однак недоцільності її практичного застосування з огляду на тенденції судової практики вирішення відповідної категорії корпоративних спорів, а саме:

1) ключовим моментом при вирішенні відповідного спору є не стільки сам факт порушення, а наявність/відсутність порушення чи не визнання оскаржуваним рішенням зборів корпоративного права та/або інтересу учасника чи акціонера;

2) у будь-якому разі застосовується класичний підхід до підстав визнання рішень загальних зборів недійсними, за якого загальні підстави загалом підкреслюють факт наявності безумовних, що посилює доводи скаржника;

3) відсутні позовні вимоги про визнання рішення нікчемним чи оспорюваним, на практиці радше можна відмітити формулювання про визнання недійсним та нікчемним, що загалом не має впливу на розгляд спору по суті [151, с. 104].

При дослідженні порушень порядку скликання та проведення загальних зборів В.Г. Жорнокуй виділяє наступні:

- прийняття рішень з питань, не включених до порядку денного;
- недотримання процедури реєстрації акціонерів, недопущення їх до реєстрації для участі у зборах;
- порушення порядку голосування та підбиття підсумків останнього;
- проведення зборів за відсутності кворуму [26, с. 36].

Хоча зазначена класифікація дійсно простежується з нормативно-правової бази регулювання корпоративних відносин, проте, на наш погляд, є суттєво звуженою, оскільки не включає порушення повідомлення учасників чи акціонерів про скликання зборів, недодержання вимог щодо процедури їх ініціювання тощо. Зазначене знову ж таки підтверджує доцільність обрання при проведенні таких

класифікацій тих критеріїв, які підлягають обов'язковому встановленню у судовому порядку на практиці та є ключовими при вирішенні судами відповідної категорії спорів по суті.

Нижче детально розглянемо загальні умови визнання рішення загальних зборів недійсним.

Під такою підставою як порушення вимог установчих документів та/або закону під час скликання та проведення загальних зборів типово розглядаються неналежне виконання чи повне невиконання товариством обов'язку повідомлення учасників/акціонерів про скликання загальних зборів, серед складових якого: порушення строку повідомлення, зазначення в останньому недостовірних відомостей щодо місця, дати та/або часу проведення зборів, їх порядку денного чи змін до нього тощо.

Яскравим прикладом застосування цієї підстави на практиці міститься у постанові Верховного Суду від 11.06.2018 року у справі № 916/613/17. Суд задовольнив позовні вимоги у зв'язку з відсутністю доказів, які б підтвердили відповідність процедур ініціювання скликання зборів, повідомлення учасників/акціонерів, прийняття рішення про доцільність їх проведення, вимогам закону та/або статуту товариства [111]. При цьому, за наведеної підстави у будь-якому разі важливо враховувати необхідність доведення факту порушення таким рішенням прав та інтересів акціонера/учасника товариства, що підтверджується висновками суду у постанові від 02.05.2018 року у справі № 905/1076/17 [97].

Наступною загальною підставою визнання рішення загальних зборів недійсним є позбавлення учасника/акціонера взяти участь у зборах, яке може полягати у:

- неповідомленні про скликання загальних зборів загалом чи несвоєчасному повідомленні;
- наданні недостовірних або неповних відомостей у повідомленні, а саме — у частині дати, часу, місця та порядку денного;

- прийнятті оскаржуваного рішення без урахування конфлікту інтересів, наявного між учасниками/акціонерами;

- прийнятті оскаржуваного рішення за відсутності учасника/акціонера.

Так, згідно з усталеною позицією Касаційного господарського суду права учасника/акціонера можуть визнаватись порушеними, якщо він не зміг підготуватись до розгляду питань порядку денного належним чином, зареєструватися для участі у зборах або ж взагалі взяти участь в останніх [105].

У межах даного порушення варто відмітити нерозривний взаємозв'язок корпоративного права учасника/акціонера на управління товариством та обов'язку останнього в особі компетентного органу повідомити учасників чи акціонерів про скликання зборів, оскільки саме шляхом виконання вказаного обов'язку забезпечується реалізація відповідного права. Очевидно, що під належним виконанням такого обов'язку розуміється належне та своєчасне повідомлення учасників/акціонерів про скликання загальних зборів з урахуванням встановлених законодавством та статутом вимог щодо строку, порядку повідомлення та відомостей, які повинні бути включені до останнього. Наведене твердження підтверджується сформованою судовою практикою, згідно з якою наявність у повідомленні вичерпної інформації та своєчасність надіслання останнього безпосередньо впливає на можливість учасника підготуватися до зборів та сформуванню своєї волі з питань порядку денного [131]. Без сумніву, відсутність повідомлення загалом є самостійною підставою для визнання рішення недійсним, оскільки наявне очевидне порушення права на управління [116].

Варто звернути увагу, що спосіб повідомлення учасників/акціонерів про скликання зборів повинен обиратись товариством таким чином, щоб забезпечити реальне персональне повідомлення останніх, а не його формальне направлення. Такий підхід зумовлений тим, що на практиці у випадку заперечення учасником факту повідомлення про скликання зборів, обов'язок доведення належного та своєчасного повідомлення покладений на товариство як особу, рішення органу управління якої оскаржується [77, с. 81].

Ще однією з загальних підстав визнання рішення загальних зборів недійсним є невідповідність останнього нормам законодавства. Мова йде про фактичне непроведення загальних зборів, або ж порушення рішенням норми закону при вирішенні питань діяльності компанії (для прикладу, при схваленні значного правочину, обранні органів управління товариством, виплаті дивідендів тощо), або ж недодержання процедури проведення зборів, за якого при прийнятті оскаржуваного рішення порушено вимоги чинного законодавства.

При дослідженні вказаної підстави показовою є постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 27.02.2018 року у справі № 918/92/17 [135]. У даному випадку суд чітко виокремив вищезазначену підставу та зауважив, що надання можливості при прийнятті рішень на загальних зборах одному із учасників товариства, у власності якого частка з вирішальним впливом, права самостійно збільшувати статутний капітал без врахування часток інших учасників на засадах пропорційності, що фактично має наслідком зменшення останніх, свідчить про невідповідність такого рішення нормам Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Законів України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про депозитарну систему України», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» у їх взаємозв'язку, принципу верховенства права та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що підтверджує наведені скаржником аргументи про порушення таким рішенням прав та законних інтересів учасника товариства.

Попередньо у межах даного підрозділу зазначались також безумовні підстави визнання недійсним рішення зборів, виокремлені із загальних підстав, які також варто детальніше розглянути.

У зв'язку з прийняттям у 2018 році Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та урахуванням приписів ч. 2 ст. 34

та ст. 36 останнього актуальними на даний час безумовними підставами визнання недійсним рішення загальних зборів є:

- відсутність протоколу;
- прийняття рішень з питань, відсутніх у порядку денному, і на розгляд яких не надавалась згода усіх присутніх учасників;
- прийняття рішень шляхом опитування з питань, стосовно яких статутом чи законом встановлено обмеження використання відповідного способу;
- прийняття рішень за відсутності кількості голосів, необхідної для прийняття рішень з того чи іншого питання [75, с. 185].

Стосовно наведених підстав варто відмітити наступні особливості.

Так, у силу прямих приписів ч. 5 ст. 33 Закону прийняття рішень з питань, не включених до порядку денного, допускається виключно у випадку одностайного надання згоди на їх розгляд усіма учасниками товариства.

Згідно з висновками Верховного Суду, викладеними у постанові від 13.12.2023 р. для визнання недійсним рішення загальних зборів з вказаної підстави потрібно встановити факт порушення останнім прав та законних інтересів учасника та дослідити питання відповідності питань порядку денного зборів, які відбулися та оскаржуються, питанням порядку денного, наведеним у повідомленні, отриманому учасником [117].

У постановах Верховного Суду від 22.10.2019 року у справі № 923/876/16 [130] та від 21.04.2021 року у справі № 902/1051/19 [127] міститься обґрунтована правова позиція визнання недійсним рішення зборів, у тому числі, але не виключно у розрізі досліджуваної підстави. З останньої вбачається, що належне та своєчасне повідомлення учасника про скликання зборів є важливим етапом процедури їх організації та проведення, першочергово, з мотивів забезпечення учасникам можливості формування волі з питань порядку денного, задля того, щоб вони могли належним чином підготуватися і визначитись з приводу голосування щодо відповідних питань, а також взяти повноцінну участь у їх обговоренні. Звідси, для визнання рішення загальних зборів недійсним потрібно

встановити, яким чином порушено права та законні інтереси учасника, та проаналізувати дотримання процедури скликання та проведення загальних зборів, зокрема у частині належного повідомлення про скликання останніх, а також щодо відповідності питань порядку денного за аналогією з попередньо викладеною практикою. Ще одним мотивом обґрунтування вказаної підстави Верховний Суд зазначає те, що навіть у разі участі учасника/його представника у загальних зборах і голосування на останніх, не можна однозначно стверджувати про належне повідомлення учасника про збори і забезпечення йому права підготуватися до розгляду конкретних питань, серед іншого й прийняти рішення щодо можливості уповноваження свого представника на участь у розгляді конкретних питань чи взяти участь у них особисто.

Відсутність протоколу як підстава недійсності рішення загальних зборів видається начебто очевидною, оскільки зрозуміло, що саме у протоколі знаходять своє зовнішнє вираження перебіг і результати проведення загальних зборів, як наслідок, його нескладення свідчить про непроведення загальних зборів загалом. Однак на підставі проаналізованої практики доцільно звернути окрему увагу на певні інші порушення, які підпадають під вказану підставу визнання рішення недійсним.

Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2021 року у справі № 906/1336/19 зроблено ключові висновки з даного питання:

- рішення загальних зборів, яке за своїм змістом не відповідає статуту та/або закону, не породжує правові наслідки, оскільки застосування імперативних приписів останніх не може залежати від волі приватних осіб. Аналогічні наслідки мають місце у випадку, коли рішення загальних зборів, які в дійсності не проводились, оформлено помилковим/підробленим протоколом. За таких обставин позов про визнання рішення недійсним спрямований не на позбавлення юридичної сили спірного рішення, яке не породжує правових наслідків без прив'язки до прийняття судом відповідного рішення, а направлений на захист інтересу у частині правової визначеності;

- у разі тверджень скаржника про фактичне непроведення загальних зборів і складення протоколу зборів значно пізніше, доводиться саме факт необхідності захисту інтересу учасника у частині правової визначеності стосовно рішень, які не приймалися або приймалися загальними зборами, оскільки вимога позбавлення оскаржуваного рішення юридичної сили неможлива з огляду на те, що останнє з позиції скаржника не прийнято взагалі. При цьому, важливим моментом є те, що відповідний інтерес можуть мати виключно актуальні на момент звернення до суду учасники товариства [92].

Аналогічні висновки містяться й у Постанові Касаційного господарського суду від 07.07.2022 року у справі № 909/50/18 [108].

Окрім цього, при дослідженні вказаної підстави, Л.В. Сіщук слушно звертає увагу на необхідність формулювання вказаної підстави наступним чином — відсутність протоколу загальних зборів учасників, підписаного головою останніх чи іншою уповноваженою особою [153, с. 80], оскільки така важлива примітка теж може мати місце на практиці і логічна з точки зору нормативно-правового регулювання діяльності компаній загалом.

Попри те, що корпоративне законодавство системно оновлюється, судова практика відображає труднощі процесу оскарження рішень загальних зборів та, як наслідок, ставить під сумнів забезпечення ефективного захисту прав учасників/акціонерів та формує негативні тенденції у частині довіри до корпоративного управління загалом. З даного приводу, слід розуміти, що окремих учасників/акціонерів, це й про забезпечення належного рівня корпоративного управління, формування корпоративної культури, що своєю чергою впливає на інвестиційну привабливість держави загалом. Саме тому непослідовне та фрагментарне правове регулювання відповідної категорії спорів має значно глобальніші наслідки. На наш погляд, основним орієнтиром, яким повинен керуватись законодавець, повинна бути судова практика, оскільки саме під час правозастосування чітко простежуються недоліки правового регулювання та

виразно окреслюються вектори вирішення реальних проблем, які виникають у сфері корпоративних відносин.

За результатами проведеного дослідження варто зробити наступні висновки.

1. Рішення загальних зборів учасників/акціонерів доцільно є індивідуальними актами ненормативного характеру, які мають обов'язкову силу для суб'єктів корпоративних правовідносин. Судова практика послідовно виокремлює рішення загальних зборів як особливу форму управлінських актів юридичної особи, що мають самостійний характер та породжують юридичні наслідки безпосередньо в рамках внутрішньої організації товариства. Проте слід зважати на характерну особливість рішень загальних зборів — останні можуть впливати і на відносини компанії з третіми особами, що є одним з ключових моментів при оскарженні рішень загальних зборів, виокремлення підстав та наслідків такого оскарження.

2. З чинного законодавства та судової практики вбачається, що першочергове значення для визнання рішення загальних зборів недійсним має саме наявність факту порушення корпоративного права чи інтересу учасника/акціонера, натомість порушення процедури скликання зборів чи ухвалення рішення носить вже другорядний характер. На наш погляд, вказаний підхід потребує певного коригування, оскільки певні види порушень процедури скликання чи проведення загальних зборів самі по собі свідчать про факт порушення корпоративних прав учасника/акціонера та не потребують окремого доведення. Мова йде про порушення, які мають наслідком обов'язкове визнання недійсними рішень загальних зборів, про які детальніше зазначимо нижче.

3. Найбільш актуально та з урахуванням практичної складової підстави визнання недійсними рішень загальних зборів систематизовано у постанові Верховного Суду від 18.04.2024 у справі № 924/560/23:

- порушення вимог установчих документів та/або норм законодавства при скликанні та проведенні загальних зборів;

- невідповідність рішень нормам законодавства;

- позбавлення учасника/акціонера можливості взяти участь у зборах;
- порушення оскаржуваним рішенням прав чи законних інтересів учасника/акціонера.

З урахуванням висновків, викладених у вказаній постанові, усі порушення можна розмежувати на:

- порушення, що тягнуть обов'язкове визнання недійсними рішень, прийнятих на таких зборах;
- порушення, які можуть призвести до недійсності рішень загальних зборів, за умови доведення факту, що ці порушення призвели до конкретних порушень прав чи законних інтересів учасника/акціонера.

До першої групи належать порушення прямих вказівок законодавства, зокрема:

- відсутність протоколу загальних зборів, підписаного головою і секретарем зборів;
- ухвалення рішення за відсутності кворуму чи за умов неможливості встановлення наявності кворуму;
- ухвалення загальними зборами рішень із питань, не включених до порядку денного, на розгляд яких не надана згода всіх присутніх на загальних зборах.

До другої групи можуть належати інші порушення, які не є так званими безумовними підставами, наведеними вище. Наприклад, неповідомлення учасника про скликання загальних зборів може призвести до визнання такого рішення недійсним за умови, зокрема, але не виключно, існування інших підстав недійсності рішення загальних зборів та/або якщо учасник/акціонер не мав можливості взяти участь, не брав участі у таких зборах, а прийняті на останніх рішення суперечать вимогам статуту та/або законодавства, прийняті з порушенням порядку голосування, порушують безпосередньо права та інтереси учасника/акціонера, який звернувся з відповідним позовом.

З урахуванням викладеного пропонуємо наступну класифікацію порушень, які впливають на дійсність рішень загальних зборів учасників/акціонерів:

I. Безумовні (абсолютні) підстави недійсності рішення загальних зборів, ознаками яких є наступні:

- є прямим порушенням імперативних норм законодавства;
- не потребують окремого доведення факту порушення корпоративних прав учасника/акціонера;
- автоматично тягнуть нікчемність (абсолютну недійсність) відповідного рішення загальних зборів;
- недійсність рішення поширюється на всі правочини, вчинені на його підставі, незалежно від добросовісності сторін.

До першої групи підстав варто віднести: відсутність протоколу загальних зборів, підписаного головою та секретарем; ухвалення рішення за відсутності кворуму або без можливості встановлення наявності кворуму; розгляд та ухвалення рішень з питань, не включених до порядку денного, без згоди всіх присутніх.

II. Умовні підстави визнання рішення недійсним або його скасування, характерними рисами яких є:

- не свідчать про автоматичну нікчемність рішення за своєю природою;
- рішення загальних зборів може бути визнане недійсним або скасоване за рішенням суду, але за умови доведення порушення корпоративних прав особи, яка звернулася з позовом;
- недійсність рішення поширюється на правочини, вчинені на його підставі лише у разі недобросовісності контрагента;
- скасування рішення має виключно футуристичну дію (з моменту набрання чинності рішенням суду), не впливає на правочини, укладені на його основі до моменту скасування його судом.

До другої групи підстав належать: неповідомлення учасника про скликання загальних зборів; участь у голосуванні осіб, які не мали права голосу; порушення процедури скликання/проведення зборів, якщо це призвело до порушення прав учасника.

У зв'язку з вказаними пропозиціями, необхідно внести зміни до наступних законодавчих актів:

1. Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» шляхом доповнення статтею 34-1 у наступній редакції:

«1. Рішення загальних зборів учасників є актом органу управління товариства ненормативного характеру, який породжує правові наслідки для товариства та його учасників.

2. Недійсність рішення загальних зборів учасників може бути:

1) безумовною (нікчемною) – у разі порушення імперативних норм Закону;
2) умовною (оспорюваною) – у разі порушення порядку скликання чи повідомлення учасника; або позбавлення учасника змоги взяти участь у загальних зборах; або порушення порядку голосування, якщо допущені порушення порушують права та охоронювані законом інтереси учасника, який оскаржує рішення.

3. Рішення загальних зборів учасників вважається недійсним з моменту його ухвалення та тягне недійсність правочинів, укладених на його підставі, за наявності підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 34-1 цього Закону.

4. Рішення загальних зборів учасників може бути визнане недійсним судом за наявності підстав, передбачених пунктом 2 частини другої статті 34-1 цього Закону.

Наслідки недійсності рішення загальних зборів учасників застосовуються до правочинів, укладених на його підставі, за умови доведення учасником, який оскаржує рішення, що інша сторона правочину знала або мала знати про таке порушення на момент його вчинення.

5. Рішення загальних зборів учасників може бути скасоване судом за наявності підстав, передбачених пунктом 2 частини другої статті 34-1 цього Закону. У разі скасування рішення судом, воно втрачає чинність з моменту набрання законної сили судовим рішенням та не має зворотної дії».

II. Закону України «Про акціонерні товариства» шляхом внесення змін до частини першої статті 61 та викладення її у наступній редакції:

«1. У разі якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують імперативні вимоги цього Закону, інших актів законодавства, відповідне рішення вважається недійсним з моменту його ухвалення та тягне недійсність правочинів, укладених на його підставі.

У разі якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги статуту акціонерного товариства чи положення про загальні збори, акціонер, який вважає, що його права та охоронювані законом інтереси порушені таким рішенням, може оскаржити його шляхом звернення до суду з вимогою про визнання рішення загальних зборів недійсним або про скасування рішення загальних зборів протягом шести місяців з дня прийняття рішення. У випадку визнання недійсним рішення загальних зборів з підстав, викладених у цьому абзаці, суд може визнати недійсними правочини, укладені на підставі такого рішення загальних зборів, за умови доведення акціонером, який оскаржує рішення, що інша сторона правочину знала або мала знати про таке порушення на момент його вчинення.

Суд має право з урахуванням усіх обставин справи залишити в силі оскаржуване рішення, якщо допущені порушення не порушують права та охоронювані законом інтереси акціонера, який оскаржує рішення».

III. Цивільного кодексу України шляхом доповнення новою статтею 98-1 у наступній редакції:

«1. Рішення загальних зборів учасників (акціонерів, пайовиків) юридичних осіб можуть бути визнані недійсними або скасовані у порядку, визначеному спеціальним законодавством.

2. Недійсність рішення загальних зборів учасників (акціонерів, пайовиків) юридичних осіб тягне за собою недійсність правочинів, укладених на їх підставі, лише у разі нікчемності рішення або доведеної недобросовісності контрагента».

4. При аналізі визнання недійсними рішень загальних зборів варто приділяти увагу не тільки захисту корпоративних прав, а зважувати баланс інтересів учасників корпоративних спорів. Мова йде не тільки про співвідношення інтересів учасника/акціонера, який оскаржує рішення загальних зборів, самого товариства та інших учасників останнього, а й про оцінку потенційних наслідків визнання недійсним рішення для функціонування компанії та реалізації її учасниками/акціонерами корпоративних прав.

Титульними у межах даного питання, на нашу думку, є висновки Верховного Суду, викладені у постанові від 18.10.2023 у справі № 922/2013/21. За обставинами справи відбувалось оскарження рішення наглядової ради з підстави недостатньої кількості у її складі незалежних директорів та, як наслідок, оскарження рішення загальних зборів з підстави скликання останніх неправомочним складом ради. За результатами розгляду справи можна виокремити наступні висновки:

- у кожного акціонера/учасника наявний інтерес, щоб органи управління діяли згідно з законом. Це так би мовити інтерес «всіх та кожного» у частині легітимності ухвалених рішень;

- звернення до суду з вимогами про визнання недійсними рішень наглядової ради та загальних зборів за вищевикладених обставин справи не є ефективним способом захисту прав учасника/акціонера, який звернувся за їх оскарженням, оскільки навіть за умови задоволення позову не буде відновлено право позивача на корпоративне управління компанією, натомість у частині повноважень наглядової ради матиме місце юридична невизначеність, що негативно позначиться на результативності діяльності самої компанії. У зв'язку з цим, суд слушно зауважує на доцільності звернення до наглядової ради з метою скликання загальних зборів задля приведення складу останньої у відповідність до законодавства;

- скасування рішення загальних зборів суто з підстави скликання останніх неправомочною наглядовою радою може заблокувати або ж значно

дестабілізувати діяльність компанії, що, у свою чергу, можна трактувати як непропорційне втручання суду у господарську діяльність компанії та корпоративне управління останньою.

Наведені висновки кореспондують принципу «business judgment rule» - невтручання у бізнес-рішення, який часто застосовується закордоном при вирішенні корпоративних спорів. Згідно з даним принципом, суд не має надавати оцінку ефективності бізнес-рішень, не повинен замінювати функції її менеджменту та втручатись в діяльність компанії. Як наслідок, визнання рішень загальних зборів недійсними, за результатами чого порушується баланс інтересів акціонерів/учасників, може призвести до непропорційного втручання у діяльність компанії.

5. Законодавцем встановлені різні строки для оскарження рішень загальних зборів у залежності від організаційно-правової форми юридичної особи.

Так, у випадку товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю – один рік (п. 8 ч. 2 ст. 258 ЦК України), акціонерних товариств – шість місяців із дня ухвалення оскаржуваного рішення (ч. 1 ст. 61 Закону України «Про акціонерні товариства»), а усіх інших юридичних осіб – три роки (ч. 1 ст. 257 ЦК України).

При цьому, після впровадження п. 8 ч. 2 ст. 258 ЦК України, яким встановлено скорочений строк позовної давності в один рік при визнанні недійсним рішення загальних зборів товариства, виникли питання, чи застосовується цей строк до юридичних осіб, які не є товариствами (фермерські господарства, кооперативи тощо), і до яких саме видів товариств він застосовується. Відповідні сумніви спричинені формулюванням «загальних зборів товариства».

Правовий висновок з даних питань наявний у постанові Верховного Суду від 14.09.2022 року у справі № 909/298/21, згідно з яким застосування спеціального строку позовної давності стосується виключно товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю з огляду на наступне:

- змістовне формулювання досліджуваної норми не містить тлумачення терміну «товариство»;

- саме у Главі VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлено спеціальну позовну давність для визнання рішення загальних зборів товариства недійсним.

Вказаного підходу послідовно дотримуються суди й надалі. Як приклад, оскарження рішень загальних зборів ОСББ (постанова від 16.04.2024 року у справі № 910/21426/21).

На наш погляд, застосування різних строків позовної давності для оскарження рішень загальних зборів у залежності від організаційно-правової форми юридичної особи є необґрунтованим та непрактичним у застосуванні. Окрім цього, невиправданим є встановлення строків, довших ніж 6 місяців із дня ухвалення оскаржуваного рішення, оскільки на підставі такого рішення могла відбутись низка інших актів, правочинів, що ставить під сумнів їх дійсність та необхідність за певних обставин визнання їх недійсними. Вказана ситуація вносить тільки дисбаланс у корпоративні відносини між учасниками та компанією, а також між останньою та її контрагентами. Зважаючи на досвід окремих європейських держав, описаний у межах даного дослідження, з метою гарантування ефективного захисту порушених корпоративних прав та одночасного убезпечення юридичної особи від зловживань недобросовісними учасниками, доцільно встановити єдиний строк для оскарження рішення загальних зборів в шість місяців з дня його прийняття.

5. При обранні способу захисту корпоративних прав, варто ретельно оцінювати його ефективність, оскільки визнання недійсним рішення загальних зборів не завжди призводить до відновлення порушеного права та зумовлює необхідність повторного звернення до суду, що суперечить принципу процесуальної економії.

Поширеними є випадки звернення з позовом про визнання недійсним рішення загальних зборів, яким змінено склад учасників товариства, розмір часток учасників та статутний капітал, що у даному випадку цілком обґрунтовано не є ефективним способом захисту. За таких обставин належним способом захисту є визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток його учасників, оскільки саме він призведе до відновлення складу учасників, який існував до прийняття зборами оскаржуваного рішення. Мотиви розмежування вказаних способів захисту чітко окреслені у постанові Верховного Суду від 11.12.2023 року у справі № 907/922/21:

- ефективність заявлення позову про визнання недійсними рішень загальних зборів повинна зважуватись з урахуванням конкретних обставин справи, у тому числі, але не виключно, зміни розміру статутного капіталу, складу учасників, добросовісності поведінки нових учасників та інших умов;

- визнання рішення загальних зборів та статуту недійсними з одночасним скасуванням реєстраційного запису мали б наслідком поновлення прав позивача за умови відсутності змін у розмірі статутного капіталу товариства та складу його учасників;

- у випадку, коли оскаржуваним рішенням внесено зміни до державного реєстру у частині статутного капіталу, складу учасників, розміру їх часток, а наявний на момент звернення до суду склад учасників відмінний від того, який намагається відновити позивач, судові рішення, яким буде задоволено позов, впливатиме на права та інтереси інших учасників. У свою чергу, задоволення позову про визнання рішення зборів, яким учасника виключено, недійсним, не є підставою для внесення змін до реєстру, що засвідчує неефективність такого способу захисту, оскільки не відновить становище позивача. Єдиним ефективним способом захисту порушеного права за даних умов є встановлення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток його учасників.

Однак з даного приводу вважаємо за доцільне внести зміни до п. 3. ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб -

підприємців та громадських формувань» шляхом доповнення підпунктом «и» - судове рішення, що набрало законної сили, про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

6. Для визнання рішення загальних зборів недійсним розмір частки учасника не має значення.

На практиці інколи трапляються випадки відмови судів у визнанні рішень загальних зборів недійсними, посилаючись при цьому на незначний розмір частки учасника, який оскаржує рішення, у статутному капіталі та мотивуючи це тим, що позивач у силу недостатності голосів не міг істотно вплинути на оскаржуване рішення. Однак дана позиція хибна, оскільки право на управління не вичерпується голосуванням і є значно ширшим, зокрема, але не виключно, включає й право брати участь в обговоренні відповідного питання та вплинути таким чином на результати голосування загалом.

Хоча при аналізі у межах даного підрозділу законодавства деяких країн з'ясовано, що має місце встановлення майнових порогів (1%, 5% тощо), за наявності якого учасник може оскаржити рішення загальних зборів (наприклад, Іспанії, Італії), що спрямовано на уникнення зловживань міноритаріями, проте за таких обмежень нівелюється можливість захисту корпоративних прав останніх, а володіння акціями/часткою носитиме виключно номінальний характер.

У частині дослідження у даному розрізі правових висновків Верховного Суду (постанова від 12.01.2023 року у справі № 916/1143/21) встановлено їх змістовну відповідність доктринальним підходам, а саме констатується неможливість відмови у задоволенні позову виключно з підстав недостатності голосів позивача, оскільки на загальний перебіг голосування та зміну результатів останнього може вплинути не тільки голосування, а й попереднє обговорення питань порядку денного усіма присутніми учасниками, внесення певних пропозицій тощо.

3.2 Правові наслідки визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів)

Питання визнання недійсними рішень загальних зборів є одним із найактуальніших аспектів корпоративного права з огляду на його складність та численні проблеми, що виникають у судовій практиці у зв'язку з відсутністю чіткого законодавчого регулювання відповідних правовідносин. При цьому, практична складова відповідної проблематики полягає не тільки у доведенні сукупності певних підстав недійсності оскаржуваного рішення, а й у наслідках, які настають після визнання останнього недійсним судом. Так, оскарження рішень загальних зборів може призвести до серйозних наслідків, включно з нестабільністю корпоративного управління, невизначеністю у взаємовідносинах між учасниками та контрагентами компанії. Найбільш проблемними аспектами у розрізі даного питання є дослідження наслідків визнання недійсними рішень загальних зборів та моменту, з якого рішення вважається недійсним.

Оскільки рішення загальних зборів учасників/акціонерів є актом органу управління компанії ненормативного характеру (індивідуальним актом), воно породжує певні правові наслідки, направлені на впорядкування господарських відносин, та є обов'язковим для суб'єктів таких відносин. Окреслена правова природа рішень загальних зборів підтверджує єдиний підхід судової практики у даному питанні, який неодноразово відображений у постановках КГС ВС, зокрема, але не виключно, від 01.09.2022 року у справі № 922/2402/21 [96], від 06.09.2023 року у справі № 910/1942/22 [107]. Розуміння правової природи рішень загальних зборів є важливим для виокремлення наслідків, які породжує факт визнання їх недійсними. З даного приводу варто відзначити також наступні висновки Верховного Суду:

- рішення загальних зборів не є одностороннім правочином з огляду на факт його прийняття загальними зборами, які не є ні органом, який здійснює представництво компанії, ні суб'єктом права (постанова КГС ВС від 12.04.2018

року у справі № 922/2688/17) [112]. При цьому, виключенням з даної позиції є висновок ВП ВС, викладений у п.104 постанови від 01.03.2023 року [138], щодо застосування п.2 ч.1 ст.116 ЦК України, згідно з яким рішення загальних зборів про виплату дивідендів у певному розмірі вважається одностороннім правочином товариства, у результаті якого в учасників/акціонерів виникає суб'єктивне право вимагати у компанії сплати дивідендів у встановленому рішенням розмірі (постанова КГС ВС від 02.11.2023 року у справі № 918/919/22 [99]; від 19.10.2023 року у справі № 914/1370/22 [126]);

- рішення загальних зборів не є договором, оскільки приймається більшістю голосів учасників (простою чи кваліфікованою), а не за домовленістю усіх учасників (постанова КГС ВС від 12.04.2018 року у справі № 922/2688/17) [112];

- рішення загальних зборів не є правочином у розумінні ст.202 ЦК України, відповідно до нього не можуть застосовуватись приписи статей 203, 215 ЦК України у частині підстав та правових наслідків недійсності правочинів згідно з ст.216 ЦК України (постанова КГС ВС від 30.04.2020 року у справі № 924/497/19 [137]; від 12.07.2023 року у справі № 924/641/20 [115]).

Таким чином, з аналізу судової практики вбачається однозначне трактування рішення загальних зборів як акту індивідуального (ненормативного) характеру, що дозволяє виснувати про неможливість застосування у даному випадку приписів ЦК України у частині підстав та наслідків недійсності правочинів. При цьому, при аналізі моменту та наслідків визнання недійсними рішень загальних зборів найбільш дотичними нормами для врегулювання відповідних аспектів є положення ЦК України, а саме: ст.236 — момент недійсності правочину та ст.216 — правові наслідки недійсності правочину. Попри розмежування правового регулювання правочинів та рішень загальних зборів, суди за аналогією закону застосовують до останніх норми про момент та наслідки недійсності правочинів. Так, у постановях від 17.07.2018 року у справі № 916/2386/17 [121], від 22.08.2018 року у справі № 925/715/17 [129] Верховний Суд робить висновок, що у випадку визнання недійсним рішення загальних зборів,

останнє вважається таким, що не породило правових наслідків з моменту його прийняття.

З огляду на вказане тлумачення слід зауважити на ризиках, які можуть мати місце при визнанні рішення загальних зборів недійсним, на підставі якого приймалися чи вчинялись інші акти/правочини, які, як наслідок, можуть бути визнані недійсними. Вказане особливо актуальне при рішеннях про надання згоди на вчинення значних правочинів та таких, щодо яких є заінтересованість; про обрання директора; про затвердження статуту у новій редакції тощо. Звертаємо увагу на те, що вживаємо словосполучення «можуть бути визнані недійсними», оскільки суд може не поширити наслідки недійсності рішення загальних зборів на акти, правочини, які вчинялись на основі такого рішення. Так, у постанові від 17.04.2018 року у справі № 22/1671/16 Верховний Суд, як вкотре зверталась увага у процесі дисертаційного дослідження, вказує на неможливості втручання у господарську діяльність компанії, за якого захист корпоративних прав одного учасника шляхом визнання рішення загальних зборів недійсним повністю може торкатися корпоративних прав інших учасників, що матиме наслідком порушення балансу інтересів учасників та непропорційність втручання у відносини сторін спору [120]. Дана концепція може мати негативний ефект, оскільки сам факт визнання рішення загальних зборів недійсним типово не відновлює права та інтереси учасника/акціонера, який звернувся з позовом, натомість останнє відбувається саме шляхом застосування наслідків такої недійсності до актів та правочинів, здійснених на підставі оскаржуваного рішення. З іншої сторони, дійсно за певних обставин визнання недійсним рішення може зумовити недійсність інших актів та правочинів, які де-факто на момент їх вчинення були здійснені правомірно, що може деструктивно позначитись на господарській діяльності самого товариства та його контрагентів. При цьому, навіть у разі, якщо суд, з посиланням на непропорційність та неможливість втручання у господарську діяльність товариства, не поширить недійсність рішення загальних зборів на акти, правочини, вчинені на підставі такого рішення, залишаються невирішеними такі

ситуації як: як бути з правочинами, вчиненими директором, рішення про обрання якого визнано недійсним, або ж якщо вони вчинені у відповідності до нової редакції статуту, затвердженої рішенням, яке визнано недійсним, як бути з наступними рішеннями загальних зборів, які прийняті за участі учасника, рішення про прийняття якого визнано недійсним тощо.

З викладеного вбачається об'єктивна необхідність розв'язання відповідної проблеми на законодавчому рівні з урахуванням напрацьованої вітчизняної судової практики та досвіду європейських країн у розрізі даного питання.

Першочергово, варто зауважити, що учасник (акціонер), реалізуючи право на судовий захист, повинен обґрунтувати, яке саме корпоративне право чи охоронюваний інтерес порушено, ким порушено та обрати ефективний спосіб захисту, який власне й впливає на правові наслідки, що виникають в результаті виконання відповідного судового рішення.

При обранні способу захисту корпоративних прав варто враховувати зміст корпоративного права, за захистом якого звернулась особа, характер його порушення, оспорювання чи невизнання, а також правові наслідки, настання яких очікує акціонер (учасник) при задоволенні його позову.

Хоча визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів) є найбільш поширеним способом захисту у корпоративних спорах, все ж у багатьох випадках не є ефективним саме з точки зору настання конкретних наслідків, за яких відбувається відновлення порушених прав.

Для прикладу, при протиправних змінах у складі учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю доцільно застосовувати такий спосіб захисту як визначення розміру статутного капіталу та часток учасників, оскільки метою такого звернення до суду є відновлення становища, яке існувало до порушення прав/інтересів позивача, що неможливо реалізувати шляхом визнання недійсним рішення загальних зборів. Так, серед вичерпного переліку документів, на підставі яких здійснюється державна реєстрація змін до відомостей про розмір статутного капіталу та часток учасників чи склад останніх, відсутнє рішення суду

про визнання недійсним рішення загальних зборів. Зазначені висновки базуються на приписах п. 3 ч. 5 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань», у яких як підстави внесення змін до інформації про товариства виключно судові рішення про витребування (стягнення) частки з протиправного володіння або ж про визначення розміру статутного капіталу товариства та часток учасників [36].

З даного приводу погоджуємось з Г.Ю. Смірновим, який пропонує внести зміни до п. 3. ч. 5 ст. 17 згаданого вище Закону шляхом доповнення підпунктом «и» - судові рішення, що набрало законної сили, про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю [159, с.143]. Дана пропозиція є цілком обґрунтованою з огляду на наступні обставини:

- визначений досліджуваною нормою перелік документів зумовлений здатністю останніх констатувати юридичні факти, що спричинили зміни у корпоративних відносинах у товаристві, у тому числі, у частині розміру статутного капіталу, складу учасників, розподілу часток між ними;

- визнання недійсним рішення загальних зборів учасників також має наслідком зміни у корпоративних відносинах, тому що шляхом вказаного способу захисту відбувається повернення суб'єктів, причетних до такого рішення, у стан, який існував до прийняття останнього. Наприклад, рішення загальних зборів учасників про зменшення/збільшення статутного капіталу, про виключення учасника, про викуп частки у статутному капіталі тощо.

Звідси вбачається, що відмова у задоволенні позову про визнання недійсними вказаних вище рішень загальних зборів базується на формальному підході, спричиненому недоліками юридичної техніки норми, закріпленій у п. 3 ч. 5 ст. 17 відповідного Закону. Як наслідок, у певних випадках не застосовується найбільш доцільний спосіб захисту повернення у стан, який існував до прийнятого рішення, - оскарження відповідного рішення загальних зборів.

Попри те, що згідно з судовою практикою при розгляді справ про визначення розміру статутного капіталу, часток учасників, суд повинен надати правову оцінку рішенню загальних зборів, які призвели до порушення прав учасника, не варто нехтувати можливістю прямого звернення до суду саме з позовом про визнання недійсним такого рішення, оскільки у певних випадках саме це найбільш доцільно. Окрім цього, не можна ототожнювати судові рішення про визнання недійсним рішення загальних зборів та надання правової оцінки останньому у межах іншого судового рішення. Серед правових висновків КГС ВС, наданих, зокрема, у постановках від 18.08.2021 року у справі № 909/722/16 [124], від 03.11.2021 року у справі № 903/199/20 [102], від 07.12.2021 року у справі № 908/3564/19 [109], варто відмітити наступний — відсутність судового рішення про визнання рішення загальних зборів учасників, скерованого на зміну складу учасників, недійсним, не підтверджує правомірність останнього. У контексті обґрунтування недоцільності внесення змін до п. 3 ч. 5 ст. 17 Закону на підставі вказаної практики можна зробити хибний висновок про відсутність потреби у застосуванні такого способу захисту як визнання рішення недійсним, проте як бути з презумпцією легітимності рішень органів управління юридичної особи, на яку неодноразово вказує сам же Касаційний господарський суд, що протирічить один одному. Так, у постановках КГС ВС від 06.02.2020 року у справі № 912/712/19 [106], від 03.09.2022 року у справі № 916/451/21 [101], від 03.08.2023 року у справі № 916/3610/21 [100] вказано:

- рішення органів управління юридичної особи є такими, що відповідають закону, якщо судом не буде встановлено інше;
- до моменту визнання рішення недійсним в судовому порядку юридична сила останнього не може ставитись під сумнів;
- обов'язковість та дійсність відповідних рішень призначена сприяти правовій визначеності у діяльності компанії.

Наведена вище ситуація є непоодиноким проблемою судової практики, що спричиняє труднощі у захисті, відновленні порушених корпоративних прав, тому

орієнтація на правові позиції суду є хибною та створює ще більший дисбаланс, що підтверджує необхідність саме якісного законодавчого регулювання, на основі якого суди виконують належну їм правозастосовну функцію.

Обговорення пропозицій з приводу вирішення проблем щодо моменту та наслідків недійсності рішень загальних зборів є особливо поширеним як на практиці, так і на науковому рівні.

Серед практиків поширеною є ідея впровадження систематизації рішень рішень загальних зборів на нікчемні та оспорювані, у межах останніх розмежувати на дві підкатегорії – ті, які можуть бути визнані судом недійсними та ті, які можуть бути скасовані судом [181].

З даного приводу Л.В. Сіщук при дослідженні питань оскарження рішень загальних зборів також виокремлює вимоги про визнання недійсними (за наявності загальних та/або безумовних підстав) та скасування (у разі похідного застосування) рішень загальних зборів. Загалом науковиця погоджується з чіткістю вказаної систематизації рішень загальних зборів з точки зору визначення порушень, які вони потягнули, проте вказує на розбіжність такої класифікації з судовою практикою, що ставить під сумнів ефективність захисту порушеного права та інтересу за такого підходу, з огляду на відсутність відповідного законодавчого регулювання [151, с.99].

З аналізу вітчизняної судової практики варто відмітити, що відповідні вимоги є альтернативними за правовим змістом, оскільки несуть різні правові наслідки через різницю в часі чинності такого акта. Так, при визнанні рішення недійсним вважається, що останнє не породило правових наслідків з моменту його прийняття, натомість, при скасуванні – рішення втрачає чинність з моменту його скасування судом. Розмежування відповідних вимог чітко відображене і в судовій практиці [121; 129].

У межах досліджуваних питань проаналізовано досвід окремих європейських держав з огляду на євроінтеграційні процеси в Україні. Поділ рішень загальних зборів на нікчемні (абсолютно недійсні), оспорювані (відносно

недійсні) та ті, які можуть бути скасовані або виправлені, закріплені з певними відмінностями у законодавстві європейських країн, зокрема, але не виключно, Німеччини, Польщі, Франції [189; 197].

У Німеччині відповідний поділ здійснюють в залежності від виду порушення та наслідків останнього. Так, на підставі аналізу Цивільного кодексу Німеччини [172] та Закону Німеччини «Про акціонерні товариства» [31] можна виокремити: нікчемні (абсолютно недійсні) рішення; оспорювані (відносно недійсні); випадки, коли рішення може бути виправлене або залишене в силі.

Підставами абсолютної недійсності рішення загальних зборів є:

- суперечність імперативним нормам закону та/або громадському порядку (§ 134, 138 Цивільного кодексу Німеччини);

- відсутність повноважень у загальних зборів на прийняття рішення з відповідного питання (наприклад, ухвалення такого рішення є виключною компетенцією правління).

Очевидно, що такі рішення загальних зборів є недійсними з моменту їх прийняття у силу закону, відповідно не потребують оскарження у судовому порядку. Натомість, якщо таке рішення потягнуло певні наслідки, будь-який зацікавлений (акціонер, кредитор, держава) може звернутись до суду та, умовно кажучи, скасувати їх, посилаючись на нікчемність рішення загальних зборів, яке, відповідно, не могло породити жодних наслідків.

До підстав, за яких оспорювані рішення загальних зборів можуть бути визнані недійсними судом, належать:

- порушення процедур скликання, зокрема, недостатній строк повідомлення про скликання загальних зборів, відсутність порядку денного або неточності в останньому (§ 121 Закону Німеччини «Про акціонерні товариства») або голосування, серед яких: некоректний підрахунок голосів, неправомірне відхилення голосу акціонера (§ 243 Закону Німеччини «Про акціонерні товариства»);

- порушення матеріальних прав акціонера: зловживання більшістю – рішення прийняте зі шкодою для меншості або компанії, наприклад, необгрунтоване розведення капіталу, під яким розуміється зміна капіталу компанії з метою несправедливого зниження частки або впливу окремих акціонерів без достатньої причини у контексті типових звичаїв ділового обороту (§ 243(2) Закону Німеччини «Про акціонерні товариства»). За вказаних умов акціонер не зобов'язаний доводити збитки – достатньо показати несправедливі умови операції, відсутність об'єктивної ділової причини для проведення останньої;

- інші порушення, які могли вплинути на результат голосування.

До наслідків визнання такого рішення загальних зборів недійсним належать наступні:

- рішення вважається недійсним з моменту його ухвалення загальними зборами;

- відновлення попереднього стану, який існував до прийняття відповідного рішення. Наприклад, скасовується випуск акцій, зміни у статут, кошти/майно, отримані від інвесторів, можуть підлягати поверненню;

- акціонер, права якого порушено, може вимагати відшкодування збитків від винних осіб (наприклад, директорів) за § 117 Цивільного кодексу Німеччини;

- правочини, вчинені на підставі такого рішення загальних зборів, типово залишаються дійсними з метою захисту добросовісних контрагентів (третіх осіб). Так, згідно з § 248 Закону Німеччини «Про акціонерні товариства» правочини залишаються дійсними, якщо вони укладені до реєстрації факту визнання недійсним/скасування у комерційному реєстрі, а також за умови, що третя особа діяла добросовісно і не знала про судовий спір. Натомість, у випадку, коли третя особа знала або мала знати про незаконність рішення загальних зборів, угоду укладено на підставі рішення, визнання недійсним/скасування якого на час вчинення правочину зареєстровано у комерційному реєстрі, такий правочин може бути оскаржений.

За наслідками розгляду справи за позовом акціонера, який проголосував проти або був незаконно позбавлений голосу, суд може визнати рішення загальних зборів недійсним, що передбачає і недійсність всіх актів, правочинів, вчинених на підставі такого рішення. Момент недійсності рішення загальних зборів – з дати прийняття останнього [194].

В окремих випадках рішення загальних зборів може бути виправлене або взагалі залишене в силі. Мова йде про несуттєві порушення, які не вплинули та не могли вплинути на результат, або коли навіть при наявності факту порушення, таке рішення схвалено усіма учасниками компанії.

Аналогічний досвід врегулювання відповідних питань як щодо акціонерних товариств, так і щодо товариств з обмеженою відповідальністю закріплений і в законодавстві Франції (art. L. 223-30, art. L. 235-1 Кодексу торгівлі Франції) [52].

За законодавством Польщі рішення учасників можуть оскаржуватись шляхом пред'явлення позову про їх скасування або визнання недійсним. Згідно зі статтею 250 Кодексу торговельних товариств, право на оскарження рішень загальних зборів мають такі особи:

- члени правління, наглядової ради або ревізійної комісії, а також самі ці органи в цілому;
- учасник товариства, який висловив незгоду під час голосування та після ухвалення рішення наполіг на фіксації у протоколі свого голосу "проти";
- учасник, якому без обґрунтованих причин було відмовлено у праві голосу на загальних зборах;
- учасник, який не брав участі у зборах, за умови, що вони були скликані з порушеннями або якщо на них приймалися рішення з питань, не включених до порядку денного;
- у разі проведення голосування в письмовій (заочній) формі – учасник, чий голос було враховано без його згоди на такий формат, або який проголосував проти і після отримання відомостей про рішення висловив свою незгоду впродовж двох тижнів [190, с. 102-103].

З наведеного вбачається, що учасник товариства має можливість звертатися за визнанням рішень загальних зборів недійсними не лише у випадках, коли його не було належним чином поінформовано про проведення зборів і він не брав участі у прийнятті відповідного рішення. Таке право також зберігається і в ситуаціях, коли учасник був поінформований про скликання зборів, був присутній на них, узяв участь у голосуванні та висловив незгоду, проголосувавши проти ухваленого рішення.

На підставі аналізу Кодексу торговельних товариств Польщі варто відзначити наступні висновки:

- на законодавчому рівні закріплено поділ рішень загальних зборів на так звані абсолютно недійсні (нікчемні) (ст. 422) та оспорювані (ст. 423);

- правові наслідки першої групи рішень: недійсні з моменту їх ухвалення у силу закону, суд же виключно констатує факт недійсності за зверненням будь-якої заінтересованої сторони. Недійсність такого рішення з моменту його ухвалення означає автоматичну недійсність правочинів, вчинених на його підставі. Наприклад, рішення загальних зборів учасників про збільшення капіталу ухвалене без участі меншості учасників, що є порушенням ст.430, визнається нікчемним;

- правові наслідки другої групи рішень: скасовується з моменту ухвалення відповідного судового рішення за ініціативою виключно учасників, які голосували проти або ж бути позбавлені права голосу;

- статтею 424 врегульовано, що за несуттєвих порушень, які не вплинули на результат голосування або ж є технічними, суд може відмовити у скасуванні такого рішення загальних зборів;

- у розрізі захисту третіх осіб при врегулюванні наслідків оскарження оспорюваних рішень загальних зборів встановлено, що угоди, укладені добросовісними третіми особами на підставі скасованого рішення залишаються в силі, якщо укладені до реєстрації відповідного скасування у реєстрі. Однак, якщо

буде доведено, що третя особа знала або мала знати про незаконність такого рішення, відповідну угоду може бути визнано недійсною судом (ст. 425) [53].

На підставі проведеного аналізу варто відзначити, що проблематика недійсності рішень загальних зборів є вагомим викликом для українського корпоративного права. Наявна судова практика демонструє значну кількість суперечливих рішень, що вимагає вдосконалення правового регулювання. Саме тому впровадження чітких норм щодо підстав недійсності рішень, захисту прав третіх осіб та визначення наслідків таких рішень стане важливим кроком на шляху до стабільності корпоративних відносин та захисту інтересів учасників юридичних осіб корпоративного типу.

Оспорювання рішень загальних зборів може призвести до серйозних наслідків, включно з нестабільністю корпоративного управління, невизначеністю у взаємовідносинах між учасниками та контрагентами товариства. У зв'язку з цим, з огляду на європейський досвід та ключові моменти, які варто враховувати при внесенні змін до вітчизняного законодавства, варто визначати правові наслідки оскарження рішень загальних зборів учасників/акціонерів у прив'язці до поділу рішень на нікчемні та оспорювані.

Так, правовими наслідками нікчемних рішень загальних зборів вважаємо наступні:

- такі рішення недійсні з моменту їх прийняття;
- усі правочини, вчинені на їх підставі, також є недійсними, незалежно від добросовісності сторін правочину.

У контексті оспорюваних рішень загальних зборів правові наслідки залежать від наданої судом оцінки порушенням, які мали місце при прийнятті загальними зборами оскаржуваних рішень, а також встановлення добросовісності третіх осіб, з якими укладено правочини, на підставі оскаржуваного рішення, та способу оскарження відповідного оспорюваного рішення.

Ключова відмінність від попередньої групи рішень — це момент, з якого вони вважаються недійсними. Такі рішення вважаються недійсними з моменту їх

прийняття, однак не мають наслідком автоматичне визнання недійсними правочинів або актів, вчинених на підставі оскаржуваного рішення. У частині правових наслідків за даних умов, з метою забезпечення стабільності ділового обороту та захисту прав третіх осіб, вважаємо за доцільне визначити, що правочини, укладені на підставі таких рішень, можуть бути визнані недійсними за умови доведення особою, яка оскаржує рішення, факту порушення її корпоративних прав саме шляхом вчинення на підставі недійсного рішення відповідного правочину, або ж у разі доведення недобросовісності контрагента, який знав або міг знати про обставини, які свідчили про недійсність рішення загальних зборів.

Щодо оспорюваних рішень, які можуть бути скасовані судом, останні вважаються чинними до моменту ухвалення судового рішення про їх скасування. Правочини, укладені на підставі таких рішень до їх скасування, залишаються дійсними.

Врегулювання наслідків оскарження рішень загальних зборів у залежності від категорій рішень на підставі запропонованої чіткої класифікації останніх сприятиме підвищенню правової визначеності, зменшенню кількості корпоративних спорів та забезпеченню балансу між інтересами учасників/акціонерів товариств і третіх осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено комплексний аналіз та запропоновано вирішення наукового завдання, яке полягає у формуванні нових підходів, спрямованих на удосконалення національного цивільно-правового регулювання діяльності загальних зборів корпорації з урахуванням національної правозастосовної практики, європейського досвіду та положень сучасної правової доктрини. Обрані для поглибленого аналізу організаційно-правові форми – акціонерні товариства і товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю – виступають як модельні конструкції, дозволяючи виявити фундаментальні принципи правового регулювання діяльності загальних зборів, які, з урахуванням відповідних коректив, можуть знаходити своє застосування й у правовому полі інших корпоративних форм, якщо це не суперечить спеціальним нормам, що регулюють їхню діяльність.

Проведені дослідження відповідно до поставлених завдань дозволили сформулювати наступні висновки в межах:

1) характеристики системи органів управління корпорації та визначення місця загальних зборів у цій системі:

- корпорацію доцільно розглядати як підприємницьке товариство, створене з метою отримання прибутку та його подальшого розподілу між учасниками, у яких виникає специфічний комплекс майнових і немайнових прав, що отримали назву корпоративних;

- поняття органу юридичної особи корпоративного типу варто визначити як організаційно визначену складову корпоративної структури, сформовану із однієї чи кількох фізичних осіб, який в межах компетенції, встановленої законом та установчими документами, виражає волю виявлення самої компанії та забезпечує її участь у цивільному обороті;

- категорія органу юридичної особи носить родовий характер, змістовно включають як органи управління, так і органи контролю/нагляду. У межах даного

розмежування органи управління виконують центральну функцію формування, вираження та реалізації волевиявлення компанії, що проявляється у діяльності загальних зборів як вищого органу, рішеннях останніх як формі вираження їх волі, та виконавчих органів як інструменту поточного керівництва юридичною особою. Натомість органи контролю складають самостійний окремий елемент, покликаний здійснювати моніторинг, стримування та балансування інтересів компанії та її учасників (акціонерів), а також перевірку відповідності дій виконавчого органу вимогам установчих документів та законодавства. Такерозмежування функцій органів юридичної особи зумовлює необхідність їх чіткої диференціації у правовій доктрині та законодавстві, оскільки ототожнення управлінських і контрольних функцій може призвести до дисбалансу у корпоративних відносинах, зловживання повноваженнями та порушення прав учасників, акціонерів. Таким чином, органи управління та органи контролю є взаємодоповнюючими інституціями, які у своїй сукупності формують цілісну систему корпоративного управління, за якої забезпечується стабільність і передбачуваність корпоративних відносин, реалізація принципів належного врядування та гарантуються права учасників, акціонерів і кредиторів юридичних осіб корпоративного типу;

- сучасне корпоративне законодавство України перебуває на етапі постійного реформування з огляду на інтеграційні процеси у нашій державі, що, у тому числі, проявляється у плюралізмі моделей корпоративного управління (дворівнева, однорівнева, альтернативна), що відповідає європейським стандартам *good corporate governance*. У даному дослідженні розкрито ризики та переваги кожної моделі за принципами: оперативність проти концентрації управління у компетенції одного органу, ефективність контролю проти формалізму. Однак у контексті застосування нещодавно впровадженої однорівневої системи управління встановлено необхідність чіткого розмежування функцій управління та контролю як базової умови належної гармонізації відповідного інституту у

національне правове поле та, як наслідок, зростання інвестиційної привабливості українських корпорацій;

2) розкриття правової природи загальних зборів як органу управління юридичної особи корпоративного типу:

- загальні збори учасників, акціонерів є ключовим елементом системи органів юридичної особи корпоративного типу, через який реалізується її волевиявлення, цивільна дієздатність;

- компетенція загальних зборів має змішаний характер, який полягає в одночасному виконанні функції формування волі компанії та делегуванні повноважень іншим органам, однак з обмеженнями, визначеними законодавством для уникнення концентрації важелів управління виключно у мажоритаріїв та, як наслідок, забезпечення балансу інтересів учасників (акціонерів) та самого товариства;

- аналіз чинного законодавства України дає підстави констатувати наявність нормативної неузгодженості у визначенні компетенції загальних зборів учасників (акціонерів). Зокрема, порівняння положень ст.159 Цивільного кодексу України та ч.2 ст.39 Закону України «Про акціонерні товариства» свідчить про розбіжності у встановленні обсягу повноважень загальних зборів, що суперечить принципам системності правотворчості та створює правову невизначеність у практичному застосуванні. З метою усунення вказаної колізії та уніфікації загального законодавства з нормами спеціального доцільно внести зміни до ч.2 ст.159 Цивільного кодексу України шляхом викладення наступним чином: *«Особливості компетенції загальних зборів акціонерів встановлюються Законом України «Про акціонерні товариства»;*

- діяльність загальних зборів учасників, акціонерів втілюється у рішеннях, які вважаємо індивідуальними ненормативними актами, носять обов'язковий і самостійний характер для суб'єктів корпоративних правовідносин, при цьому, впливають на взаємовідносини корпорації з третіми особами, що в системному

зв'язку дозволяє не тільки сформуванню зовнішніх зв'язків компанії, а й виокремити правові наслідки для стейкхолдерів у разі оскарження таких рішень;

3) аналізу процедурних особливостей організації та проведення загальних зборів акціонерів;

- скликання та проведення загальних зборів є ключовими механізмами корпоративного управління, через які акціонери реалізують свій вплив на діяльність товариства. Законодавством передбачено два види загальних зборів: річні та позачергові, які відрізняються умовами та підставами скликання. Типово організація загальних зборів здійснюється за рахунок товариства, однак якщо збори ініційовані акціонером чи групою акціонерів, витрати покриваються ініціаторами. Водночас загальні збори можуть ухвалити рішення про компенсацію таких витрат;

- з огляду на зовнішні фактори останніх років, такі як пандемія COVID-19, запровадження воєнного стану та цифровізація корпоративних відносин, окрім класних очних зборів, законодавцем впроваджено такі способи проведення загальних зборів, як електронні (здійснюються виключно шляхом електронного заочного голосування з використанням авторизованої електронної системи) та дистанційні (проводяться шляхом дистанційного заповнення та надсилання бюлетенів через депозитарну систему України). Закон прирівняв електронні та дистанційні загальні збори щодо відсутності необхідності спільної присутності акціонерів, водночас очні збори можуть поєднуватися з електронним голосуванням, що розширює можливості участі акціонерів. Ключовою технологічною основою електронних зборів є авторизована електронна система, визначена ч.4 ст.110 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», яка забезпечує ідентифікацію учасників, доступ до документів зборів, реєстрацію кворуму, голосування та підбиття підсумків. Для дистанційних зборів застосовується депозитарна система України, що демонструє взаємодоповнюваність обох технічних механізмів;

- з комплексного аналізу рішень НКЦПФР № 236 від 06.03.2023 року, № 595 від 02.06.2023 року, № 596 від 02.06.2023 року можна виокремити універсальні вимоги до скликання, зокрема: кворум понад 50 % голосуючих акцій, визначення повноважних органів-ініціаторів, критерії письмової вимоги про проведення позачергових зборів, строки повідомлення та включення пропозицій до порядку денного. Водночас, потребує системного вдосконалення нормативно-правового регулювання електронних і дистанційних форм проведення загальних зборів акціонерів: запропоновано уніфікацію правового регулювання таких зборів у межах єдиного нормативного блоку Закону України «Про акціонерні товариства»; формування єдиного державного реєстру учасників електронних зборів із інтеграцією механізмів КЕП, депозитарної системи та можливістю використання міжнародних засобів ідентифікації нерезидентів; технічний модуль регулювання електронних зборів потребує нормативного закріплення мінімальних вимог до функціонування автоматизованих систем голосування у частині встановлення стандартів захищеної ІТ-платформи, обов'язкової системи резервного копіювання, логування інформації в режимі реального часу, шифрування даних та використання розподілених реєстрів з метою унеможливлення несанкціонованого втручання та забезпечення достовірності результатів голосування; стандартизація процедури створення, зберігання й аудиту електронного архівного пакету рішень загальних зборів із визначенням кола осіб, уповноважених на доступ. На основі викладеного, запропоновано наступні підходи до забезпечення технічних гарантій проведення електронних загальних зборів шляхом визначення обов'язкових елементів функціонування автоматизованих систем голосування:

1) створення єдиної захищеної сертифікованої ІТ-платформи, у якій кожен документ або інформаційна подія автоматично маркується унікальним хеш-кодом, цифровим часом та електронним підписом відповідального суб'єкта (організатора зборів або депозитарної системи);

2) формування до початку зборів захищеної резервної копії всієї інформації, що зберігається на фізично відокремленому сервері або в державному хмарному сховищі з обмеженим доступом;

3) забезпечення цілісності та автентичності даних шляхом безперервного логування загальних зборів в режимі реального часу з фіксацією часу, IP-адреси та ідентифікаційного ключа користувача; шифрування каналу зв'язку та фіксації голосів акціонерів у зашифрованому вигляді з подальшим збереженням у розподіленому реєстрі (наприклад, блокчейн-рішенні) з функцією неможливості редагування;

4) автоматичне генерування електронного архівного пакету після завершення зборів система, який містить: порядок денний та всі супровідні документи, список акціонерів, повний лог технічних подій, протокол результатів голосування з електронними підписами, відеозапис (за наявності) з цифровою міткою часу, хеш-реєстр контрольних сум усіх файлів. Відповідний архівний пакет підписується КЕП, зберігається у трьох примірниках (основний, резервний та контрольний) на різних носіях або в різних географічних локаціях для мінімізації ризиків втрати;

5) доступ до архіву мають лише визначені посадові особи, депозитарна установа та державний орган нагляду. Кожна дія з архівом фіксується в журналі аудиту;

6) мінімум один раз на рік або на вимогу суду/НКЦПФР проводиться технічний аудит системи архівації та зберігання із залученням незалежного аудитора;

7) мінімальний строк зберігання архіву — 10 років з моменту проведення загальних зборів, після закінчення якого знищення здійснюється за затвердженим протоколом з обов'язковим актом та хеш-підтвердженням;

- при дослідженні питань скликання та проведення загальних зборів виявлено також окремі проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення шляхом подання проєкту змін до Закону України «Про акціонерні товариства», а саме:

удосконалення механізму скороченої процедури скликання загальних зборів шляхом конкретизації підстав застосування останньої; впровадження інституту повторних загальних зборів зі зниженим кворумом (30 % + 1 голосуюча акція) тощо;

4) дослідження процедурних питань організації та проведення загальних зборів учасників у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю:

- нормативне регулювання процедури організації та проведення загальних зборів учасників зазнало суттєвого оновлення, починаючи з прийняття у 2018 році Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та продовжуючи ухваленням Закону № 2465-IX у 2022 році, за рахунок якого у сферу управління ТОВ імплементовано прогресивні механізми, притаманні акціонерним товариствам;

- попри відсутність законодавчого поділу загальних зборів на чергові та позачергові, відповідний дуалізм простежується через імператив щорічного проведення річних зборів та можливість їх позачергового скликання уповноваженими суб'єктами. Новелою, що характеризує орієнтацію на захист інтересів учасників та прозорість корпоративних фінансів, стало обов'язкове включення до порядку денного річних зборів питання щодо розподілу чистого прибутку та дивідендів;

- особливої уваги заслуговує механізм скликання зборів у разі значного зниження вартості чистих активів, який покликаний забезпечити оперативне реагування учасників на погіршення фінансового стану товариства та мінімізувати ризики банкрутства, доповнюючись субсидіарною відповідальністю членів виконавчого органу у разі ухилення від виконання цього обов'язку;

- попри прогресивні зміни у нормативному регулюванні наявні певні прогалини: щодо строків подання пропозицій учасниками до порядку денного; деталізації процедури проведення загальних зборів у режимі відеоконференції; реалізації інструменту заочного голосування, у межах яких запропоновано

пропозиції внесення змін до Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;

- у сфері представництва учасників на загальних зборах зберігаються дискусійні аспекти щодо обсягу повноважень представників, вимог до довіреностей та процедурного забезпечення контролю за їх діями. Це підтверджує необхідність розширення та деталізації законодавчих приписів із врегулювання інституту представництва, у межах якого запропоновано закріплення безумовного права учасника у будь-який момент взяти участь у зборах замість представника, відкликати, замінити представника у визначені строки, надати йому чіткі інструкції стосовно голосування, права представника здійснювати представництво інтересів одночасно декількох учасників, поняття потенційного представника та обов'язку повідомлення останнім про конфлікт інтересів за аналогією з ч.7 ст.50 Закону 2465-ІХ;

5) з'ясування порядку прийняття рішень загальними зборами та визначення його ключових правових елементів:

- шляхом прийняття загальними зборами учасників (акціонерів) рішень формуються ключові напрями діяльності компанії, визначаються її стратегічні вектори та здійснюється контроль за виконавчим органом. Звідси, рішення загальних зборів становить особливу форму волевиявлення учасників, акціонерів й відзначається юридичною обов'язковістю. Правова природа рішень загальних зборів полягає у тому, що вони є актами корпоративного управління, які одночасно поєднують ознаки правочину та внутрішнього локального акта компанії, а також породжують певні правові наслідки для юридичної особи, її учасників (акціонерів) та інших стейкхолдерів;

- порядок прийняття рішень загальними зборами нерозривно пов'язаний з правовим механізмом організації та проведення загальних зборів, що включає: належне скликання зборів, повідомлення акціонерів, дотримання кворуму, коректне формування порядку денного, забезпечення рівності прав усіх акціонерів щодо участі та голосування. Саме перелічені елементи складають

основі легітимності прийнятих рішень. У свою чергу, голосування виступає ключовим процедурним інструментом, який трансформує індивідуальні волевиявлення учасників, акціонерів у колективне рішення, яке втілює волю юридичною особи;

- у межах аналізу нормативно-правового регулювання правового механізму прийняття загальними зборами учасників рішень у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю варто відмітити запроваджену законодавцем модель «порогів голосування» з диференціацією голосів залежно від важливості питання для функціонування товариства, а також факт скасування кворуму як умови правомочності загальних зборів, що суттєво розширило можливості реалізації учасниками права на управління товариством із застосуванням сучасних дистанційних інструментів голосування. Окрім цього, слід зауважити, що гарантії додержання балансу інтересів учасників додатково забезпечуються імперативним обмеженням участі у голосуванні осіб, що мають заборгованість за внеском до статутного капіталу, або щодо яких існує конфлікт інтересів. Важливим механізмом протидії блокуванню діяльності товариства недобросовісними учасниками є можливість зміни на локальному рівні співвідношення голосів і часток;

б) дослідження підстав для визнання недійсними рішень загальних зборів учасників (акціонерів), порядку та наслідків такого визнання :

- у межах практичної проблематики оскарження рішень загальних зборів та на основі аналізу судової практики і з урахуванням досвіду іноземних держав запропоновано наступну класифікацію порушень, які впливають на дійсність рішень загальних зборів учасників/акціонерів:

1 - безумовні (абсолютні) підстави недійсності рішення загальних зборів, які є прямим порушенням імперативних норм законодавства, в результаті чого не потребують окремого доведення факту порушення корпоративних прав учасника/акціонера;

2 - умовні підстави, за яких рішення загальних зборів може бути визнане недійсним або скасоване за рішенням суду, але за умови доведення порушення корпоративних прав особи, яка звернулася з позовом; недійсність рішення поширюється на правочини, вчинені на його підставі лише у разі недобросовісності контрагента;

- з урахуванням поданої класифікації доцільно розмежувати і правові наслідки. Так, за наявності безумовних (абсолютних) підстав недійсності рішень загальних зборів, останні автоматично тягнуть нікчемність (абсолютну недійсність) правочинів, вчинених на основі таких рішень. У випадку з умовними підставами оскарження рішень загальних зборів, за яких можливі два способи захисту – визнання недійсним або скасування рішення загальних зборів, настання тих чи інших наслідків залежатиме від низки умов. Так, у разі обрання способу захисту – визнання недійсним рішення загальних зборів, останнє перестає породжувати правові наслідки з моменту набрання чинності рішенням суду і лише в окремих випадках суд може поширити наслідки недійсності на правочини, укладені на підставі оскаржуваного рішення загальних зборів, а саме: третя особа знала або повинна була знати про факт прийняття рішення загальними зборами з порушеннями, які стали наслідком визнання такого рішення недійсним; особою, яка звернулася з відповідним позовом доведено факт порушення таким рішенням її прав та інтересів. У випадку застосування способу захисту у вигляді скасування рішення загальних зборів, наслідки останнього мають виключно футуристичну дію (з моменту набрання чинності рішенням суду), не впливають на правочини, укладені на його основі до моменту скасування його судом;

7) формулювання пропозицій з удосконалення законодавства щодо регулювання діяльності загальних зборів юридичних осіб корпоративного типу:

- за результатами проведеного дослідження підготовлено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в сфері корпоративного управління», в якому запропоновано комплексні зміни до наступних законодавчих актів:

1) Закону України «Про акціонерні товариства» - у частині впровадження інституту повторних загальних зборів зі зниженим кворумом, удосконалення підставності застосування скороченої процедури скликання позачергових загальних зборів, нормативного удосконалення механізмів оскарження рішень загальних зборів;

2) Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» - стосовно встановлення строку подання пропозицій учасником до питань порядку денного, удосконалення інституту представництва, деталізації процедури проведення загальних зборів у режимі відеоконференції, строків та форм волевиявлення учасників у межах заочного голосування, законодавчого закріплення підстав, способів та наслідків оскарження рішень загальних зборів;

3) Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» - шляхом включення судового рішення про визнання недійсним або скасування рішення загальних зборів учасників, акціонерів до документів, на підставі яких здійснюється державна реєстрація змін до відомостей про юридичну особу у ЄДР;

4) Цивільного кодексу України – шляхом закріплення єдиної уніфікованої норми, яка визначає основні аспекти оскарження рішень загальних зборів юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич А. Коментар до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення кворуму для проведення повторних загальних зборів господарського товариства». *Юридичний журнал*. 2010. № 8. С.19.

2. Безклубий І.А. Теоретичні засади формування правочину. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2008. № 4. С.29-34.

3. Беляневич О.А., Мягкий А.В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми. Монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.

4. Бігняк О.В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. докт. юр. наук: 12.00.03 / Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. 501 с.

5. Блюмхардт О. Органи акціонерного товариства (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2002. 250 с.

6. Богущ М.К. Захист прав та інтересів суб'єктів корпоративних правовідносин: дис. канд. юр. наук: 12.00.04 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. 240 с.

7. Богущ М.К. Інтереси учасників корпоративних відносин. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 3. С. 103—106.

8. Борисова В.І. Сутність поняття «корпорація». Корпоративне управління: монографія. За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. 251 с.

9. Бринцев О. Вирішення корпоративних спорів згідно з новим Законом «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2018. № 4. URL: <https://hr.arbitr.gov.ua/sud5023/pres-centr/publications/606592>.

10. Васильєва В.А. Корпорації як суб'єкти корпоративних відносин. Корпоративне право України: підручник. 479 с.

11. Васильєва В.А. Проблеми розвитку корпоративного права. *Приватне право*. 2013. № 1. С. 135-145.

12. Васильєва В.В. Дистанційна форма реалізації корпоративних прав учасником товариства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства*. 2021. № 56. С. 47-58.

13. Виговський О.І. Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону «Про акціонерні товариства». К., «Юстиніан», 2009. 208 с.

14. Вронська Г. Новели Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та судова практика. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/170676_noveli-zakonu-pro-tovaristva-zobmezhenoyu-ta-dodatkovoyu-vdpovdalnstyu-ta-sudova-praktika

15. Галіян І.М. Визнання недійсними рішень органів управління господарським товариством як спосіб захисту корпоративних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С.63–68.

16. Галянтич М.К. Поняття «корпорації» за законодавством України та деяких інших країн ЄС. *Корпоративне право України та інших європейських країн: порівняльно-правова характеристика*. Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. Івано-Франківськ, 2014. С.387-395.

17. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: дис. ... д-ра юр. наук: 12.00.04 / Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень Національної академії наук України» НАН України. Київ, 2010. 466 с.

18. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: дис. докт. юр. наук: 12.00.04 / Київ, Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України, 2020. 466 с.

19. Гарагонич О.В. Загальні збори у системі корпоративного управління акціонерного товариства. *Юридична компанія В і С*. URL: <https://bnc.in.ua/korporativne-pravo/zagalni-zbori-u-sistemi-korporativnogo-upravlinnya-aktsionernogo-tovaristva/>

20. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1245> (дата звернення: 30.08.2025).

21. Давидова І.В. Загальні ознаки правочинів, що вчиняються суб'єктами цивільних правовідносин. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С.25-28.

22. Добровольський О. Новий порядок формування статутного капіталу та зміни його розміру у ТОВ або ТДВ. URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/218/785_noviy-poryadok-formuvannyastatutnogo-kaptalu-ta-zmni-yogo-rozmru-u-tov-abo-tdv-analz-zmn-shcho-nabudutchinnost-z-chervnyua-potochnogo-roku

23. Договір про заснування Європейського економічного співтовариства від 25.03.1957 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

24. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/content/free-search>

25. Єфименко А.П. Стрибок назад у корпоративному управлінні: об'єднання в одному органі тих, хто повин контролювати, і тих, кого мають контролювати. 2022. URL: <https://zn.ua/ukr/economic-security/stribok-nazad-u-korporativnomu-upravlinni-objednannja-v-odnomu-orhani-tikh-khto-povinen-kontroljuvati-i-tikh-koho-majut-kontroljuvati.html>

26. Жорнокуй В.Г. Деякі питання захисту права участі в управлінні господарським товариством. *Право та інновації. Науково-практичне видання*. 2017. № 3(19). С.36-42.

27. Жорнокуй В.Г. Окремі питання функціонування акціонерних товариств за новим Законом України «Про акціонерні товариства». *Актуальні питання фінансової безпеки*: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 27 берез.

2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С.125-129.

28. Жорнокуй Ю.М. Особливості здійснення суб'єктивного корпоративного права. *Актуальні проблеми правовідносин в приватній сфері: матеріали «круглого столу»*, присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, м. Харків, 23 груд. 2011 р. / Нац. ун-т «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Харків: Юрайт, 2012. С.49–56.

29. Задохайло Д.В. Корпоративне управління: навчальний посібник. Х., «Еспанда». 2003. 340 с.

30. Закон Іспанії «Про корпоративні підприємства» від 02.08.2010 року. URL:<https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Royal%20Legislative%20decree%201%2C%20of%2002%20july.pdf>(дата звернення: 30.04.2021).

31. Закон Німеччини «Про акціонерні товариства» від 06.09.1965 року. Федеральний вісник законів I с.1089; останні зміни внесені статтею 18 G. Від 23.10.2024 року. Бюлетень федеральних законів 2024 I № 323. URL: <https://www.buzer.de/AktG.htm>(дата звернення: 30.04.2021).

32. Закон Угорщини «Про господарські товариства» від 01.01.2010 року №IV. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-4-00-00>(дата звернення: 15.05.2021).

33. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 року № 514-VI. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>(дата звернення: 28.12.2021).

34. Закон України «Про акціонерні товариства» від 27 липня 2022 року № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n16>(дата звернення: 30.09.2025).

35. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських

формувань» від 26.11.2015 року № 835-VIII. URL: https://docs.dtkr.ua/doc/1214.368.0?_gl=1*wkoq3l*_gcl_au*MjExMzUxMTQyOC4xNjg5MzQxNjQ2&_ga=2.263290120.585706541.1695829569-1845901750.1680181156 (дата звернення: 30.09.2025).

36. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 року № 755-IV (Редакція від 03.09.2023 року, підстава - 3293-IX, 3257-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

37. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 року № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 30.09.2025).

38. Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про акціонерні товариства» від 06.09.1965 року. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/> (дата звернення: 30.09.2021).

39. Закон Франції «Про торгові товариства» від 01.01.1988 року. URL: https://books.google.com.ua/books/about/French_Law_on_Commercial_Companies.html?id=2IvkwAEACAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 29.09.2021).

40. Здоронюк Г.І. Актуальні питання діяльності акціонерних товариств. *Юридична практика*. 2007. С.112-118.

41. Зеліско А.В. Ознаки корпоративних юридичних осіб: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 24. С. 96–100.

42. Зеліско А.В. Юридичні акти як форма реалізації правосуб'єктності підприємницьких юридичних осіб приватного права. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. Вип.42. С.70-83.

43. Зозуляк О.І, Сулима А. Локальна корпоративна правотворчість: визначення поняття та ознак. *Приватне право і підприємництво*. 2022. Випуск. 21. С. 92-100.

44. Зозуляк О.І. Здійснення і захист корпоративних прав в умовах правових режимів надзвичайної ситуації та воєнного стану в Україні / Васильєва В. А., Зозуляк О. І., Вінтоняк Н. Д., Сіщук Л. В.; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. 250 с. (Розділ 6: 6.1.- 6.2).

45. Зозуляк О.І. Відповідальність членів органу юридичної особи та бенефіціарів. Вчення про цивільно-правову відповідальність: монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, Л. М. Баранова, О. О. Беляєв та ін.; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2025. С. 239-261.

46. Зозуляк О.І. Про корпорації в світлі проблем класифікації юридичних осіб. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: зб. наук. пр. / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва; редкол.: О.Д. Крупчан [та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В.В. Луця. К.: Ред. журн. «Право України», 2013. С.81-90.

47. Зозуляк О.І. Реалізація цивільної правосуб'єктності юридичних осіб у договірній формі: монографія. Івано-Франківськ, Нова Зоря. 2013. 216 с.

48. Кібенко О.Р. Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/145948-didzhitalizatsiya-yak-nova-era-rozvitku-korporativnogo-prava>

49. Кібенко О.Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи. *Перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Серія: «Юридичний радник»*. Харків: Страйд, 2005. С.432.

50. Кібенко О.Р. Інститут загальних зборів у корпоративному праві за законодавством Великобританії і України: новий підхід. *Юридична Україна*. 2005. № 6. С.45.

51. Ковалишин О.Р. Судовий захист корпоративних прав: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної академії правових наук України. К., 2013. 74 с.

52. Кодекс торгівлі Франції від 18.09.2000 року № 2000-912. URL: <https://codes.droit.org/PDF/Code%20de%20commerce.pdf> (дата звернення: 05.03.2022).

53. Кодекс торговельних товариств Польщі від 15.09.2000 року. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000941037/U/D20001037Lj.pdf>(дата звернення: 06.03.2022).

54. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>(дата звернення: 08.10.2022).

55. Кологойда О.В., Гарагонич О.В., Дорошенко Л.М. Корпоративне право Європейського Союзу: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К. 2023. 392 с.

56. Комерційний кодекс Естонії від 15.02.1995 року. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504042014002/consolide>(дата звернення: 15.03.2022).

57. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text(дата звернення: 08.04.2022).

58. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>(дата звернення: 01.05.2022).

59. Корпоративне право Австрії та України: монографія / Васильєва В.А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.]; за ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2015. 250 с.

60. Корпоративне право Польщі та України: монографія / Васильєва В.А., Ковалишин О.Р., Гербет Анджей [та ін.]; за ред. проф. В.А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 375 с.

61. Корпоративне право України: підручник / [В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва]; за заг. ред. В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

62. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / [В.А. Васильєва, А.В. Зеліско, В.В. Луць, Ю.О. Пилипко, І.Б. Саракун, Л.В. Сіщук та ін.]; за заг. ред. проф. В.А. Васильєвої; Нац. акад. правових наук України, Науково-дослід. ін-т приват, права і підприємств ім. акад. Ф.Г. Бурчака, Лабораторія проблем корпорат. права; ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника», Навчально-наук. юрид. ін-т. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2017. 612 с.

63. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / В.А. Васильєва, В.В. Луць, Л.В. Сіщук та ін.; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків: Право, 2018. 608 с.

64. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми монографія. О.А. Беяневич, А.В. Мягкий. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.

65. Корпоративне управління: монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; За ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Х.: Право, 2007. 500 с.

66. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.

67. Кочина К.А. Одноставність та переважна більшість при прийнятті рішень органами ТОВ. *Корпоративне право України та Європейського Союзу: новели законодавства*: збірник матеріалів наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 року). Івано-Франківськ, 2018. С. 89-92.

68. Кравчук В. Загальні збори акціонерів. Порядок скликання та проведення. *Юридичний журнал*. 2003. № 5. С.109-115.

69. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариств: монографія. Львів: Край, 2009. 278 с.

70. Кучмієнко О.В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах: дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016. 230 с.

71. Лукач І.В. Теорії корпорації в американській доктрині 20 ст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Випуск № 3(97). С.64-72.

72. Лукашов Р.С. Товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю як суб'єкти цивільного права: дис. ... к-та юр. Наук: 12.00.03. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2020. 223 с.

73. Могилевський С.Д. Органи управління господарськими товариствами: правовий аспект: монографія. М., «Справа», 2001. 210 с.

74. Мокрик М. Огляд Закону України № 2465-IX «Про акціонерні товариства». 2023. URL: <https://legalaid.ua/ua/oglyad-zu-2465-pro-akczionerni-tovarystva/>

75. Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» / [В.А. Васильєва, В.В. Луць, Л.В. Сіщук та ін.]; за заг. ред. В.А. Васильєвої. Харків: Право, 2020. 336 с.

76. Негіна В.Р. Оскарження рішень загальних зборів акціонерів за позовами міноритаріїв: аналіз судової практики. *Грааль науки: міжнар. наук. журнал: ГО «Європейська наукова платформа»*. 2024. № 35. С.95-98.

77. Огляд за результатами вивчення практики розгляду Верховним Судом справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів. Рішення, внесені до ЄДРСР за 2020 рік. 155 с.

78. Огляд за результатами вивчення судової практики розгляду господарськими судами справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів. Правові узагальнення Касаційного господарського суду Верховного Суду України за період з 01.01.2018 року по 30.11.2018 року 101 с.

79. Остапенко О.О. Право акціонерів на оскарження рішень загальних зборів акціонерів до суду. Університетські наукові записки. 2005. № 1-2. С.134–140.

80. Офіційний сайт ПрАТ «Рокитнівський скляний завод». URL: <https://rsz.com.ua/category/aktsioneram/>

81. Офіційний сайт Товариства з обмеженою відповідальністю «ТІ-Інвест», професійного учасника фондового ринку України. URL: https://ti-invest.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=63&Itemid=114

82. Петруня В.В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: дис. канд. юр. наук: 12.00.04 / Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія». 2019. 221 с.

83. Повідомлення про дистанційне проведення 10 листопада 2023 року (дата закінчення голосування) позачергових загальних зборів акціонерів Акціонерного товариства «БАНК АЛЬЯНС» (дата розміщення –24.10.23. URL:<https://bankalliance.ua/articles/povidomlennya-pro-distantsiyne-provedennya-10-listopada-2023-roku-data-zakinchennya-golosuvannya-pozachergovih-zagalnih-zboriv-aktsioneriv-at-bank-alyans-data-rozmischennya-24-10-2023>

84. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n256> (дата звернення: 05.09.202).

85. Положення про загальні збори акціонерів Акціонерного товариства «УНІВЕРСАЛ БАНК» (нова редакція), затверджене Рішенням Єдиного акціонера останнього від «28» квітня 2023 № 1-2023. URL: <https://www.universalbank.com.ua/storage/app/uploads/public/649/461/93d/64946193d0c53582315024.pdf>

86. Попов Ю.Ю. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: науково-практичний коментар. Київ: К.І.С., 2019. 392 с.

87. Порядок ведення облікової системи часток товариств з обмеженою та товариств з додатковою відповідальністю, затверджений рішенням НКЦПФР від 17.05.2023 року №525. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0525863-23#top> (дата звернення: 19.05.2023).

88. Порядок проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою та товариств з додатковою відповідальністю із застосуванням засобів електронних комунікацій через облікову систему часток, затверджений рішенням НКЦПФР від 17.05.2023 року № 526. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13488430> (дата звернення: 19.05.2023).

89. Порядок скликання та проведення дистанційних загальних зборів акціонерів, затверджений Рішенням НКЦПФР від 06.03.2023 року № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0236863-23#Text> (дата звернення: 10.03.2023).

90. Порядок скликання та проведення електронних загальних зборів акціонерів, затверджений Рішенням НКЦПФР від 02.06.2023 року № 595. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0595863-23#Text>(дата звернення: 05.06.2023).

91. Порядок скликання та проведення очних загальних зборів акціонерів, затверджений Рішенням НКЦПФР від 02.06.2023 року № 596. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0596863-23#Text>(дата звернення: 06.06.2023).

92. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2021 року у справі № 906/1336/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98235822>

93. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11.04.2018 року у справі № 910/12294/16. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/74188635>

94. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.09.2018 року у справі № 813/6286/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77590175>

95. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.10.2020 року у справі № 450/2286/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92173296>

96. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 01.09.2022 року у справі № 922/2402/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106202031>

97. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 02.05.2018 року у справі № 905/1076/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73840101>

98. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 02.05.2018 року у справі № 912/3133/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73761684>

99. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 02.11.2023 року у справі № 918/919/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114860268>

100. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.08.2023 року у справі № 916/3610/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112634771>

101. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.09.2022 року у справі № 916/451/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106202084>

102. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.11.2021 року у справі № 903/199/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100884690>

103. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.07.2023 року у справі № 910/1748/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112058122>

104. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.09.2018 року у справі № 915/593/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76236943>

105. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.02.2020 року у справі № 906/307/19.URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87478002>

106. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.02.2020 року у справі № 912/712/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87478644>

107. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.09.2023 року у справі № 910/1942/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113292812>

108. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 07.07.2022 року у справі № 909/50/18. URL: <http://iplex.com.ua/doc.phpregnum=105189977&red=1000034409e1244944013e4bbef7485ded8129&d=5>

109. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 07.12.2021 року у справі № 908/3564/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101935114>

110. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 09.02.2022 року у справі № 916/3631/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/103466216>

111. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 11.06.2018 року у справі № 916/613/17.URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74842335>

112. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12. 04. 2018 року у справі № 922/2688/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73441777>

113. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.04.2018 року у справі № 922/2688/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73441777>

114. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.06.2019 року у справі № 927/352/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82426119>

115. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.07.2023 року у справі № 924/641/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112343959>

116. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 13.10.2021 року в справі № 908/1767/20. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/100579149>

117. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 13.12.2023 року у справі № 916/107/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115746173>

118. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.02.2022 року у справі № 922/1122/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103892660>

119. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 16.12.2020 року у справі № 910/14910/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93624159>

120. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.04.2018 року у справі № 22/1671/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73730364>

121. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.07.2018 року у справі № 916/2386/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399194>

122. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.11.2022 року у справі № 917/1523/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107585889>

123. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.06.2020 року у справі № 922/298/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89957306>

124. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18.08.2021 року у справі № 909/722/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99202198>

125. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 19.10.2023 року у справі № 922/1194/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114528020>

126. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 19.10.2023 року у справі № 914/1370/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114619431>

127. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 21.04.2021 року у справі № 902/1051/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96483418>

128. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.01.2020 року у справі № 915/99/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87086286>

129. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.08.2018 року у справі № 925/715/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76057599>

130. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 22.10.2019 року у справі № 923/876/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85614604>

131. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24.01.2022 року у справі № 903/326/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102914064>

132. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24.06.2021 року у справі № 910/10275/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/97903187>

133. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24.11.2022 року у справі № 904/5874/19. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/101812263>

134. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.04.2023 року у справі № 902/668/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110514916>

135. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27.02.2018 року у справі № 918/92/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72550977>

136. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 28.08.2023 року у справі № 906/304/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113063820>

137. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30.04.2020 року у справі № 924/497/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89008550>

138. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 01.03.2023 року у справі № 522/22473/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110231822>

139. Постанова Господарського суду Одеської області від 04.05.2023 року у справі № 916/3661/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/110907917/>

140. Постанова Південно-західного апеляційного господарського суду від 29.03.2023 року у справі № 916/2708/21. URL: <https://clarity-project.info/court/decision/109958221>

141. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24.10.2008 року № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#o4>

142. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» від 29.05.2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text>

143. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 року № 4. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>

144. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 р. № 2155–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 19.05.2023).

145. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV зі змінами від 03.01.2023, підстава - 2836-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

146. Про способи захисту учасників (акціонерів): звіт Комісії з питань права Англії та Уельсу від 1997 року. URL: <https://www.lawcom.gov.uk/project/shareholder-remedies/> (дата звернення: 25.11.2022).

147. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999 року №1-рп/99 у справі №1-7/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>

148. Рубеко Л.Г. Правовий статус органів управління акціонерних товариств: автореферат дисертації кандидата юридичних наук. 2004. 21 с.

149. Рябота Р. Оцінка ефективності діяльності наглядових рад. *Корпоративний розвиток в Україні*. 2005. №7-8 (31-32). URL: [http://www.kstil.com.ua/Files/documents/2005_07-08_\(31-32\)_KrugliyStil_Jul-Aug_Ukr.pdf](http://www.kstil.com.ua/Files/documents/2005_07-08_(31-32)_KrugliyStil_Jul-Aug_Ukr.pdf)

150. Сабодаш Р. Проведення загальних зборів учасників ТОВ у режимі відеоконференції: проблеми ідентифікації учасників. *Корпоративне право України та країн Європейського Союзу: новели законодавства*: збірник наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції; за ред. В. Луця. НДІ приватного права і підприємництва імені акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України. ІваноФранківськ, 2018. С. 133–137.

151. Сікора В.Є. Сучасні тенденції судової практики у сфері визнання недійсними рішень загальних зборів учасників юридичної особи корпоративного типу. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2021. Випуск 57. С. 103-112. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6027>.

152. Сікора В.Є. Механізми оскарження рішень загальних зборів учасників/ акціонерів: теоретичні підходи та практичні аспекти. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. Том 15. 2025. С. 133-139. URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/331835>.

153. Сіщук Л.В. Визнання недійсним vs скасування рішень загальних зборів підприємницького товариства. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. 2023 Вип. 22. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2023. С.94 – 102.

154. Сіщук Л.В. Загальні збори учасників в товаристві з обмеженою відповідальністю: особливості правового регулювання. *Корпоративне право України та Європейського Союзу: новели законодавства*: збірник матеріалів наукових праць за матеріалами XVI Міжнародної науково-практичної конференції (5-6 жовтня 2018 року). Івано-Франківськ, 2018. С. 144-149.

155. Сіщук Л.В. Корпорація як суб'єкт корпоративних відносин. *Проблеми цивільного права та процесу*. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ; Золота миля, 2013. С.344-352.

156. Сіщук Л.В. Правове регулювання проведення загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С.79-82.

157. Сіщук Л.В. Сингулярне правонаступництво в корпоративних правовідносинах при відчуженні частки (її частини) учасника у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю іншій особі. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С.156-162.

158. Скворцов С. Новий закон про ТОВ: заочне голосування VS опитування учасників. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/novij-zakon-pro-tov-zaochnegolosuvannja-vs-opituvannja-uchasnik-346831>

159. Смірнов Г.Ю. Оскарження рішення загальних зборів корпорації: поточний стан та перспективи правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С.138-145.

160. Смірнов Г.Ю. Корпоративне право на здійснення управління: вдосконалення окремих аспектів. *Право і суспільство. Цивілістика*. 2022. № 1. С.69-82.

161. Смітюх А.В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 662 с.

162. Соловійова Л. Виникнення правосуб'єктності підприємств: деякі питання. *Право України*. 2002. № 7. С.38-43.

163. Спасибо-Фатєєва І.В. Акціонерне товариство як різновид корпорації. *Бюлетень з корпоративного управління*. 2001. №4 (24). С.16-25.

164. Спасибо-Фатєєва І.В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: дис. докт. юр. наук: 12.00.03 / Харків, Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2000. 415 с.

165. Тимчасовий порядок скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду від 16.04.2020 року № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196863-20#Text>(дата звернення: 17.11.2020).

166. Тихомиров М.Д. Правове становище органів управління акціонерного товариства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. С.-П., 2005. 10 с.

167. Торговий кодекс Чехії від 05.11.1991 року № 513/1991 Sb. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-513>(дата звернення: 25.11.2023).

168. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 04.11.2020 року у справі № 910/9853/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/92673929>

169. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 23.01.2020 року у справі № 927/242/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87214505>

170. Федорчук Д. Актуальні зміни у правовому статусі міноритарних акціонерів. *Юридичний журнал*. 2010. № 11 (101). С.69-74.

171. Цвігун Д.П. Правові наслідки недійсності правочинів: основні аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 38. С.40-43.

172. Цивільний кодекс Німеччини від 02.01.2002 року. Бюлетень федеральних законів 2024 I № 323. URL: <https://www.buzer.de/BGB.htm>(дата звернення: 17.11.2023).

173. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n502>(дата звернення: 30.09.2025).

174. Цивільний кодекс: Закон Італії від 16.03.1942 року. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/12/05/societa-per-azioni>(дата звернення: 18.10.2023).

175. Черненко О.А. Проблеми законодавчого визначення кворуму загальних зборів господарських товариств. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. № 16. С.150-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2016_16_31

176. Шкільняк М.М. Корпоративне управління: навч.-метод. комплекс / М.М. Шкільняк, О.З. Апостолук. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 170 с.

177. Шуляківська М., Яновський О. Загальні збори та Наглядова рада – що змінилось в управлінні ТОВ? Західна консалтингова група. URL: <https://zkg.ua/zahalni-zbory-ta-nahlyadova-rada-scho-zminylos-v-upravlinni-tov>

178. Щодо внесення змін до рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19 вересня 2022 р. №1183: рішення НКЦПФ № 1319 від 06.11.2022 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nktspfutochnyla-mekhanizm-provedennia-zahalnykh-zboriv-at-ta-kif-pid-chas-viiny/>(дата звернення: 15.12.2022).

179. Щодо особливостей на період дії воєнного стану проведення загальних зборів акціонерів акціонерного товариства, в яких беруть участь акціонери-власники 100 відсотків голосуючих акцій: рішення НКЦПФР № 1318 від 06.11.2022 р. URL:<https://www.nssmc.gov.ua/nktspfonovleno-vymohy-do-provedennia-zahalnykh-zboriv-at-pid-chas-viiny/>(дата звернення: 15.12.2022).

180. Щодо особливостей проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду на період дії воєнного стану: рішення НКЦПФР № 1183 від 19.09.2022 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nktspfr-detalizuvala-protseduru-provedenniazahalnykh-zboriv-at-ta-kif-pid-chas-viiny/>(дата звернення: 15.12.2022).

181. Юрченко Р. Недійсність рішень загальних зборів: мала ілюстрація величезної проблеми. *Юридична газета online*. №1 (755).URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/nediysnist-rishen-zagalnih-zboriv-mala-ilyustraciya-velicheznoyi-problemi.html>.

182. Ясечко С.В. Генеза поняття правочин у цивільному праві. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С.80-87.

183. Bieniek T., awrzy czak- dryka. Prawo Spółek 2006/2007. Warszawa: *Dom Wydawniczy ABC*, 2006. 1512 s.

184. Classes of shares. URL: <https://www.companylawclub.co.uk/classes-ofshares>.

185. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

186. Delivering critical insight on global markets through economic and alternative data CEIC. URL: <https://www.ceicdata.com/>

187. Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007L0036>

188. European Model Companies Act (2017). URL: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=649017121009104018091115106089029069032034022058026059113005064074030087099120011112103042027101022023115109113121122075001016046051062093060072099090081022125126099059046014127067115025025000069094094080086095117095116078127072019110097010024085121097&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

189. Kidyba A., Kopaczynska-Pieczniak K., Brylowski P. Prawo spolek handlowych. Krakow: *Kantor Wydawniczy Zakamycze*, 2004. 511 s.

190. Korporatyvne pravo Polshchi ta Ukrainy: monohrafiia. Vasylieva V.A., Kovalyshyn O.R., Herbet Andzhei [ta in.]; za red. prof. V. A. Vasylievoi. Ivano-Frankivsk, 2016. 375 s.

191. Lioudis N. What's the difference between shares and stocks? URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/difference-between-shares-and-stocks/>.

192. Müller K.J. The GMBH. A Guide to the German Limited Liability Company. Munchen: C.H. Beck, 2009. 234 p.

193. OECD Corporate Governance Factbook 2021. URL: <https://www.oecd.org/corporate/Corporate-Governance-Factbook-Chapter-4.pdf>

194. Rights and obligations of shareholders. National regimes and proposed instruments at EU level for improving legal efficiency. 2012. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/dv/pe462463_/pe462463_en.pdf

195. The European Business Registry Association. URL: <https://ebra.be/>

196. Ustymenko V., Zeldina O. EU Investment policy as the basis for sustainable development: implementation prospects in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2019. Vol. 8. № 1. P. 40-52. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n1p40>

197. Yavorska O.S., Pylypenko P.D., Sychuk S.M., Shpuhanych I.I., & Samagalska Y.Y. (2021). Legal Aspects of Dividend Payment in a Limited Liability Company. *Cuestiones Políticas*, 39(70), 119-138. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.07>

ДОДАТКИ**ДОДАТОК А****ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ
ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ В СФЕРІ КОРПОРАТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ»****ПРОЄКТ****ЗАКОН УКРАЇНИ****«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в сфері
корпоративного управління»**

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Законі України «Про акціонерні товариства» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 18-19, ст.81):

1) Доповнити статтею 36-1 в такій редакції:

«Стаття 36-1. Повторні загальні збори акціонерів

1. Повторні загальні збори акціонерів проводяться не раніше, ніж через 20 календарних днів, але не пізніше, ніж через 30 календарних днів з дати, визначеної для проведення річних/позачергових загальних зборів, що не відбулися.

2. Повторні загальні збори акціонерів мають кворум, за умови реєстрації для участі в них акціонерів, які сукупно є власниками більше 30 відсотків голосуючих акцій, якщо інше не визначено статутом товариства.

3. У разі якщо не відбулись річні загальні збори акціонерів з підстави відсутності кворуму, скликання повторних загальних зборів акціонерів є обов'язковим.

У разі якщо не відбулись позачергові загальні збори з підстави відсутності кворуму, скликання повторних позачергових загальних зборів

акціонерів здійснюється наглядовою радою або радою директорів у відповідності до частини 5 статті 42 цього Закону.

4. Повідомлення про проведення повторних загальних зборів акціонерів надсилаються та оприлюднюються не пізніше ніж за 7 днів до дати їх проведення в порядку, передбаченому статтею 47 цього Закону.

5. Проведення повторних загальних зборів акціонерів здійснюється з порядком денним, визначеним для проведення зборів, що не відбулися, у порядку, передбаченому статтею 52 цього Закону.

6. Повторні загальні збори акціонерів приймають рішення у порядку, передбаченому статтею 53 цього Закону.

Перелік питань, з яких можуть прийматись рішення на повторних загальних загальних зборах, визначається у статуті товариства».

2) *Змінити частину першу статті 45 і викласти в такій редакції:*

«Стаття 45. Скорочена процедура скликання позачергових загальних зборів акціонерів

1. У випадках, коли цього вимагають інтереси товариства, а саме: виникнення загрози неплатоспроможності товариства; необхідність ухвалення рішення про укладення значного правочину; виникнення обставин, що потребують негайного обрання або відкликання членів органів управління товариства; інші невідкладні випадки, передбачені статутом товариства, особа, яка скликає загальні збори, при прийнятті рішення про скликання позачергових загальних зборів може встановити, що повідомлення про проведення позачергових загальних зборів здійснюватиметься не пізніше ніж за 15 днів до дати їх проведення у порядку, встановленому статтею 47 цього Закону. У такому разі особа, яка скликає загальні збори, затверджує їх порядок денний.

Особа, яка скликає загальні збори, не може прийняти рішення, зазначене в абзаці першому цієї частини, якщо порядок денний позачергових загальних зборів включає питання про обрання посадових осіб акціонерного товариства».

3) *Змінити частину першу статті 61 і викласти в такій редакції:*

«Стаття 61. Оскарження рішення загальних зборів акціонерів

1. У разі якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують імперативні вимоги цього Закону, інших актів законодавства, відповідне рішення вважається недійсним з моменту його ухвалення та тягне недійсність правочинів, укладених на його підставі.

У разі якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги статуту акціонерного товариства чи положення про загальні збори, акціонер, який вважає, що його права та охоронювані законом інтереси порушені таким рішенням, може оскаржити його шляхом звернення до суду з вимогою про визнання рішення загальних зборів недійсним або про скасування рішення загальних зборів протягом шести місяців з дня прийняття рішення. У випадку визнання недійсним рішення загальних зборів з підстав, викладених у цьому абзаці, суд може визнати недійсними правочини, укладені на підставі такого рішення загальних зборів, за умови доведення акціонером, який оскаржує рішення, що інша сторона правочину знала або мала знати про таке порушення на момент його вчинення.

Суд має право з урахуванням усіх обставин справи залишити в силі оскаржуване рішення, якщо допущені порушення не порушують права та охоронювані законом інтереси акціонера, який оскаржує рішення».

2. У Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69):

1) Змінити частину сьому статті 32 і викласти в такій редакції:

«Стаття 32. Порядок скликання загальних зборів учасників товариства

7. Будь-який учасник має право внести пропозиції щодо включення питань до порядку денного загальних зборів учасників – не пізніше ніж за 15 днів до запланованої дати зборів. Пропозиції учасника або учасників товариства, які в сукупності володіють 5 або більше відсотками статутного капіталу товариства, підлягають обов'язковому включенню до порядку денного загальних зборів

учасників. Таке питання вважається автоматично включеним до порядку денного загальних зборів учасників».

2) Змінити частину другу статті 33 і викласти в такій редакції:

«Стаття 33. Проведення загальних зборів учасників

2. Учасники товариства беруть участь у загальних зборах учасників особисто або через своїх представників.

Представник діє на підставі довіреності, оформленої відповідно до вимог законодавства.

Учасник має право в будь-який момент взяти участь у загальних зборах особисто замість свого представника, повідомивши про це товариство у письмовій або електронній формі.

Учасник має право відкликати представника у будь-який момент до початку розгляду питань порядку денного загальних зборів, повідомивши про це товариство у письмовій та/або електронній формі.

Учасник має право замінити представника, повідомивши про це товариство не пізніше ніж за три дні до дати проведення загальних зборів.

Представник може здійснювати представництво інтересів одного чи кількох учасників одночасно, за умови відсутності встановлених законом чи статутом обмежень, та має право вибору різних варіантів голосування від імені кожного учасника.

Представник, який знає про наявність конфлікту інтересів, зобов'язаний повідомити товариство та учасника, який його уповноважив, про такі обставини до початку проведення загальних зборів. Учасник має право надати представнику чіткі письмові інструкції (завдання) щодо голосування з конкретних питань порядку денного загальних зборів».

3) Доповнити статтю 33-1 в такій редакції:

«Стаття 33-1. Проведення загальних зборів учасників у режимі відеоконференції

1. Загальні збори учасників можуть проводитися у режимі відеоконференції з використанням електронних засобів зв'язку, які забезпечують двостороннє (багатостороннє) спілкування в режимі реального часу, що дозволяє всім учасникам бачити та чути один одного.

2. Учасник товариства або його представник, які беруть участь у загальних зборах у режимі відеоконференції, підлягають ідентифікації за допомогою кваліфікованого електронного підпису (КЕП) або іншого засобу ідентифікації, визначеного статутом товариства.

3. Повідомлення про проведення загальних зборів у режимі відеоконференції повинно містити:

1) відомості про програмне забезпечення (платформу), що застосовуватиметься для проведення зборів;

2) порядок реєстрації учасників (представників) у відповідній системі;

3) порядок ідентифікації учасників (представників);

4) технічні вимоги та інструкції щодо підключення до відеоконференції.

4. Товариство забезпечує обов'язкову відео- та аудіофіксацію процесу проведення загальних зборів у режимі відеоконференції, якщо інше не передбачено статутом товариства.

Відеозапис загальних зборів у режимі відеоконференції є невід'ємною частиною документації таких зборів та зберігається товариством не менше трьох років з дати їх проведення.

5. Рішення, прийняті на загальних зборах у режимі відеоконференції, мають таку ж юридичну силу, як і рішення, прийняті на зборах із фізичною присутністю учасників, за умови дотримання вимог цієї статті».

4) Доповнити статтю 34-1 в такій редакції:

«Стаття 34-1. Оскарження рішення загальних зборів учасників

1. Рішення загальних зборів учасників є актом органу управління товариства ненормативного характеру, який породжує правові наслідки для товариства та його учасників.

2. Недійсність рішення загальних зборів учасників може бути:

1) безумовною (нікчемною) – у разі порушення імперативних норм Закону;

2) умовною (оспорюваною) – у разі порушення порядку скликання чи повідомлення учасника; або позбавлення учасника змоги взяти участь у загальних зборах; або порушення порядку голосування, якщо допущені порушення порушують права та охоронювані законом інтереси учасника, який оскаржує рішення.

3. Рішення загальних зборів учасників вважається недійсним з моменту його ухвалення та тягне недійсність правочинів, укладених на його підставі, за наявності підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 34-1 цього Закону.

4. Рішення загальних зборів учасників може бути визнане недійсним судом за наявності підстав, передбачених пунктом 2 частини другої статті 34-1 цього Закону.

Наслідки недійсності рішення загальних зборів учасників застосовуються до правочинів, укладених на його підставі, за умови доведення учасником, який оскаржує рішення, що інша сторона правочину знала або мала знати про таке порушення на момент його вчинення.

5. Рішення загальних зборів учасників може бути скасоване судом за наявності підстав, передбачених пунктом 2 частини другої статті 34-1 цього Закону. У разі скасування рішення судом, воно втрачає чинність з моменту набрання законної сили судовим рішенням та не має зворотної дії».

5) Змінити частину першу статті 35 і викласти в такій редакції:

«Стаття 35. Заочне голосування

1. Учасник товариства може взяти участь у загальних зборах учасників шляхом надання свого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі (заочне голосування) не пізніше ніж за 5 днів до дати проведення зборів. Справжність підпису учасника товариства на такому

документі засвідчується нотаріально або подається електронний документ, на який накладено КЕП відповідного учасника».

3. У Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 31-32, ст.263):

1) Доповнити підпунктом «и» пункт третій частини п'ятої статті 17 і викласти в такій редакції:

«Стаття 17. Документи, що подаються заявником для державної реєстрації юридичної особи

5. Для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю подаються такі документи:

3) один із таких відповідних документів:

и) судове рішення, що набрало законної сили, про визнання недійсним або скасування рішення загальних зборів учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

4. У Цивільному кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356):

1) Доповнити статтю 98-1 в такій редакції:

«Стаття 98-1. Оскарження рішення загальних зборів

1. Рішення загальних зборів учасників (акціонерів, пайовиків) юридичних осіб можуть бути визнані недійсними або скасовані у порядку, визначеному спеціальним законодавством.

2. Недійсність рішення загальних зборів учасників (акціонерів, пайовиків) юридичних осіб тягне за собою недійсність правочинів, укладених

на їх підставі, лише у разі нікчемності рішення або доведеної недобросовісності контрагента».

Виконавці:

Зозуляк О.І. професорка кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, докторка юридичних наук, професорка

Сікора В.Є. аспірантка Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДОДАТОК Б

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА
ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сікора В.Є. Порівняльно-правовий аналіз окремих аспектів організації та проведення загальних зборів корпорації в Україні та країнах ЄС. *Науковий Вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право.* 2020. № 62. С. 157-161.

URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/03/Visnik-62-1.pdf>

2. Сікора В.Є. Особливості організації та проведення загальних зборів учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2021. Випуск 55. С. 55-64.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.55.55-64>.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/5096>

3. Сікора В.Є. Сучасні тенденції судової практики у сфері визнання недійсними рішень загальних зборів учасників юридичної особи корпоративного типу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2021. Випуск 57. С. 103-112.

DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.57.34-42>.

URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6027>

4. Сікора В.Є. Механізми оскарження рішень загальних зборів учасників/акціонерів: теоретичні підходи та практичні аспекти. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* Том 15. 2025. С. 133-139.

DOI: <https://10.18523/2617-2607.2025.15.133-139>.

URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/331835>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Сікора В.Є. Окремі аспекти визнання недійсними рішень загальних зборів. *Законодавство про акціонерні товариства: новації та перспективи*. Збірник наукових праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції 23 жовтня 2020 року. Київ – Івано-Франківськ. С.100-104.

URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/17893>.

6. Сікора В.Є. Загальні збори акціонерів: нові правила гри. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Одеса, 19 лютого 2021 року / редкол. В.П. Маковій та ін. Одеса, ОДУВС, 2021. С. 133-136.

URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/8>.

7. Сікора В.Є. Вплив визнання недійсними рішень загальних зборів на недійсність правочинів. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і аспірантів м. Івано-Франківськ, 30 квітня 2021 року / ред.кол. В.А. Васильєва, Ю.І. Микитин, І.В. Козич, С.М. Квасниця. м. Івано-Франківськ, 2021. С. 126-129.

URL: https://law.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/100/2023/01/conf_stud2021.pdf.

8. Зозуляк О.І., Сікора В.Є. Електронні збори акціонерів в Україні: європейські стандарти, національні виклики та шляхи правового вдосконалення. *Корпоративне управління у підприємницьких товариствах в умовах євроінтеграції*: Збірник наукових праць за матеріалами XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Васильєвські читання», Івано-Франківськ, 2025. С. 57-62.

URL: https://www.researchgate.net/publication/396190674_Conflicts_of_Interest_in_Private_Companies_a_Company_Law_Perspectiv

[e_from_Ukraine_and_Selected_European_Jurisdictions_In_Korporatyvne_upravlinnia_u_pidpryiemnytskykh_tovarystvakh_v_umovakh_yevrointegr.](#)

Апробація матеріалів дисертації. Положення дисертації доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на наступних науково-практичних конференціях: XVIII Міжнародна науково-практична конференція (23 жовтня 2020 року, м. Київ – м. Івано-Франківськ); Міжнародна науково-практична конференція «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права» (19 лютого 2021 року, м. Одеса); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених і аспірантів «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (30 квітня 2021 року, м. Івано-Франківськ); XXIII Міжнародна науково-практична конференція «Васильєвські читання» (03-04 жовтня 2025 року, м. Івано-Франківськ).